

**T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ABD
TEFSİR BİLİM DALI**

KUR'ÂN'DA MUTTAKİLERİN ÖZELLİKLERİ

YÜKSEK LİSANS

HAZIRLAYAN

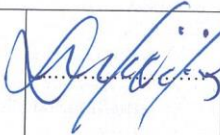
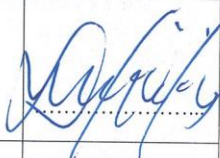

MEHMET SAKİ AYAZ

DANIŞMAN

PROF. DR. SELAHATTİN SÖNMEZSOY

VAN - 2019

KABUL VE ONAY SAYFASI

Mehmet Saki AYAZ tarafından hazırlanan "KUR'ÂN'DA MUTTAKİLERİN ÖZELLİKLERİ" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Anabilim Dalı, Tefsir Bilimi Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman: Prof. Dr. Selahattin SÖNMEZSOY Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Başkan: Prof. Dr. Selahattin SÖNMEZSOY Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Üye: Dr. Öğrt. Üyesi M. Selim AYDAY Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Üye: Dr. Öğrt. Üyesi Mehmet ALTIN İslamî İlimler Fak. Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Bitlis Eren Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	
Yedek Üye: Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum
Yedek Üye: Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum
Tez Savunma Tarihi:	31/10/2019
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Doç. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Mehmet Saki AYAZ

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet Saki AYAZ

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ekim, 2019

KUR'ÂN'DA MÜTTAKİLERİN ÖZELLİKLERİ

ÖZET

Önsözde takva kavramından, takvanın öneminden, bizi bu çalışmaya iten temel sebepten bahsedilmiştir. Giriş kısmında araştırmamızın konusundan, amacından, öneminden ve yönteminden bahsedilmiştir. Birinci bölümde takvanın sözlük ve terim anlamlarına, bu anlamlar arasındaki ilişkiye, takva ehlinin Allah'ın en yakın dostu olduklarına, Kur'ân'da takva ve takva ehlinin önemine, takva kavramı alanına giren ve takva kavramıyla bağlantılı olan kelimelere âyet ve hadisler ışığında değinilmiştir. İkinci bölümde Kur'ân'da müttakilerin özelliklerine iman, ibadet ve ahlâk ilkeleriyle birlikte deliller ışığında yer verilmiştir. Üçüncü bölümde takva sahibi olabilmenin yollarını, bu yolların Kur'ân'ı tefekkür etmek, nefisle mücahede etmek olduğu gibi mârifetullah (Allah'ı bilme ve tanıma) ve ibadetle de olduğunu, ve takva sahibinin elde ettiği dünyevi ve uhrevi semereleri anlatarak alt başlıklar halinde incelenmiştir.

Sonuç kısmında ise genel bir değerlendirme yaparak Kur'ân'da takva kavramının ve müttakilerin önemli bir yer edindiğini belirleyerek deliller aracılığıyla görüşümüz ortaya konulmuştur.. Hem bireylerin hem de toplumun salâhiyeti için insanların takvaya yönelmeleri ve müttakilerin özelliklerini kazanmaları gerekir. Fıtrat üzere doğan her insana küçük yaştan itibaren takva sahibi olabilmenin yolları planlı ve programlı bir eğitim metoduyla öğretilmelidir.

Anahtar kelimeler : Allah, Kur'ân, iman, takva, muttaki, sabır, gaybe iman

Sayfa sayısı : 140

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Selahattin SÖNMEZSOY

M.Sc. Thesis

Mehmet Saki AYZ

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

October, 2019

Characteristics of Mottaqies in the Qur'an

ABSTRACT

In the preface, the concept of taqwa, the importance of taqwa, and the main reasons that led us to this study has been mentioned. In the introduction part, the subject, purpose, importance and method of our research has been mentioned. In the first part, we mentioned taqwa meaning, and its term meaning, the relationship between these meanings and we pointed it out that people of taqwa are the closest fellows of Allah. In the light of verses and hadiths, we mentioned the place and importance of the taqwa in Qur'an and the people of taqwa, the words that fall into the field of taqwa and related to the taqwa concept. In the second part, we have included the belief in the characteristics of mottaqis in the Qur'an and the principles of worship and morality as well as evidence. In the third chapter, in subheadings we revised the ways of having a taqwa, such as contemplating the Qur'an, fighting with the soul, as well as marifetullah(knowing Allah) and worship, and the worldly and otherworldly benefits obtained by the taqwa . In the conclusion part, we made a general evaluation and stated that the concept of taqwa and mottaqis have an important place in the Qur'an and we put forward our opinion through the evidence . For the salvation of both individuals and society, people must turn to supplements and acquire the characteristics of mottaqis. Every person was born in disposition should be taught with a planned and programmed training method from a young age, and the studies should be carried out and these studies should be continued.

Keywords : Allah, Qur'an, faith, taqwa, mottaqi, patience, unseen faith

Quantity of Page : One hundred forty (140)

Supervisor : Prof. Dr. Selahattin SÖNMEZSOY

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR.....	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
GİRİŞ.....	1
1.TAKVA KAVRAMI VE KUR'ÂN'DA TAKVA EHLİNİN ÖNEMİ.....	3
1.1.TAKVANIN TANIMI.....	3
1.1.1.Takva Kelimesinin Sözlük Anlamı.....	3
1.1.2.Takva Kelimesinin İstilah Anlamı.....	4
1.2. KUR'ÂNDAN TAKVA.....	5
1.3.TAKVA KAVRAMI ALANINA GİREN KELİMELER	10
1.3.1. Havf (الخوف).....	10
1.3.2. Haşyet(الخشية).....	13
1.3.3. Hazer (الْحَزْر).....	16
1.3.4. Vecel (الوجل).....	18
1.3.5. İşfak (الاشفاق).....	19
1.3.6. Rehbet (الرهبّة).....	21
1.4. TAKVA KAVRAMIYLA BAĞLANTILI OLAN KELİMELER.....	23
1.4.1.Sabır (الصبر).....	23
1.4.2.Şükür (الشكر)	26
1.4.3.Te'âvun (التعاون) / Yardımlaşma.....	29
1.4.4. İtaat (الاطاعة)	31
1.4.5. İhsan (الإحسان)	36
1.5.TAKVA EHLİNİN ÖNEMİ.....	38
1.5.1. Bütün Peygamberler Kavimlerine Takvayı Tavsiye Etmışlerdir.....	39
1.5.2. Takva Manevi Süs İçin En Güzel Giysidir.....	41
1.5.3. En Hayırlı Azıktır	41
1.5.4. Allah'ın En Yakın Dostu Müttakilerdir.....	43

1.5.5.Allah'ın Yardımı Müttakiler İçindir.....	45
2. KUR'ÂN'DA MÜTTAKİLERİN ÖZELLİKLERİ.....	48
2.1. MÜTTAKİ KAVRAMI.....	48
2.2. MÜTTAKİLERİN ÖZELLİKLERİ.....	50
2.2.1. İman ile İlgili Özellikleri.....	50
2.2.2. İbadet ve Amel ile İlgili Özellikleri.....	56
2.2.2.1. Namazı dosdoğru bir şekilde kılarlar.....	56
2.2.2.2. Teheccüd'ü (Gece Namazı) eda ederler.....	59
2.2.2.3. Allah Te'âla'ya boyun eğer ve itaat ederler.....	62
2.2.2.4. Allah yolunda infak ederler.....	63
2.2.2.5. İstiğfarda bulunurlar.....	67
2.2.2.6. Tevbe ederler ve günah işlemede ısrar etmezler.....	69
2.2.3. Ahlak ve Haklar İle İlgili Özellikler.....	74
2.2.3.1. Öfkeyi yenerler ve bağışlarlar.....	75
2.2.3.2. Havf ve Reca (Korku ile Ümit) arasında yaşarlar.....	77
2.2.3.3. Doğru sözlüdürler.....	81
3. MÜTTAKİ OLABİLMENİN YOLLARI VE MÜTTAKİLERİN ELDE ETTİĞİ SEMERELER.....	85
3.1. MÜTTAKİ OLABİLMENİN YOLLARI.....	85
3.1.1. Kur'ân-ı Kerim'i Tefekkür Etmek.....	85
3.1.2. Nefisle Mücadele Etmek.....	90
3.1.3. Mârifetullah (Allah'ı Bilme ve Tanıma).....	95
3.1.4. İbâdet.....	99
3.2. MÜTTAKİLERİN ELDE ETTİĞİ SEMERELER.....	102
3.2.1. Dünyevi Semereler.....	103
3.2.1.1. Allah Te'âla'nın sevgisini kazanmışlardır.....	103

3.2.1.2. Rab'ların'dan bir hidayet üzeredirler.....	105
3.2.1.3. Allah Te‘âlâ, müttakilerle beraberdir.....	106
3.2.1.4. Kafirlerin hile ve desiselerinden kurtulurlar.....	107
3.2.1.5. Allah onları afetlerden, musibetlerden ve helakten korur.....	108
3.2.1.6. Allah müttakilere iyi ile kötüyü ayırabilecek bir anlayış verir ve onlara ait kötülükleri bağışlarlar.....	109
3.2.1.7. Allah savaşta düşmanlara karşı onlara yardım eder.....	110
3.2.1.8. Ummadıkları yerden rızıklanırlar.....	111
3.2.1.9. Allah Te‘âlâ işlerinde kolaylıklar ihsan eder.....	112
3.2.1.10. Allah'ın merhametine mazhar olurlar.....	113
3.2.1.11. Allah'ın dostluğunu kazanırlar.....	114
3.2.1.12. Allah'ın nimetlerine şükrederler.....	116
3.2.2.Uhrevi Semereler.....	117
3.2.2.1. Müttakilere cennet verilecektir.....	118
3.2.2.2. Cehennem azabından kurtuluşa ereceklerdir.....	123
3.2.2.3. İnce ipekten ve parlak atlastan giysileri vardır.....	126
3.2.2.4. Melekler müttakileri " <i>Selâmün Aleyküm</i> " diyerek karşılarlar.....	126
3.2.2.5. Kendilerine hizmet eden gençler vardır.....	127
3.2.2.6. Müttakiler için temiz eşler vardır.....	128
3.2.2.7. Müttakilere hiçbir kötülük dokunmaz.....	129
3.2.2.8. Onlarda kin ve nefret yoktur.....	130
3.2.2.9. Allah Te‘âlâ'nın rızasına naîl olmuşlardır.....	131
SONUÇ.....	134
KAYNAKÇA.....	136
ÖZGEÇMİŞ	
ORİJİNALLİK RAPORU	

KISALTMALAR

as	Aleyhisselâm
b	Bin veya İbn
bkz	Bakınız
cc	Celle Celâluh
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
Hz	Hazreti
M.Ü.	Marmara Üniversitesi
no	Numara
ra	Radıyallahu Anh (Anha); Rahimehullah
sav	Sallallahü Aleyhi ve sellem
thk	Tahkik
trs	Tarihsiz
yy	Yayın yok
ö	Ölüm tarihi
vb	Ve benzeri
vs	Ve saire
vd	Ve diğerleri

ÖNSÖZ

İnsanın bütün benliği ile Allah'a yönelmesi, O'nu tanınması, O'nu sevmesi, O'na itaat etmesi, günah işlemekten alıkonulması ve Cehennem azabından korunması gibi anlamlara gelen takva, kulun hem Dünya hem de Âhret hayatı için önemlidir. Allah insanlar arasında kadın erkek ayrımı yapmadan her birinin takva sahibi olmasını öğütlemiştir.

Yüce Allah, takva sahibi olabilmenin yollarını, bunun kazanımlarını, sonuçlarını öğretmek için kitaplar ve peygamberler göndermiş, peygamberlerin tebliğ ettiği kitapları ve peygamber yaşamlarını anlayabilmeleri için de insanlara akıl, irade, düşünebilme ve araştırabilme yeteneği vermiştir.

Allah Te'âla Kur'ân-ı Kerim'de takvayı, Allah'tan korkmak, Allah'ın azabından korunmak, Allah'a karşı gelmekten sakınmak, günahları terk etmek ve şirkten korunmak olarak tanımlamış, insanları inanç, söz ve fiillerine göre değerlendirmiş ve insanların takva sahibi olmasını istemiştir.

Müttakiler Allah'tan korkan , O'na itaat eden, günahattan sakınan, gayba iman eden ve Rableri katından gösterilen doğru yol üzerinde olanlardır. Allah Te'âla Kur'ân'da insanların müttaki olmasını istemiş Cennet ve Cennetteki nimetlerin müttakiler için hazırlanmış olduğunu haber vermiştir. Müttaki olanların hem Dünya hem de Âhret mutluluğu elde edeceklerini buyurmuştur.

Bizi bu konuda çalışmaya iten temel sebep, Kur'ân-ı Kerim'de takvayı över mahiyette pek çok âyetin bulunması ve Takvanın kalbe dayanan manevi bir duygu olmasıdır.

Biz bu çalışmamızda Kur'ân'da Müttakilerin Özelliklerini Kur'ân ve Sünnet ışığında incelemeye çalıştık.

Üç bölümden oluşan tezimizin birinci bölümünde; takva kavramı, Kur'ân'da takva ve takva ehlinin önemine, ikinci bölümünde; Kur'ân'da müttakilerin özelliklerine, üçüncü bölümde de; takva sahibi olabilmenin yolları ve Takva sahibinin elde ettiği semerelere yer verdik.

Bu çalışmamızda yoğun mesaisine rağmen zamanlarını bana ayırıp yapıcı eleştirileri ile beni yönlendiren, eksikliklerimin giderilmesinde yardımcı olan, yakın ilgi ve alaka gösteren Danışman Hocam Prof. Dr. Selahattin SÖNMEZSOY'a, ve yardımlarını benden esirgemeyen değerli aileme teşekkür ederim.

Mehmet Saki AYZ

VAN , 2019

GİRİŞ

Çalışmamız Kur'ân'da takva ve takva ehlinin önemi, Kur'ân'da müttakilerin özellikleri, takva sahibi olabilmenin yolları ve takva sahibinin elde ettiği semerelerini konu edinmektedir.

Çalışmamızda Yüce Allah'a giden yol, Yüce Allah'ın rızasına ve sevgisine sebep olan “*takva*” kelimesi kapsamlı olarak ele alınmaya, konu özellikle âyet ve hadisler ışığında ayrıntılı olarak incelenmeye, müttakilerin özellikleri derinlemesine araştırılmaya, müfessirlerin görüş ve açıklamalarından istifade edilmeye çalışılmıştır.

Yüce Allah tarafından “Eşref-i Mahlukat” olarak yaratılan insan, peygamberler ve kitaplar aracılığıyla uyarılmış, Allah Te'âla tarafından kendilerine verilen akıl ve iradeyle de doğru yolu bulmaları istenmiştir. Bütün bunların neticesinde küfür veya imanı, doğru veya yanlış, hayır ile şerri insan kendisi seçmektedir. İnsan doğru veya yanlış yolu seçebilme özgürlüğüne sahip olmakla birlikte, Allah Te'âla'nın fitraten kendisine bahşetmiş olduğu takva yolu ile de inancın en üst zirvesine çıkabilmektedir. Kendisinde var olan takva ve müttakilik özelliğine sahip olan insan, “Eşref-i Mahlukat” özelliğini kazanmakta; böylece Yüce Allah'ın insanı “Ahsen-i Takvim” üzere yarattığı şerefe mazhar olmaktadır. Ahsen-i Takvim özelliğine sahip olamayanlar ise “Esfel-i Safilin” olma yolunda ilerlemektedir.

Yüreklerle dokunan en önemli manevi duygulardan biri olan takva, insanların kendi çalışmaları ve emeğiyle birlikte Allah'ın (cc) da lütfüyle elde ettikleri en önemli özelliklerden biridir. Takvanın bireysel yönü olmakla birlikte toplumsal yönü de göz ardı edilemez. Çünkü insan takva sayesinde kendi kalbi, fikri ve fiili gelişimini tamamlamakla kalmaz aynı zamanda içinde bulunmuş olduğu toplumun da kalbi, fikri ve fiili gelişimini sağlar ve toplumda imanlı, kararlı, ahlâklı, azimli ve insanlığın selameti için çalışan münevver bireylerin doğmasına yardımcı olur.

Müttakilik samimi bir teslimiyetle doğacağı gibi toplumda inanç, ibâdet ve ahlâki değişikliklere de yol açarak, topluma peygamberî ahlâk anlayışını yerleştirir ve toplumsal ahlâkın gelişimini tamamlamasına yardımcı olur. Müttakiler gaybı görmediği halde Allah'ın göndermiş olduğu peygamberlerin tebliğine kulak verip akıllarını ve iradelerini doğru yolda kullanabilen, Kur'ân-ı Kerim'in ve hadislerin vermiş olduğu eğitim ışığından istifade eden, bu eğitim sayesinde Yüce Allah'a hakiki manada kul olabilen teslimiyetçi bireylerdir.

Cenab-ı Hak insanları muhatap almakta ve evrensel bir kitap olan Kur'ân-ı Kerim'de insanların iman edip, emir ve yasaklarına uymalarını, Allah'a (cc) karşı gelmekten sakınmalarını, Dünya ve Ahirette insana zarar verebilecek, ilahî azaba sebep olabilecek, inanç, söz, fiil ve davranışlardan ve her türlü gûnahtan sakınmalarını istemektedir. Bütün bunların neticesinde insanların kazanacakları ödülleri ve alacakları cezaları ayrıntısıyla açıklamaktadır.

Bu çalışma hangi âyetlerde takva kavramına değinildiğini, takva kavramı alanına giren kelimelerin ve takva kavramıyla bağlantılı olan kelimelerin kullanılarak Kur'ân'da takva ehlinin önemini belirtmektedir. Ayrıca Kur'ân'da müttakilerin özelliklerinin iman, ibadet ve ahlâk ilkeleri çerçevesinde ele alınışını ve bunların arasındaki bağı, kavramların sözlük anlamlarını, terim anlamlarını ve müfessirlerin kavramlara ve konu ile ilgili âyetlere dair yapmış oldukları yorumlarını ve açıklamalarını Kur'ân ve sünnet ışığında ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1. TAKVA KAVRAMI VE KUR'ÂN'DA TAKVA EHLİNİN ÖNEMİ

1.1. TAKVANIN TANIMI

1.1.1. Takva Kelimesinin Sözlük Anlamı

Takva (التقوي) ve İttikâ (الإتقاء) kelimeleri vekâ (وقي) fiilinin masdarı olan vikaye (وقاية) den gelmektedir. Vekâ fiilinin, vekyen (وقيا), vakiyeten (وقية), vikâen (وقاء) şeklinde değişik masdarları vardır. Takvanın aslı fe'lâ (فعلي) vezninden, lefif-i makrûn olan vakyâ'dır. Şekvâ, belvâ, lafızları gibi. Vekyâ (وقيا) başındaki “vav” harfi “te”ye kalb edilmiş, sondaki “ye” harfi de “vav”a kalb edilmiştir¹.

Bütün bu masdarların ortak anlamı: Herhangi bir şeyi korumak, muhafaza etmek, zarar verecek şeyden onu sakınmak ve bir şeyi başka bir şeyle bir tehlikeye karşı himaye etmek demektir².

İttikâ, asıl manası iki şey arasına engel koymaktır. اتقاء بالترس “ondan kalkan ile ittikâ etti”. Yani bahsedilen şey ile kendi arasına kalkanı engel yaptı³. Hz. Peygamber (sav) ; اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ / “Yarım hurma ile de olsa (sadaka vererek) kendinizi cehennemden koruyunuz”⁴ buyurmuştur. Hadisteki “اتَّقُوا” fiili bir şeyi, başka bir şeyle, bir tehlikeye karşı korumak demektir⁵. Yani nefsi, yarım hurma ile de olsa sadakayı kalkan ederek, cehennem azabından korumak demektir.

Kur’ân-ı Kerim’de, türevleriyle birlikte iki yüz otuz altı yerde⁶ geçmekte olan takva kelimesinin birçok anlamı vardır: Takva, nefsi korktuğu şeyden koruma altına almaktır. Bu ise takvanın hakiki yönüdür. Bazen korkuya takva, takvaya da korku denilmiştir⁷.

¹ ez-Zebîdî, Muhammed Murtezâ el-Hüseynî, *Tâcü'l-‘Arûs min Cevâhiril-Kâmûs*, thk. Dahî Abdulbakî, 1.Baskı, Kuveyt, 2001, XL, 229-230; İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemaleddin Muhammed, b. Mük-rîm, *Lisanu'l-Arab*, Daru's-Sadr, Beyrut, 1994, XV, 404; Mustafa İbrahim, ez-Zeyyat Ahmed Hasan, Abdulkadir Hâmid, en-Neccar Muhammed Ali, *el-Mu'cemu'l-Vasit*, Daru'd-Da've, İstanbul, 1989, II, 1052.

² İbn Fâris Ahmed bin Ali Ebu'l-Huseyn, *Mu'cemu Mekayisi'l-Luğa*, thk. Abduselam Muhammed Harun, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1979, VI,131; el-İsfahânî Râğîb Ebu'l-Kasım el-Hüseyn b. Muhammed, *el-Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Geylânî, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, trs., 530; İbn Manzur, *Lisan*, XV, 401-402; Mustafa İbrahim, vd., *el-Mu'cem*, II, 1052.

³ İbn Sîde, Ebu'l-Hasan Alî bin İsmâil el-Endülüsî el-mâ'ruf bi İbnî Sîde, *el-Muhassas*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, 1.Baskı, Beyrut, 1996, IV, 61.

⁴ Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyrî en-Nisaburî, *Sahihu Müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdulbakî, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1.Baskı, Beyrut, 1991, 12, Zekat, 68, (II,704).

⁵ İbn Fâris, *Mekayisi'l-Luğa*, VI, 131.

⁶ Abdulbakî Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Müfrehes li Elfazi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Daru'd-Da've, İstanbul, 1987, 758-761.

⁷ İsfahânî, *Müfredat*, 530.

Takva kelimesinin bir anlamı da korkmaktır. Yüce Allah'tan takva, O'ndan korkarak yasakladığı şeylerden kaçınmak ve emirlerini yerine getirmek anlamındadır⁸.

Müttaki, Yüce Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından kaçınmakla nefsinin cezadan koruyan kişidir. Takvanın aslı ise men' demektir⁹.

1.1.2. Takva Kelimesinin İstilah Anlamı

Takva kelimesinin terim anlamıyla ilgili bir çok tanım yapılmıştır: İhlas, samimiyet, muhabbet ve doğrulukla Allah (cc) ve Resulü Hz. Muhammed'e (sav) itaat etmek, Kur'an-ı Kerim'in ifadesine uygun şekilde Yüce Allah'tan korkmak, Kıyamet gününde güzel akibete ulaştıracak, Yüce Allah'a yaklaşıtııcı her şeyi arzu etmektir¹⁰.

Takva, Yüce Allah'ın azabından korkmak demektir. Vakın (واق) kelimesi, ism-i fail olup koruyan ve muhafaza eden anlamındadır. Müttakiler, yani takva sahipleri, Yüce Allah'a itaat eden ve günahlardan uzak duranlardır¹¹.

Cürcânî (v. 816/1413) takvayı şöyle tanımlamıştır: "Takva, Allah'a itaat ederek azabından sakınmaktır, bu da ceza almayı haklı kılan davranışlardan nefsi korumak suretiyle gerçekleşir. Dinin edep ve erkanına saygılı olmaktır; insanı Allah'tan uzaklaştıran her şeyden uzak durmaktır. Takva nefsanî hazları terk etmek, yasaklardan uzak durmaktır; gönlünde Allah'tan başka hiçbir şey görmemektir; kendini hiçbir kimseden daha iyi diye düşünmemektir; Allah'tan başka her şeyi terk etmektir; sözde ve davranışta Hz. Peygamber'e (sav) uymaktır"¹².

Muhâsibî'ye (v.243/857) göre takva; Allah'ın farz kıldığı şeyleri ihmal etmek, yasakladığı bütün günahlardan ve şirkten korunmadır¹³.

Fariyâbî (v.607/1210) ise takva kelimesini şöyle açıklamıştır: Allah'ın yasaklarından kaçıp, emirlerini yerine getirmekle O'nun gazab ve cezasından korunmaktır¹⁴.

⁸ Mustafa İbrahim, vd., *el-Mu'cem*, II, 1052.

⁹ İbn Hâim Şhabuddin Ahmed b. Muhammed b. 'Îmâd, *et-Tıbyan fî Tefsiri'l-Ğaribi'l-Kur'ân*, thk. Da-hî Abdulbakî Muhammed, Daru'l Ğerbi'l-İslami, 1.Baskı, Beyrut, 2003, 47.

¹⁰ Salih Muhammed Edip, *et-Takva fî Hedyi'l-Kitabi ve 's-Sünneti ve Siyeri 's-Sâlihîn*, Daru'l-Kalem Dımaşk, 1996, I, 15.

¹¹ Harun Nebil Abdusellam, *el-Mu'cemu'l-Vecîz li el-Fazi'l- Kur'âni'l-Kerîm*, Daru'n- Neşr, 1.Baskı, Mısır, 1997, 222.

¹² el-Cürcânî, Ali b. Muhammed Seyyid Şerif, *Mu'cemu't-Ta'rifât*, thk. Muhammed Sıddîk el-Min-şavî, Daru'l-Fadile, Kahire, trs., 58-59.

¹³ el-Muhâsibî, Haris b.Esed Ebu Abdillâh, *er- Ri'aye li Hukukillâh*, thk. Abdulkadir Ahmed Atâ, Da-ru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 4.Baskı, Beyrut, y.y., 34.

Takva, kısaca Yüce Allah'a iman edip emir ve yasaklarına uyarak, O'na karşı gelmekten sakınmak, Dünya veya Âhirette insana zarar verecek, ilahî azaba sebep olabilecek inanç, söz, fiil ve davranışlardan ve her türlü günahahtan sakınmak anlamına gelir.

Bütün bu tariflerden anlaşıldığına göre takva, Yüce Allah'ın emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınmak, kalbi ve nefsi günahlardan temizlemek, isyan etmeyip itaat etmek, şirkten sakınmak, bid'atlardan uzak durmak, Allah Te'âla'yı her zaman düşünüp tefekkür etmek, faydasız olan şeylerle meşgul olmamaktır.

Sonuç olarak takvanın sözlük ve terim manası arasında bir ilişkinin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Sözlük anlamında takva, bir zarar ve tehlike karşısında insanın çekinip, sakınarak aldığı tedbirlerle kendini korumaktır. Terim anlamında da bu unsurlar mevcuttur.

1.2. KUR'ÂN'DA TAKVA

Takva kavramı cahiliye döneminde, herhangi bir varlığın dışarıdan gelecek yıkıcı kuvvetlerine karşı kişinin kendisini savunması, koruması anlamlarına geliyordu. Bu daha çok maddî bir tehlikeden korunmak manasındaydı. Kur'ân-ı Kerim'de ise, sözlük anlamını yitirmemekle birlikte, daha çok manevî anlamda kullanılır olmuştur ki bu, Allah korkusu demek oluyor¹⁵.

Takva kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de şu manalarda kullanılmıştır¹⁶:

a) Havf ve Haşyet /Yüce Allah'tan Korkmak

Allah Te'âla bir çok âyet-i kerime'de kendisinden korkulmasını istemekte ve bunun kulun kurtuluşu için gerekli olduğunu açıklayarak şöyle buyurmuştur:

وَأْمِنُوا بِمَا أَنْزَلْتُ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّايَ فَاتَّقُونِ

¹⁴ el-Fariyâbî, Mahmud b. Ahmed, *Tezhibu Hâliseti'l-Hakâik ve Nisabu Ğayeti'd-Dakâik*, Daru İbn Hazm, VII, 161.

¹⁵ Izutsu, Toshihiko, *Kur'ân'da Allah ve İnsân*, çev. Süleyman Ateş, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1975, 222, 224-225.

¹⁶ ed-Dameğani, Huseyn b. Muhammed, *el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk. Abdulaziz Seyyidulehl, Daru'l-İlmi'l-Melayîn, 4.Baskı, Beyrut, 1983, 494; Firûzâbâdî, Mecdudî Muhammed bin Ya'kub, *Besâiru zevi't-Temyiz fi Letaifi'l-Kitabi'l-Aziz*, thk. Muhammed Alî en-Neccar, 3.Baskı, Kahire, 1996, II, 300.

“Elinizdekini (Tevrat'ın aslını) tasdik edici olarak indirdiğime (Kur'an'a) iman edin. Sakın onu inkâr edenlerin ilki olmayın! Âyetlerimi az bir karşılık ile satmayın, yalnız benden (benim azabımdan) korkun”¹⁷.

Taberî (v. 310/923) bu âyet-i kerime'yi kısaca şöyle açıklamıştır: “Bu âyette Allah Te'âla dünya malından az bir şey ile, âyetleri satın alma ve az bir paha ile satma hususunda benden korkun. Resulüme indirilene inanmamanız ve peygamberlerimin nübüvettini bilerek inkarınız sebebiyle sizden öncekilerin başına gelen azabın size de gelmesinden korkun”¹⁸. Dolayısıyla Taberî, âyet-i kerimede geçen “اتَّقُوا” fiiline “Allah'tan korkmak” manasını vermiştir.

كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ

“Birinize ölüm geldiği zaman, eğer bir mal bırakacaksa anaya, babaya, yakınlarla uygun bir biçimde vasiyet etmek Allah'tan korkanlar üzerinde bir hak olarak size farz kılındı”¹⁹.

وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ / “Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz”²⁰.

Bu son âyet-i kerimeyi İbn kesir (v. 774/1373) şöyle beyan etmiştir:

“Bütün iş ve durumlarınızda Allah'tan korkun. Resulullah (sav) Muaz b. Cebel'i Yemen'e gönderirken “Her nerede olursan ol Allah'tan kork”²¹ buyurmuştur.

İbn Kesîr söz konusu âyet-i kerimeye ayrıca,“Benimle sizin aranızdaki şeylerden Allah'tan korkun ki kıyamet günü bana kavuştuğunuzda kurtuluşa eresiniz” anlamının da verildiğini nakletmiştir²². Bu âyette geçen “اتَّقُوا” kelimesinin “Allah'tan korkmak” anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu ayet-i kerimede Yüce Allah'ın kurtuluşu takvaya bağladığı ifade edilmiştir.

¹⁷ Bakara, 2/ 41.

¹⁸ et-Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed bin Cerîr, *Tefsîru't-Taberî, el-Müsemma Câmi'e'l-Beyân fî Tevîli'l-Kur'ân*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye,1.Baskı, Beyrut,1992, I, 292.

¹⁹ Bakara, 2/180.

²⁰ Âl-i İmran, 3/ 200.

²¹ et-Tirmizî el-Hafız ebi İsa Muhammed bin İsa, *el-Câmi'u'l-Kebîr*, Daru'l-Ğerbi'l-İslamî, 1. Baskı, Beyrut, 1996, 28, Bırr, 55, h. no:1987, (III/526-527).

²² İbn Kesîr Ebu'l-Fida İsmail bin Kesir el-Kureşî e'd-Dımaşkı, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, Daru'l-Mâ-rife, 2.Baskı, Beyrut, 1987, I, 458.

b) İbadet ve taat

Mü'min müttaki kişi sürekli Yüce Allah'ı tefekkür eder, O'na itaat ve ibadette bulunur. O'nun dışında kalan hiçbir varlığa ibadet ve itaat etmez. Yüce Allah bununla ilgili şöyle buyurmuştur:

“Allah, “Benden başka ilâh yoktur. Öyle ise ba-

na karşı gelmekten sakının” diye (insanları) uyarınız”²³ Yani bana ibadet ve itaat ediniz.

“وَلَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَهُ الدِّينُ وَاصْبَاً أَفْغَيْرِ اللَّهِ تَتَّقُونَ / “Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur. İtaat de daima O'na olmalıdır. Öyle iken siz Allah'tan başkasından mı korkuyorsunuz?”²⁴ Yani Yüce Allah'tan başkasına mı ibadet ve itaat ediyorsunuz?

c) Günah ve hataları terk etmek

Müttaki kul Yüce Allah'ın yasakladığı her şeyden uzak kalarak, Allah Te'âla'nın emirleri dahilinde hareket eden kişidir. Hiçbir günaha bulaşmaz. Kendisinden sadır olan her hangi bir hata ve günah söz konusu olduğunda derhal Yüce Allah'a içtenlikle yönelerek tevbe eder. Allah Te'âla Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

“وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ / “Evlere kapularından girin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz”²⁵. Yani Yüce Allah'ın nehyettiği günahları terk ediniz ki kurtuluşa eresiniz.

d) Tevhîd ve şahâdet

Kul şirkten korunarak, tevhid ve imanda sebat ederek gerçek gayeye ulaşır. Yüce Allah'ın dostu olur ve rızasına ulaşır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

“وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آلِهَتِهِمْ كِلَابٌ الرَّاسِ وَالْأَلْبَانِ وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آلِهَتِهِمْ كِلَابٌ الرَّاسِ وَالْأَلْبَانِ / “(Allah) onlara takvâ kelimesini (şirkten kaçınma ve imanda sebat etmeyi) sağladı. Zaten onlar buna lâayık ve ehil kimselerdi. Allah her şeyi bilendir”²⁶

Allah onlar için, takva kelimesini, yani o yüce kelime olan kelime-i tevhidi (لا إله إلا الله) şeref ve itibar kazandırma türünden olmak üzere mecbur kıldı.

²³ Nahl, 16/2.

²⁴ Nahl, 16/52.

²⁵ Bakara, 2/189.

²⁶ Fetih, 48/26.

Bu âyette geçen “ takva kelimesi” şirkten uzak durmak, iman ve tevhit de sebat etme anlamına geldiği ifade edilmiştir.

e) İhlas ve yakîn

Kişi, ibadet ve iyilikleri riyadan, gösterişten ve menfaat kaygılarından arındırıp sadece Allah için yapmakla ihlusa ulaşır. Amellerin Yüce Allah katında kabul olmasının şartlarından biride ihlastır. Yüce Allah konuyla ilgili şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ

*“Allah’ın elçisinin huzurunda seslerini kısıyorlar, Allah’ın, gönüllerini takvâ konusunda sınavdığı kimselerdir. Onlar için bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır”*²⁷.

Yani Yüce Allah’ın kalplerini ihlasla sınavdığı kişilerdir.

f) Yüce Allah’ın azabından korunmak

Azab; kulun işlediği kötü fiilden dolayı, Yüce Allah’ın kendisine verdiği cezadır. Cenab-ı Allah nehyedilen şeylerin kullar tarafında yapılması halinde azapla karşılaşacaklarını buyurarak bu azaptan kendilerini sakındırıp korunmaları gerekir.. Biz “ittikâ”nın bu manasını şu ayet-i kerimeler de görebilmekteyiz:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ / *“Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk ediniz. Umulur ki, böylece korunmuş (Allah’ın azabından kendinizi kurtarmış) olursunuz”*²⁸. Bu ayette “ittikâ” korunmak manasında kullanıldığını görmekteyiz.

رُئِيَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ

*“İnkâr edenlere, dünya hayatı güzel görünür, onlar, inananlarla alay ederler, oysa, Allah’a karşı gelmekten sakınanlar (Onun azabından korunanlar) kıyamet günü onların üstünde olacaklardır. Allah dilediğini hesabsız şekilde rızıklandırır”*²⁹.

²⁷ Hucurât, 49/3.

²⁸ Bakara, 2 /21.

²⁹ Bakara, 2/212.

Bu âyette, Allah'ın azabından korunanların, mü'minlerle alay edenlerden üstün oldukları bildiriliyor. Bu üstünlüğü Taberî, şöyle açıklamıştır: “Onların üstünlükleri Cennet’e girecek olmalarıdır”³⁰

Allah Te‘âla yukarıda vermiş olduğumuz âyet-i kerimelerde şu hususları buyurduğu anlaşılmaktadır: İnsanlardan bazıları Allah’tan korkarlar. Allah’ın kendilerine haram kıldığı şeylerden sakınırlar. Allah ve Resulü’nün kendilerine emir ve nehyettikleri şeyleri tasdik ve kabul ederler. Allah’a itaat ederler. Yaptıkları amellerde Allah rızasını ön planda tutarlar. Allah’ın daima kendilerini gözetlediğini kalpten çıkarmazlar. Allah’tan daima korkarlar. İmanlarında zerre kadar noksanlık, değişiklik söz konusu değildir³¹.

1.3. TAKVA KAVRAMI ALANINA GİREN KELİMELER

1. 3. 1. Havf (الخوف)

Sözlükte; korkmak, ürkmek, paniklemek ve endişe duymak anlamına gelmektedir³².

Havefe (خَوْف) Ha(الخاء) , vav (الواو), fa (الفاء) harfleri aslı olup diğer türevleriyle birlikte korkmak ve ürkmek anlamına delalet eder³³.

Kur’ân’da havf daha çok din dışı alanlarda kullanılmakla birlikte, Allah’tan, O’nun huzurunda durmaktan, haşrolunmaktan, ahiretten ve çeşitli vasıflarla tavsif edilen birtakım uhrevî dehşet günlerinden endişe edip korkmak da bu kelime ile ifade edilmiştir³⁴.

Müfessirler Kur’ân-ı Kerim’de havf (الخوف) kelimesini birkaç yönden ele almışlardır³⁵:

a) Korku

تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا / “Onlar, korkarak ve ümid ederek Rablerine ibadet etmek için yataklarından kalkarlar”³⁶.

³⁰ Taberî, *Câmi‘u’l-Beyân*, II, 346.

³¹ Taberî, *Câmi‘u’l-Beyân*, XI, 187.

³² İbn Manzur, *Lisan*, IX, 99.

³³ İbn Faris, *Mekayisu’l-Luğa*, II, 230.

³⁴ Murat Sülün, *Kur’ân-ı Kerim Açısından İman-Amel İlişkisi*, Ensar, 3. Baskı, İstanbul, 2015, 215.

³⁵ Dameğanî, *el-Vücüh*, 165-166; Firûzâbâdî, *Besâir*, II, 578-579.

³⁶ Secde, 32/16.

b) İlim

“Vasiyet edenin hataya meyletmesinden ve günaha girmesinden bilen bir kimse, (tarafların) aralarını düzeltirse ona hiçbir günah yoktur. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir”³⁷.

c) Zann

الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَاِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٍ بِاِحْسَانٍ وَلَا يَجِلُّ لَكُمْ اَنْ تَاْخُذُوا مِمَّا اَتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا اِلَّا اَنْ يَخَافَا اَلَّا يُقْبِيَا حُدُودَ اللّٰهِ

“(Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah’ın belirlediği ölçüleri koruyamama şüpheleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız, sizin için helâl olmaz”³⁸.

d) Savaş:

اَشِحَّةٌ عَلَيْكُمْ فَاِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَاَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ تَدُوْرًا اَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَاِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَفُوْكُمْ بِالْسِّنَةِ حِدَادٍ اَشِحَّةٌ عَلٰى الْخَيْرِ اَوْلٰنِكَ لَمْ يُؤْمِنُوْا فَاَحْبَطَ اللّٰهُ اَعْمَالَهُمْ وَاَنَّ ذٰلِكَ عَلٰى اللّٰهِ يَسِيْرًا

“Size katkıda cimri davranarak savaşa pek az gelirler. Savaşma korkusu geldiğinde ise, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş kimse gibi gözleri dönerek sana baktıklarını görürsün. Savaş korkusu gidince de ganimete karşı aşırı düşkünlük göstererek sizi keskin dillerle incitirler. İşte onlar iman etmediler. Allah da da onların amellerini boşa çıkardı. Bu, Allah’a kolaydır”³⁹.

e) Azap

“Onlar için korku yoktur”⁴⁰. Yani; onlar için bir azap yoktur.

Takvanın kaynağının Allah Te’âla’dan korkmak olduğu, insan kalbinde Allah korkusunu hissettiğinde ise, bunun o kişiyi insanlara zulmetmekten veya haramları işlemekten alıkoyup muhafaza eden bir koruyucu olur.

³⁷ Bakara, 2/182.

³⁸ Bakara, 2/229.

³⁹ Ahzap, 33/19.

⁴⁰ Âl-i İmran, 3/170.

Kavram olarak havf (الخوف) : Allah Te'âla'ya boyun eğerek itaatte bulunmak, salih amel işlemek ve günahlardan uzak durmaktır. Alimlerin bir kısmı şöyle demiştir: Günahları terk etmemiş biri Allah'a karşı korkmuş sayılmaz⁴¹.

“Onların üstlerinde ateşten tabakalar, altlarında da (öyle) tabakalar var. İşte Allah kullarını bununla korkutuyor. Ey kullarım! Yalnızca benden korkun”⁴².

Cürcânî havfı şöyle açıklamıştır: Hoşlanılmayan bir durumun başa gelmesinden veya arzu edilen bir şeyin elde edilememesinden duyulan kaygı ve korkudur. Başka bir yerdede; hakiki ve mecazi olarak zannı kapsamakla sıkıntının oluşmasından dolayı kişide meydana gelen keder ve üzüntüdür⁴³.

İsfahânî (v.502/1108) ise şöyle tanımlamıştır: Gelecekte olması istenmeyen, ancak bir takım emarelerinden dolayı vukû bulması kuvvetle muhtemel bir olay nedeniyle kaygılanmaktır. Meydana gelmesi arzu edilmeyen, sevilmeyen bir olayı beklemekten “havf” meydana gelir⁴⁴.

Fîrûzâbâdî (v.817/1357) *havf*'ın, “emn”in zıddı anlamında olduğunu ve kalbin Allah'ın va'd ve tehdidinden haberdar olması nedeniyle sükûnet, gönül huzuru ve güven duygusundan mahrum olması anlamına geldiğini belirtir⁴⁵.

İbn Kayyim (v.751/1415), korkuyu şöyle açıklamıştır: “Korkulan zatın (Allah'ın) hatırlanmasından dolayı kalbin ızdırap duyması ve harekete geçmesidir. Korku ilahi hükümlerin ve kaderin cereyan tarzını kuvvetli bir şekilde görmektir. Ancak burada bahsedilen görme, korkunun kendisi değil sebebidir. Başka bir yerdede şunu söyler: Aslında korku bizzat istenen bir hal değildir. Ancak o dolaylı olarak, bir vesile, bir araçtan dolayı meydana gelmektedir. Onun içindir ki, korkulan şeyin zail olmasıyla korku da zail olur. Nitekim Cennet ehli Cennet'te ne korku, ne de hüzn duyacaklardır”⁴⁶ Çünkü Cennet'te korkuya neden olabilecek her hangi bir şey söz konusu değildir.

⁴¹ Semîn Ahmed b.Yusuf b. ‘Abdiddam el-Halebî, ‘Umdetu'l-Huffaz fî Tefsiri Eşrefi'l-Elfaz, thk. Muhammed Basıl Uyun es-Sûd, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1.Baskı, Beyrut, 1996, I, 540.

⁴² Zümer, 39/16.

⁴³ Cürcânî, *Ta'rifât*, 90.

⁴⁴ İsfahânî, *Müfredat*, 161.

⁴⁵ Fîrûzâbâdî, *Besâir*, II, 576-577.

⁴⁶ İbn Kayyim, Ebu Abdillâh bin Ebibekr bin Eyyub el-Cevziyye, *Medâricu's-Salikin*, thk.Muhammed el-Mu'tasım-Billâh el-Bağdadî, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, 7. Baskı, Beyrut, 2003, I, 510-511.

Korku fiillerle, sevgi ise zat ve sıfatlarla ilgilidir. Onun içindir ki, müminler Cennet'e girince Allah'a olan muhabbetleri kat kat artacak, fakat orada korku duymayacaklardır. Nitekim bu sebepten dolayı muhabbet makamı ve durağı korku makamı ve durağından daha yüksek ve yüce olmuştur. Övülecek olan gerçek korku, kişi ile Allah'ın yasakları arasında bir perde olan korkudur. Şayet korku bu çizgiyi aşarsa ümitsizlik doğurmasından endişe edilir.⁴⁷

Takvanın, korku (**الخوف**) ile sıkı bir bağlantısı vardır; zira bir şeyden sakınmak ondan korkmakla gelişir. İnsan kendisini bu korkudan koruyan, gizleyen ve muhafaza eden şeylere sığınır.

İsfahânî, takva ile havf arasında bağlantı kurarak şöyle demiştir: Takva, nefsi korkulan şeylerden koruma altına almaktır. Bu, takvanın gerçekleştirilmesidir. Sonra bir şeyin gerektireniyle (korkulan şeyler) ve gerekli olan şeyle (koruma altına almak) adlandırılmasına göre bazen havf-takva diye; bazen de takva-havf diye isimlendirilir. Takva şer'i örfte (dinde genel kabul gören görüşe göre) kişinin kendisini günaha düşüren şeylerden korumasıdır. Bu da yasaklanmış şeyleri terk etmekle olur ve bazı mubahları terk etmekle de tamamlanır⁴⁸.

1. 3. 2. Haşyet (الخشية)

Korkmak, ürkmek ve endişelenmek anlamına gelen haşyet (الخشية), خشي kökünün bir türevi olup diğer türevleriyle birlikte Kur'an'da kırk sekiz yerde geçmektedir⁴⁹.

Haşyet (الخشية), havf (الخوف) kelimesiyle aynı anlama sahip gibi görünse de, havf (الخوف)'dan daha şiddetli ve üstün olup, korkulanın yüceliğinin, heybetinin karıştığı korkudur. Bu korku ise en çok ilimden oluşmakta ve meydana gelmektedir⁵⁰. Onun için Allah Te'âla bu konuda kulları arasında alimleri özel kılarak şöyle buyurmuştur:

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ / “Allah'a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar derin saygı duyarlar”⁵¹.

İsfahânî, saygıyla karışık bir korku olan haşyet, daha ziyade kendisine saygı duyulan varlık hakkındaki bilginin bir ürünü olarak ortaya çıkar⁵² demektedir.

⁴⁷ İbn Kayyim, *Medâric*, I, 510.

⁴⁸ İsfahânî, *Müfredat*, 530-531.

⁴⁹ İbn Faris, *Mekayisu'l-Luğa*, II,184; İbn Manzur, *Lisan*, XIV, 228; Abdülhakî, *Mu'cemu'l-Müfehres*, 233-234.

⁵⁰ Fîrûzâbâdî, *Besâir*, II, 544.

⁵¹ Fatır, 35/28.

Râzî'ye (v.604/1208) göre, Haşyet, “saygı duyulan varlığın tanınmasına bilinmesine bağlıdır. Âlim, Allah'ı bilir ve O'ndan hem korkar hem de Allah'tan ümidini kesmez. Bu durum âlimin derece bakımından âbid den daha üstün olduğuna bir delildir. Zira Allah, إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَنْفِيُّكُمْ / Sizin Allah katında en şerefliiniz, Allah'a karşı gelmekten en çok sakınanız (en muttaki olanınız)dir⁵³ buyurarak, şerefin ve değer, takvaya göre, takvanın da ilme göre olacağını bildirmiştir. Şu halde, Allah katındaki değer, amele göre değil, ilme göredir”⁵⁴.

Taberî'ye göre; Allah'tan haşyet duyan, O'nun azabından sakınan ve O'na ittiba edenler âlimlerdir. Zira âlimler, Allah'ın dilediği şeyi yapmaya gücünün yettiğini en iyi bilen kimselerdir. Bundan dolayı onlar Allah'tan havf ederler, rehbet ve haşyet duyarlar⁵⁵. Bu ayette geçen يخشي ibaresinin يعلمون şeklinde de tefsir edildiğini nakletmektedir.

Cürcânî, Haşyet gelecek zamanda kötü bir şeyin olacağını beklemek veya ummak sebebiyle kalbin acı duymasıdır, der. Bu acı bazen kulun kendi içindeki gizliliklerden (kendi işlediği günahlardan, Allah'ın yasaklarını ihlal etmesi sebebiyle) hissedilir. Bu kimi zamanda Allah'ın celâl ve heybetini bilmek sebebiyle olur. Peygamberlerin haşyeti bu kabildendir⁵⁶.

Havf ile haşyet arasında bir karşılaştırma yapan Fîrûzâbâdî, havf duygusu, sahibini kaçma, uzaklaşma ve terk etmeye yöneltir. Haşyet sahibi ise, çareyi ilmine sarılmakta bulur. Onların durumu, tıp hakkında hiç bilgi sahibi olmayanla mahir bir doktorun durumu gibidir. Birincisi perhiz ve yemekten kaçınmaya çalışırken, doktor olan ise bilgisiyle elde ettiği ilaçlarla tedavi uygular⁵⁷ der.

Havf ile haşyet arasındaki farka işaret eden Askerî (v.395/1005), havf, çirkinlikle ya da çirkinliği terkle ilgilidir. Haşyet ise, sevilmeyen şeylerin kendisinden değil, onlara sebep ve kaynak olan varlıklardan korkmaktır. Haşyet, kötülüğün bulunduğu yerle ilgilidir ve kötülüğün kendisinden korkmak, haşyet diye isimlendirilmez⁵⁸.

Haşyet, havftan daha özeldir. Çünkü tanımak ve bilmekle birlikte oluşan bir korkudur. Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

⁵² Isfahânî, *Müfredat*, 149.

⁵³ Hucurât, 49/13.

⁵⁴ er-Râzî, Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyn, *Mefatihü'l-Ğayb*, Daru'l Fikir, 1.Baskı, Beyrut, 1981, XXVI, 21.

⁵⁵ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, X, 409.

⁵⁶ Cürcânî, *Ta'rifât*, 86-87.

⁵⁷ Fîrûzâbâdî, *Besâir*, II, 546.

⁵⁸ Askerî ebi-Hilâl, *el-Furûku'l-Luğeviyye*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, trs., 200.

إِنِّي لَأَتَقَاكُمْ بِاللَّهِ وَأَشَدُّكُمْ حَشِيَّةً لَهُ / “Ben Allah hakkında sizden daha çok bilgiye sahibim ve benim haşyetim sizinkinden daha fazladır” hadisinde bu anlam vurgulanmıştır⁵⁹.

İbn Kayyim, havf bütün müminler, haşyet ise, ma‘rifet ehli olan âlimler içindir⁶⁰, der.

Allah Te‘âla, kendisi için korkarak, ürpererek ve endişelenerek ağlayan kişiye Cehennem azabını haram kılar. Reulullah (sav) bir hadis de şöyle buyurmuştur :

عَيْنَانِ لَا تَمْسُهُمَا النَّارُ : عَيْنٌ بَكَتْ مِنْ حَشِيَّةِ اللَّهِ، وَعَيْنٌ بَاتَتْ تَحْرُسُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ / “İki göz vardır, onlara ateş (cehennem azabı) değmez: Allah korkusundan yaş akıtan göz ve Allah yolunda nöbet bekleyerek geceleyen göz”⁶¹.

Korkulanın yüceliğinin, heybetinin ve saygısının karıştığı korku olan haşyet, kişiyi Allah’ın emirlerine itaate götürür, yasakladığı şeylerdende uzaklaştırır, onu muhafaza eder ve takva ehli yapar.

1. 3. 3. Hazer (الْحَزْر)

Sözlükte, tayakkuz ve sakinme olan hazer, korkmak ve ürkmek anlamına gelmekle beraber, aslı itibariyle ürkütücü ve yok edici korku anlamındadır. Havf ten daha özel ve has bir kavramdır⁶². Allah Te‘âla şöyle buyurmuştur:

وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ / “Allah, asıl sizi kendisine karşı dikkatli olmanız hakkında korkutup uyarmaktadır”⁶³. Yani sizi tehdit ettiği şeyle uyarmakta ve sonucunu hatırlatmaktadır⁶⁴.

Hazer (الْحَزْر), Kur’ân-ı Kerim de üç manaya gelmiştir⁶⁵:

a) Korku ve tehlike

وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ / “Allah, asıl sizi kendisine karşı dikkatli olmanız hakkında korkutup uyarmaktadır”⁶⁶.

⁵⁹ el-Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed bin İsmâil, *Sahihu’l-Buhârî*, Daru ibn Kesîr, 1.Baskı, Beyrut, 2002,78, Edeb, 72, h. no: 6101, 1526.

⁶⁰ İbn Kayyim, *Medâric*, I, 508.

⁶¹ Tirmizî, *es Sunen*, 23, fedailu’l-Cihad, 12, h. no:1639, (III / 276-277).

⁶² İbn Manzur, *Lisan*, IV/175; İbn Faris, *Mekayisu’l-Luğa*, II, 37.

⁶³ Âl-i İmran, 3/28.

⁶⁴ Semîn Halebi, ‘*Umde*, I, 383 ; Isfahânî, *Müfredat*, 111.

⁶⁵ Dameğanî, *el-Vücüh*, 121; İbn Faris, *Mekayisu’l-Luğa*, II, 37; Fîruzâbâdî, *Besâir*, II, 441.

b) Uzak durmak ve reddetmek .

وَإِنْ لَّمْ تُؤْتَوْهُ فَأَحْذَرُوا / “O verilmezse sakının”⁶⁷. Yani; itaat etmekten uzak durun, kabul etmeyin.

c) Sırrı gizlemek.

إِنَّ اللَّهَ مُخْرِجٌ مَّا تَخْتَرُونَ / “Allah o (içinizdeki söylemekten) çekindiğiniz, sakladığınız şeyleri mutlaka ortaya çıkaracaktır”.⁶⁸ Yani; gizlediğiniz şeyleri ortaya çıkaracaktır.

Kavram olarak, bir şeyden korkup uzak durmaktır. el- Havf (الخوف)’ın daha ötesini ifade etmektedir.

Hazer (الحنز) kavramı, bazen anlam değişkenliği göstermektedir⁶⁹:

Bazen eş ve çocukların fitnesinden sakındırmak,

إِنَّ مِنْ أَرْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَأَحْذَرُوهُمْ / “Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olabilecekler vardır. Onlardan sakının”⁷⁰.

Bazen münafıkların tuzağından Peygamber’i (sav) sakındırmak.

هُمُ الْعَدُوُّ فَأَحْذَرُوهُمْ / “Onlar düşmandır, onlardan sakın”!⁷¹.

Bazen de Peygamber’i (sav) Yahudilerin fitnesinden sakındırmak.

وَاحْذَرُوهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ / “Seni sapturmalarından sakın”⁷².

Kur’ân’da yirmi bir yerde geçmektedir⁷³. Hazer, yani; tayakkuz ve sakınmaya neden olan nesnesinin kesin olarak bilinen bir şey olabileceği gibi zanni olarak bilinen bir şey de olabilmesi yönüyle “havf” ile paralellik arz etmektedir. Ancak zararın defedilmesi ve zarara

⁶⁶ Âl-i İmran, 3/28.

⁶⁷ Maide , 5/41.

⁶⁸ Tevbe , 9/64

⁶⁹ Fîruzâbâdî, *Besâir*, II, 441.

⁷⁰ Teğâbun, 64/14.

⁷¹ Münâfikûn, 63/4.

⁷² Mâide, 5/49.

⁷³ Abdalbâkî, *Mu‘cemu’l-Müfehres*, 196.

karşı önlem alınması açısından “havf, haşyet, feza‘, vecel, ru‘b, rehbe...” gibi tüm korku fiillerinden ayrılmaktadır⁷⁴.

1. 3. 4. Vecel (الوجل)

Vecel (الوجل) : Korkmak, ürkmek ve ürpermek anlamında kullanılmıştır.⁷⁵ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ / *kalpleri ürperir*.⁷⁶ âyet-i kerime deki وَجِلَتْ bu anlama gelmektedir. Şöyle denilir: (وجل، يوجل،) (وجل) -Vecel (الوجل) korkuyu hissetmek demektir.⁷⁷

Kur’ân’da beş yerde geçmekte⁷⁸ olan Vecel (الوجل), Askeri’ye göre bir kimsenin tedirginlik ve kaygı nedeniyle ürperti hissetmesi halidir⁷⁹.

Allah’a inananların kalplerinde beliren ve mü’minler tarafından hissedilen; Allah’a karşı sorumluluk şuuru ve bilinci içerisinde, sevgi ve saygıdan kaynaklanan bir ürperti anlamında geçmektedir. Bu anlamı Kur’ân-ı Kerîm’in şu âyetin de belirgin bir şekilde görebilmekteyiz:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تَلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ

*“Mü’minler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. O’nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rablerine tevekkül ederler”*⁸⁰.

İlim ehli, bu âyet-i kerîme’ye mana verirlerken farklı yorumlar da bulunmuşlardır:

İbn Kesîr’e göre, burada söz konusu olan Allah’tan korkmak ve O’nun emirlerini yerine getirmek ve yasakladıklarını terk etmektir⁸¹.

Kurtubî’ye (v.671/1273) göre Vecel (الوجل), “Allah’ın azabından korkmaktır. Yüce Allah bu âyet-i kerimede mü’minleri, güzel ismi anıldığı vakit korkmakla ve kalplerinin

⁷⁴ Askeri, *el-Furûk*, 199-200.

⁷⁵ İbn Manzûr, *Lisan*, II, 722.

⁷⁶ Enfâl, 8/2.

⁷⁷ Semîn Halebi, ‘*Umde*, IV, 330 ; Isfahânî, *Müfredat*, 513.

⁷⁸ Abdalbâkî, *Mu‘cemu’l-Müfehres*, 743.

⁷⁹ Askerî, *el-Furûk*, 202.

⁸⁰ Enfâl, 8/2.

⁸¹ İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’ân*, II, 297.

titremesiyle nitelendirmektedir. Buna neden olan ise, imanlarının kuvveti, Rablerinin emirlerine itaatleri ve adeta kendilerini O'nun huzurundaymış gibi görmeleridir⁸².

İbn Kayyim'a göre ise vecel (الوجل), gücünden, cezasından korkulan bir zatın hatırlanması veya görülmesi sebebiyle kalbin şiddetle ürpermesi, sarsılması demektir⁸³.

İsfahânî ise, bu kelime Kur'ân'da korku duygusu ile dolmak, korkuyu hissetmek, ya da korkudan tüylerin diken diken olması ürpermesi anlamına geldiğini söyler⁸⁴.

Vecel (الوجل), kalbin şiddetle sarsılması, güç ve cezalandırmasından korkulan kimse zikredilince yada görülünce kalbin yarılmasıdır. Bu da insanı Allah'ın emirleri dahilinde hareket etmesine ve muttaki olmasına vesile olur.

Kur'ân bütünlüğü içerisinde işlediğimizde vecel kavramı, Allah dostlarının, yine Allah'a olan saygı ve hürmetlerinden kaynaklanan ve kalbin ürpermesiyle gönülden hissedilen bir duygu halidir.

1. 3. 5. İşfak (الاشفاق)

İşfak (الاشفاق) : Korkmak, acımak ve tedirginlik manasına gelmekte olup, her hangi bir şeyde ki inceliğe delalet eder.⁸⁵ Kur'ân-ı Kerîm'de farklı türevleriyle on bir yerde geçmektedir.⁸⁶

İsfahânî'ye göre, korku ile karışık ilgi anlamını ifade etmektedir. Zira müşfik kişi (المشفق) ilgilendiği şeyi sever, muhabbet gösterir ve onun başına gelecek kötü şeylerden korkar. Min(من) harf-i cerr ile müteaddi olursa kendisinde el- havf (الخوف) anlamı daha belirgin olur. 'Alâ (علي) ile müteaddi olursa bu durumda ihtimam anlamı daha da belirginleşir⁸⁷.

Allah Te'âla şöyle buyurmuştur:

⁸² el-Kurtubî, Ebu Abdillah Muhammed bin Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, trs., VII, 232.

⁸³ İbn Kayyim, *Medâric*, I, 508 ; Firûzâbâdî, *Besâir*, V, 165.

⁸⁴ İsfahânî, *Müfredat*, 513.

⁸⁵ İbn Manzûr, *Lisan*, X, 180 ; İbn faris, *Mekayisu'l-Luğa*, III, 197.

⁸⁶ Abdülbakî, *Mu'cemu'l-Müfrehes*, 384.

⁸⁷ İsfahânî, *Müfredat*, 263-264 ; bkz.Semîn Halebi, 'Umde, II, 279-280 ; Firûzâbâdî, *Besâir*, III, 331.

قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ / *“Derler ki: “Şüphesiz daha önce biz, ailemiz içinde yaşarken (İlâhî azaptan) korkardık.”*⁸⁸

Taberî âyeti şöyle açıklamıştır: “Âyette cennetlik müminlerin Dünya’dayken duydukları merhamet içeren korku ve endişeden bahsedilmektedir. Buradaki müşfik (مُشْفِقِينَ) ifadesinin tefsirlerde kullanıldığı anlamda “bir çeşit endişe ve korku” şeklinde açıklandığı, bu konuda bir ihtilaf olmadığı görülmektedir. Bizler Dünya’da ailemizin arasında bulunurken Allah’ın azabından korkardık”⁸⁹.

Ebu Hilal Asker’ye göre, "Şefkat, kalbin rikkati ve yufka yüreklilik hali olup, üzerine titrediğimiz bir şeye gelebilecek tehlike ve zararlara karşı kalpte duyulan histir. Bu nedenledir ki; çocuğu üzerine titreyen annenin bu hali şefkat diye isimlendirilir ki bu, haşyet ve havf anlamında değildir. Bunun delili ise, Kur’ân-ı Kerîm’de geçen *إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ* / *Onlar ki Rablerine saygıdan titrerler*⁹⁰ âyetidir”⁹¹

Râzi, *إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ* / *Onlar ki Rablerine saygıdan titrerler*⁹². âyetini tefsir ederken, işfaki şu şekilde tanımlamaktadır: “İşfak; rikkat ve zayıflığı bilme ile birlikte olan korku demektir. İşte bundan dolayı bazıları, Cenab-ı Hak, işfak ile haşyeti burada tekid için birlikte zikretmiştir derken, bazıları da haşyeti, ilahi azaptan korkma anlamına almışlardır. Buna göre anlam, ‘Onlar, Rablerinin azabından titreyenlerdir’ şeklinde olur. Bazıları da işfak kelimesi için; korkunun neticesi, semeresi manasını kabul etmişlerdir. Bu da, itaati devam ettirmek, onu sürdürmek demektir. Bu görüşe göre anlam şu şekilde olur: Onlar, Rablerinden korkmalarından dolayı, O’na itaate devam eden ve Allah’ın rızasını kazanmaya çalışanlardır. Sözün özü şudur: Haşyette “işfak” derecesine, yani haşyetin zirvesine varan kimse, dünyada Allah’ın gazabından, âhirette ise azabından çok korkar ve böylece günahlardan mümkün mertebe sakınır”⁹³.

İbn Kayyim’a göre ise, *إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ* / *“Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz”*⁹⁴ mertebelerinden biri de işfak mertebesidir. Şu gelen âyet-i kerime işfaki haber veriyor:

⁸⁸ Tûr, 52/26.

⁸⁹ Taberî, *Câmi‘u’l-Beyân*, XI, 493.

⁹⁰ Mü’minûn, 23/57.

⁹¹ Askerî, *el-Furûk*, 200.

⁹² Mü’minûn, 23/57.

⁹³ Râzî, *Mefatih*, XXIII, 107.

⁹⁴ Fatihâ, 1/5.

الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُتَشَفُّونَ / "O (günahtan koruna) nlar ki görmeden rablerinden korkarlar ve kıyamet saatinden de titrerler"⁹⁵.

İşfak, korkunun latif bir halidir. Korkan kimsenin korkulan kimseden bir rahmet ümidi ile korkmasıdır. İşfakla havf, re'fetle rahmet gibidir. Nitekim re'fet de rahmetin daha latif bir kısmıdır⁹⁶.

Kur'ân bütünlüğü içerisinde bu kelimeye baktığımız zaman genellikle mü'minlerin, Allah'a ve ahiret gününe inanmalarından dolayı, Allah'ın azamet ve celâli karşısında "titremeleri ve ürpermeleri" anlamında geçmektedir.

1. 3. 6. Rehbet (الرهبية)

Rehbet (الرهبية) : Korkmak ve endişelenmek manasına gelmektedir. Şaşkınlık ve tereddüt ile beraber olan korkudur. Veya telaşla beraber gelen korkudur⁹⁷.

Bunun aslı er-rehabe (الرهبية) den gelip, göğüs kemiği veya göğsün alt kısmından karna doğru uzanan kemik anlamına geldiği söylenmiştir⁹⁸.

İbn Kayyim'a göre rehbet (الرهبية); Sıkıntılardan dikkatli ve özenli bir şekilde kaçmak ve uzak durmaktır⁹⁹.

Kur'ân-ı Kerîm'de sekiz farklı yerde geçmektedir¹⁰⁰.

وَاضْمُمُ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ / "Korkudan açılan kolunu kendine çek (toparlan)"¹⁰¹.

وَاسْتَرْهَبُوهُمْ / "ve onlara korku saldılar"¹⁰². Yani; onları korkuya sevk etti.

وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ / "Yalnız benden korkun"¹⁰³.

Âlûsî (v.1270/1853) وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ / "Ve yalnız benden korkun"¹⁰⁴ âyetini açıklarken, burada geçen rehbet'in mutlak korku anlamına geldiğini veya takvadan daha aşağı derecede

⁹⁵ Enbiya, 21/49.

⁹⁶ İbn kayyim, *Medâric*, I, 514.

⁹⁷ İbn Manzûr, *Lisan*, I, 436 ; İbn Faris, *Mekayisu'l-Luğa*, II, 447 ; Fîrûzâbâdî, *Besâir*, III, 100; Semîn Halebi, 'Umde, II, 116.

⁹⁸ Semîn Halebi, 'Umde, II, 116.

⁹⁹ İbn kayyim, *Medâric*, I, 508.

¹⁰⁰ Abdûlbakî, *Mu'cemu'l-Müfehres*, 325.

¹⁰¹ Kasas, 28/32.

¹⁰² A'râf, 7/116.

¹⁰³ Bakara, 2/40.

bir korku türünü ifade ettiğini söyler. Buna göre rehbet bütün aleme ve mukallit olanlardır. İttikâ ise, ilim ehline has kılınmış ve onların takva ile yasaklardan sakınmaları emredildiği anlamını ifade eder¹⁰⁵.

Râzî ise, ayeti açıklarken, rehbet'in korkmak anlamını ifade ettiğini, bir mükellef hakkında iki anlamda korku dan söz edilebileceğini; bunlardan birincisinin, ilim ile korkmak, diğerinin ise zann ile korkmak olduğunu zikreder. İlim ile korkmak, insanın yapması emredilen her şeyi yaptığına, yasaklanan diğer şeylerden de uzaklaştığına kesin inanması durumunda, o kişinin bu korkusu gelecekle ilgilidir. Yüce Allah melekler hakkında: **يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ** / “*Üzerlerinde hâkim ve üstün olan Rablerinden korkarlar*”¹⁰⁶ buyurmuştur. Zann ile meydana gelen korkuya gelince, bu, kul emredilen şeyleri yaptığını, yasaklananlardan da kaçındığını kesin bir şekilde ifade edemediğinde, onun sevap ehline dahil olamamaktan dolayı korkması halidir. Dünyada bu anlamda korkusu çok olan kişi, kıyamet gününde emniyet içerisinde. Fakat tam aksine Dünya’da kendini güvende hisseden kimse ise kıyamet gününde korkar. Âriflerin belirttiğine göre, korku iki türdür. Birincisi cezadan korkmak ki bu zahir ehlinin korkusudur. İkincisi ise Celal-i ilahi’den korkmaktır. Bu korku ise, gönül ehlinin nasibidir. Bu korkulardan birincisi yok olabilir ama ikincisi kaybolmaz. Bu âyet, aynı zamanda insana, Allah’tan başka hiçbir şeyden korkmaması gerektiğini de işaret eder¹⁰⁷.

“Rehbet” kelimesi, Kur’ân’da korku, korkmak anlamına gelen bir kelimedir. Ancak, anlam bakımından havf, hazer ve haşyet kelimeleriyle de örtüşmektedir.

Böylece takva, havf, haşyet, hazer, vecel, rehbet ve işfâk hakkındaki bu açıklamalardan anlaşılıyor ki tüm bu kelimelerin anlam alanları ortaktır. Âyet-i kerîmelerde geçtiği gibi Rablerinden çekinen, O’nun rahmetini ümit eden, Allah anıldığında kalpleri saygı ile ürperen, razı olmaması hususunda nefislerinden endişe eden, korkan ve saygı ile karışık korku duyan kimseler için kullanılmıştır.

1. 4. TAKVA KAVRAMIYLA BAĞLANTILI OLAN KELİMELER

1.4.1. Sabır (الصبر)

¹⁰⁴ Bakara, 2/40.

¹⁰⁵ el-Âlûsî, Şihâbuddîn Ebu’s-Senâ Mahmûd b. Abdillâh, *Rûhu’l-Me’ânî fi Tefsiri’l-Kur’âni’l-‘Azîm ve’s-Seb’i’l-Mesâni*, thk. Mahir Habuş, Müessesetü’r-Risale, 1.Baskı, Beyrut, 2010, II, 140.

¹⁰⁶ Nahl, 16/50.

¹⁰⁷ Râzî, *Mefatih*, III , 41-42.

Sabır kelimesi, Arapça “s-b-r”(صبر) kökünden gelmekte olup, sözlükte; darda tutmak, engellemek, hapsedmek, sızlanmamak, kendini zayıf görmemek gibi birçok manaları bünyesinde barındırmaktadır.¹⁰⁸

Sabır kavramı kelime olarak ele alındığında, herhangi bir hadise ile karşılaşılırsa itidal ile dayanıklılık gösteremeyen ve kolaylıkla öfkeye kapılıp şiddete başvurmak demek olan “c-z-‘a” (الجزع)’nın tam zıddıdır. Buna göre sabır, belalar ve acılar karşısında kişinin orta yolu muhafaza etmesi ve hangi zorlukla karşılaşılırsa karşılaşılın bulunduğu hal üzere sebat göstermesi gerektiği anlamını ifade eder. “es-Sabûr”(الصبور) kelimesi “s-b-r”(صبر) kökünden türetilmiştir. Mübalağalı ism-i fail sığasıdır. Yüce Allah’ın isimlerden biri olup haram işleyenlerden ve günahkarlardan hemen intikam almayan anlamına gelir.¹⁰⁹

Kur’ân’da başta peygamberler olmak üzere salih kullara sabretmeleri öğütlenmiş ve sabretmeleri karşılığında hesapsız nimetler verileceği bildirilmiştir. Çeşitli âyetlerde, peygamberlerin ve diğer salih kişilerin hayat mücadelelerinden kesitler sunularak başarıya ve ebedî kurtuluşa nasıl ulaşılabileceğine dair örnekler verilmiştir. Sabır kelimesi, Kur’ân-ı Kerîm’de diğer türevleriyle birlikte yüz üç yerde geçmektedir¹¹⁰.

Nitekim Allah Te’âla Kur’ân-ı Kerim’de “وَأَصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدْوَةِ وَالْعَشيِّ”
“Sabah ve akşam Allah’ın rızasını dileyerek Rablerine dua eden kimselerle beraber nefsinin sabırlı tut.”¹¹¹ buyurmuştur.

İsfahânî’ye göre sabır, “nefsi, aklın ve dinin gerektirdiği şekilde, ya da bu ikisinin nefsin kendisinden alıkonmasını gerektirdiği şeylerden hapsedip alıkoymak, tutmak veya menetmek anlamındadır”¹¹².

Cürcânî’ye göre ise, “başa gelen belâ ve musibetlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan üzüntüyü Allah’tan başkasına şikâyet etmemektir”¹¹³. Yüce Allah, Hz. Eyyûb’u (as) sabır konusunda överek, şöyle buyurmuştur: **“Gerçekten biz Eyyûb’u sabreden bir kimse olarak bulduk”**¹¹⁴

¹⁰⁸ İsfahânî, *Müfredat*, 273 ; bkz. İbn manzur, *Lisan*, IV, 438-439 ; İbn Faris , *Mekayisu’l-Luğa*, III, 329 ; Semîn Halebî, ‘*Umde*, II, 315-316 ; Fîrûzâbâdî, *Besâir*, III, 371.

¹⁰⁹ İbn Manzur, *Lisan*, IV, 437.

¹¹⁰ Abdülhakî, *Mu’cemu’l-Müfehres*, 399-401.

¹¹¹ Kehf, 18/28.

¹¹² İsfahânî, *Müfredat*, 273.

¹¹³ Cürcânî, *Ta’rifât*, 112.

¹¹⁴ Sâd, 38/44.

Allah Teâ'la'nın muhabbet gösterdiği ve kendisine yakın gördüğü muttaki kulları, emirlerine itaat etmeleri ve yasakladığı şeylerden de uzak durmalarından dolayı onları sabırla nitelemiş ve onlara mükafat olarak da Cennet'i bahşetmiştir. Bunlar İbadet üzerinde sabırlı oldukları gibi, fakirliğe, darlığa, hastalığa, bela ve musibetlere karşı da sabırlı olurlar. Nitekim konuyla ilgili şu âyet-i kerîmede şöyle buyrulmaktadır:

تَثْبُوتًا فِي أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَلِتَسْمَعَنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَدَىٰ كَثِيرًا وَإِنْ
تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

“Andolsun, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz. Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve Allah’a ortak koşanlardan üzücü birçok söz işiteceksiniz. Eğer sabreder ve Allah’a karşı gelmekten sakınırsanız bilin ki, bunlar (yapmaya değer) azmi gerektiren işlerdendir”¹¹⁵.

Taberî, söz konusu âyet-i kerimeyi şöyle açıklamıştır: “Şayet bu eziyetlere karşı sabreder ve Allah’a itaat ederek O’ndan korkarsanız, şüphesiz ki bu davranışınız, azmi gerektiren işlerdendir. Nitekim Allah’ın istediği ve azmettiği sabır ve takva da budur”¹¹⁶.

Firûzâbâdî, sabrı işlerken üç kısma ayırır: Birincisi, Allah’a itaat ederken gösterilen sabır, ikincisi ise, günahlardan uzaklaşmak için gösterilen sabır, üçüncüsü de Allah’ın vereceği imtihanlara karşılık yapılan sabırdır¹¹⁷.

Sabır ve takva, işlerin en güzel ve en şiddetli olanıdır. Öyleyse sabretmek ve takva ehli olmak büyük bir meziyettir. Kişi Yüce Allah’ın rızasına ancak takva ve sabırla ulaşır. Bu âyet-i kerime, önceki peygamberlerin (as) sabrettikleri gibi Hz. Peygamberin de (sav) aynı şekilde sabretmesi konusunda teselli vermektedir.

Reşid Rıza (v.1353/1935) sabır kavramından bahsederken, sabrın iki yönlü olduğunu söyler:

Birincisi, endişe ve üzüntüyü gidermek, izale etmek ve uzaklaştırmak, ikincisi ise o üzüntünün izi, etkisi nefse ve ruha hakim olmaması için direnç göstermek. Bu da sıkıntıların acısını, eziyetini hissederek gerçekleşir. Bu acıyı ve ızdırabı hissetmeyen kişi sâbir olamaz¹¹⁸.

¹¹⁵ Âl-i İmrân, 3/186.

¹¹⁶ Taberî, *Câmi‘u’l-Beyân*, III, 541.

¹¹⁷ Firûzâbâdî, *Besâir*, III, 375.

¹¹⁸ Rıza Seyyid Muhammed Reşid, *Tefsiru’l-Kur‘âni’l-Hekîm (Tefsiru’l-Menâr)*, Daru’l-Menâr,

Bu âyet-i kerime, sabır ve takva Allah'ın kati've kesin kararı olduğuna, takva ile sabır kimde mevcut olursa onun büyük bir ecir ve sevaba ulaşacağına, nefis, can ve malda meydana gelecek musibetlere, düşmandan gelecek eziyetlere katlanma konusunda sabırlı olmaya işaret etmektedir.

Takva ile sabır arasındaki yakın ilişkiyi şu âyet-i kerimede de görmekteyiz:

قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ / **“Allah, bize iyilikte bulundu. Çünkü, kim kötülükten sakınır ve sabrederse, şüphesiz Allah iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez”**¹¹⁹.

Mücahid, âyeti açıklarken şöyle demiştir: “Kim, Allah'ın nehy ettiğinden sakınır ve hapis hayatına sabrederse, Allah mükafatını zayi etmez”¹²⁰.

Taberî'ye göre, kim Allah'tan korkar, sakınır, farzlarını yerine getirmekle O'nu gözetir, nehy ettiklerinden uzak kalır, nefisine hakim olursa, Allah onun sevabını , ecrini boşa çıkarmaz¹²¹.

Merâgî (v.1371/1952) ise, ‘Kim Allah'ın emir ve nehylerinden dolayı O'ndan korkar, sakınır, musibetler, heva, heves ve nefsanî arzuların fitnesine karşı sabrederse, şüphesiz Allah Te'âla Dünya'da ecrini boşa çıkarmaz, daha sonra Ahirette kendisine hak ettiği ecri ve sevabı verecektir’¹²² der.

Kur'ân-ı Kerim'de sabır, genellikle Allah'a itaat, namaz, mücahede ve müslümanların karşılaştıkları zorluk ve sıkıntılardan bahseden âyeti kerimelerde geçmektedir. Bütün bunlar bize sabır, salih amel, namaz, tevekkül, şükür, takva ve cihad gibi kavramların anlam bakımından birbirleriyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca sabrın nasıl anlaşılması ve uygulanması gerektiğine dair yeterli ipuçları vermektedir.

1.4.2. Şükür (الشكر)

3.Baskı, Kahire,1949, IV, 277.

¹¹⁹ Yusuf, 12/90.

¹²⁰ İbn Cevzî, Cemaluddin Abdurrahman b. Alî b. Muhammed Ebu'l-Ferec, *Zadu'l-Mesîr fî İl-mi't-Tefsîr*, Daru ibn Hazm, 1.Baskı, Beyrut, 2002, 717.

¹²¹ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, VII, 290.

¹²² el-Merâgî, Ahmed bin Mustafa, *Tefsiru'l-Merâgî*, Mektebetu Mustafa, 1.Baskı, Mısır, 1946, XIII, 35.

Şükür, ş-k-r- (شكر) kökünden masdar olup, iyilik yapanı övmek, medhetmek, ödüllendirmek, iyilik bilmek, nimet verenin kıymetini bilip onu izhar etmek, nankör olmamak gibi bir çok manaya gelmektedir. Zıddı ise, nankörlüktür¹²³.

Bazılarına göre, k-ş-r-(كشر) kökünden olup k ve ş harflarının yer değiştirmesi, yani gramer bakımından *kalb* yoluyla türemiş olup, ortaya çıkarmak ve açmak anlamındadır¹²⁴.

Kur'ân-ı Kerim'de diğer türevleriyle birlikte yetmiş beş yerde geçmekte¹²⁵ olan şükür kelimesi insanlara teşekkür, nimetlere şükür, Allah'a şükür, ibadet, itaat, iman ve takva bağlamında ele alınmıştır.

İstilah olarak şükür; Yüce Allah'tan veya insanlardan gelen ihsan ve iyilikten dolayı minnettarlığını ifade etme, nimete söz ve fiille mukabelede bulunma, Allah'a itaat edip günah işlemekten uzak durmak suretiyle nimetin gereğini yerine getirmektir¹²⁶.

Yüce Allah tarafından kulundan istenen en önemli görev kulluk vazifesinin edasıdır. Şükür de bulunmak da kulluk görevlerindedir. Nitekim Allah Te'âla şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ / *“Ey iman edenler! Eğer siz ancak Allah'a kulluk ediyorsanız, size verdiğimiz rızıkların iyi ve temizlerinden yiyin ve Allah'a şükredin”*¹²⁷.

Şükür, kıymetli ve değerli bir amel olmasına rağmen, Allah Te'âla: عِبَادِي وَقَلِيلٍ مِّنَ الشَّاكِرِينَ / *“Kullarımdan şükredenler pek azdır”*¹²⁸ buyurarak gerçek manada şükretmeyi başaranların sayısının fazla olmadığını ve şükür vazifesini yerine getirmenin zor olduğunu bildirmiştir. Bundan dolayı Allah (cc) Kur'ân-ı Kerîm'de, sadece iki peygamberi (as) şükürle takdir edip, överek¹²⁹ şöyle buyurmuştur:

شَاكِرًا لِأَنْعَمِهِ / *“(Hz. İbrahîm) O'nun nimetlerine karşı şükrederdi”*¹³⁰

إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا / *“Gerçek şu ki, O (Hz.Nuh) çok şükreden bir kuldu”*¹³¹

¹²³ Fîruzâbâdî, *Besâir*, III, 334,338 ; İsfahânî, *Müfredat*, 265; Cürçânî, *Ta'rifât*, 109 ; İbn Manzur, *Lisan*, IV, 423 ; Semîn Halebî, *Umde*, II, 283.

¹²⁴ Fîruzâbâdî, *Besâir*, III, 334.

¹²⁵ Abdulkakî, *Mu'cemu'l-Müfehres*, 385-386.

¹²⁶ Fîruzâbâdî, *Besâir*, III, 338.

¹²⁷ Bakara, 2/172.

¹²⁸ Sebe', 34/13.

¹²⁹ İsfahânî, *Müfredat*, 265; Semîn Halebî, *Umde*, II, 284.

¹³⁰ Nahl, 16/121.

وَاللَّهُ
Allah (cc) şükürü eda edenleri sevdiği için kendisini Şekûr diye isimlendirmiştir. **شُكْرٌ حَلِيمٌ** / “Allah, şükürün karşılığını verendir, halîmdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir)”¹³².

Firuzâbâdî'nin tesbitine göre şükürün beş temel kuralı vardır. Bunlar: Şükredilene saygı, ona karşı muhabbet, onun nimetlerini itiraf etme, onu medh etme ve onun sevmediği şeyleri yapmama şeklinde sıralanabilir. Şükürün temeli olan bu beş kuraldan biri bozulduğunda şükürün dayanaklarından biri bozulmuş demektir. Kul, her ne şekilde şükürde bulunursa bulunsun bu kurallara uymak durumundadır. Aksi halde gerçek manada bir şükürden bahsetmek mümkün değildir¹³³.

Şükür, makamların en yücesi ve en üstünü olarak kabul edilir. O, rızanın da üstündedir. Şükür; rıza makamını içerir, ama rıza, şükürü içermez. Bundan dolayı imanın iki yarısı vardır; bir yarısı sabır, diğer yarısı şükürdür. Sabır da şükürün içindedir. Öyle ise imanın tamamı şükre dayanır¹³⁴. Bu şükürü gerçek anlamda eda etmek takvaya bağlıdır. Çünkü şükür, takva ile ilişkili ve bağlantılıdır. Onun için Allah (cc) Kur'ân-ı Kerîm'de; **وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ** / “Andolsun, siz son derece güçsüz iken Allah size Bedir'de yardım etmişti. O hâlde Allah'a karşı gelmekten sakının ki şükretmiş olasınız”¹³⁵ buyurmuştur.

Taberî âyeti şöyle açıklamıştır: “Sizin sayınız az, düşmanınızın sayısı da çok olduğu için sizler güçsüz iken, şüphesiz ki Allah, Bedir savaşında düşmanlarınıza karşı size yardım etti. O halde Yüce Allah'a itaat ederek ve haramlarından kaçınarak ondan korkun ki size verdiği zafere karşılık ona şükretmiş olasınız”¹³⁶.

Seyyid Kutub (v.1384/1966) ise âyeti, “Onlara zaferi veren Yüce Allah'tır. Yoksa ne kendi güçleri ile ne de öbürlerinin zaafından dolayı muzaffer olmuşlardı. O halde sakınıp korkarlarsa, zafer ve yenilgiyi elinde bulunduran, bütün güç ve otoriteye sahip olan Allah'tan sakınıp korksunlar. Olabilir ki bu sakınma onları şükretmeye sevk eder de her durumda Allah'ın üzerlerindeki nimetine layık şükürü ifa ederler”¹³⁷ diye açıklıyor.

¹³¹ İsrâ, 17/3.

¹³² Teğâbun, 64/17.

¹³³ Firuzâbâdî, *Besâir*, III, 337.

¹³⁴ İbn Kayyim, *Medâric*, II, 232.

¹³⁵ Âl-i İmrân, 3/123.

¹³⁶ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, III, 420.

¹³⁷ Seyyid Kutub, *fi Zilâli'l-Kur'an*, Daru's-Şuruk, 23. Baskı, Beyrut, 1994, I, 459.

Allah'ın dostları olan müttakiler, darlıkta ve bollukta O'na şükrederler. Çünkü o kıymetli ve değerli nimetleri önceden ve sonradan bahşetmiş olan Yüce Allah'tır. Öyleyse mü'min kişi, hayatının bütün aşamalarında Allah'ın nimetlerine karşılık Rabbine şükr etmeyi bir hak olarak bilmesi icap eder.

Takva Allah'ın nimetlerine karşılık olan bir şükürdür. Çünkü Allah Te'âla, vermiş olduğu nimetlerinin tekrar yenilenmesi ve sürekli hale gelmesi için, O'na olan şükrü sürekli hale getirmemizi emrediyor: *لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ* / “*Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım*”¹³⁸. Şükür, Allah'ın va'dı olmak üzere din ve Dünya işlerinde nimetin fazlaşmasına sebeptir. Mü'min kulun Allah'a karşı olan şükrü, O'nun nimetlerini itiraf etmek, O'na övgü ve senada bulunmak ve O'na sürekli itaat etmektir¹³⁹.

Allah'ın vermiş olduğu nimetlerinin şükrü ise, O'ndan sakınmak ve korkmaktır ki, Yüce Allah'ın (cc) şükr edenler için va'd ettiği yardım ve başarı gerçekleşsin. *وَسَيَجْزِي اللَّهُ* الشَّاكِرِينَ / “*Allah, şükredenleri mükâfatlandıracaktır*”¹⁴⁰.

1.4.3. Te'âvun (التعاون) / Yardımlaşma

İnsanın sosyal bir varlık olması ve toplu halde yaşaması, toplu halde yaşayan insanların da birbirlerinin yardımına ihtiyaç duyması nedeniyle islâmî kaynaklarda yardım ve yardımlaşmaya dair çok sayıda kavram bulunmaktadır. Te'âvun, tezâhür, ihsan, infak ve nusret bunlardandır. Te'âvun, a-v-n- (عون) kökünden masdar olup, yardımlaşma anlamında kullanılmıştır. İ'âne (إعانة), yardım etmek, isti'âne (استعانة) ise kendisinden yardım talep etmek anlamındadır.¹⁴¹ Ma'ûn süresinde geçen “Ma'ûn” kelimesi de aynı kökten olup, faydalı olan şeyler manasındadır. Kur'ân-ı Kerim'de değişik türevleriyle onbir yerde geçmekte olan te'âvun kelimesi¹⁴², Allah'tan (cc) ecri ve sevabı bekleyerek hak üzere yapılan yardımlaşma anlamındadır. Nitekim Allah Te'âla şöyle buyurmuştur:

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ / “*İyilik ve takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) üzere yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın*”¹⁴³.

¹³⁸ İbrahim, 14/7.

¹³⁹ Salih Edib, *et-Takva*, IV, 455- 457.

¹⁴⁰ Âl-i İmrân, 3/144.

¹⁴¹ İbn Manzûr, *Lisan*, XIII, 298-299 ; İsfahânî, *Müfredat*, 354 ; Firûzâbâdî, *Besâir*, IV, 113; Mustafa İbrahim, v.d., *el-Mu'cem*, II, 638.

¹⁴² Abdülhakî, *Mu'cemu'l-Müfehres*, 494.

¹⁴³ Mâide, 5/2.

Kurtubî, âyet-i kerimenin anlamını muhtelif ulemanın görüşleri dahilinde ele alarak şöyle açıklamıştır: Yüce Allah'ın emrettiği hususlar üzere birbirinize yardımcı olunuz ve birbirinizi buna teşvik edip bu emirler gereğince amel ediniz. Yüce Allah'ın yasakladıklarından da birbirinizi vazgeçiriniz ve uzak tutunuz. Bu da Hz.Peygamber'den (sav) gelen şu rivayete uygun düşmektedir: “*Bir hayrı gösteren, onu işleyen kimse gibidir*”¹⁴⁴. denilmiştir. Allah Te'âla, iyilik üzere yardımlaşmaya teşvikte bulunup bunu, kendisine karşı takvalı olmakla birlikte zikretmektedir. Çünkü takvada Yüce Allah'ın rızası sözkonusu, *Birr (البر)* / iyilik de ise insanların rızası söz konusudur. Yüce Allah'ın rızası ile insanları hoşnut etmeyi bir arada bulunduran kimse ise, tam manasıyla mutlu olur, elde ettiği nimet de umumi bir nimet olur. İyilik ve takva üzere yardımlaşmak çeşitli şekillerde olur; alim olan kimsenin, ilmi ile insanlara yardım edip onlara öğretmesi icabeder. Zengin olan da insanlara malıyla yardımcı olur. Kahraman olan kimse de Allah yolunda gösterdiği kahramanlıkla yardımcı olur¹⁴⁵.

Salih Edib (v.1438/2017) ise, bu âyet-i kerîmenin, mü'minleri, başta Allah'a itaat olmak üzere, ihlas ve sadakata dayalı olarak yakın ve uzak ayırımı yapmaksızın takva ve iyilik üzere birbirleriyle yardımlaşmalarını teşvik ederken, aynı şekilde günah, haram, zülüm ve düşmanlık üzere olan yardımlaşmalardan da kaçınmalarını ve uzak durmalarını teşvik ettiğini söyler¹⁴⁶.

Te'âvun/yardımlaşma kavramının takva ile sıkı bir bağlantısı ve ilişkisi vardır. Allah Te'âla mü'min ve müslümanları kendi aralarında iyilik ve takva üzere ihlas ve sadakat dahilinde yardımlaşmaya teşvik etmiştir. Özellikle dünyevileşmenin hakim olduğu bu asır ve zamanda, zayıflayan, göz ardı edilen bu güzel ahlaki değer daha bir ihtiyaç ve elzem hale gelmiştir. Durum böyleyken bizim, islam dinine ve bizler için her konuda örnek olan Hz. peygamber (sav) ve sahabe-i kiram'a (ra) sadık ve samimi olmak, onlar gibi hareket etmek gerekir. Onlar, her zaman iyilik ve takva üzere kendi aralarında yardımlaşmışlar ve hiçbir şekilde yardımlaşma konusunda geri kalmadıklarını görüyoruz. Öyleyse bizlerde aynı samimiyet ve sadakat çerçevesinde onlar gibi yardımlaşmaya önem verip, kendi aramızda kökleştirmemiz gerekir. Çünkü Yardımlaşma insanlar arasındaki birlik ve beraberliği güçlendirir, toplumu canlı tutar, huzur ve saadeti yerleştirerek örnek bir toplum haline getirir.

¹⁴⁴ Tirmizî, *es Sunen*, 42, İlim, 14, h. No:2670, (IV/403-404).

¹⁴⁵ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, VI, 33; bkz. İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ân* II,7 ; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, IV, 405-406.

¹⁴⁶ Salih Edib, *et-Takva*, IV, 519.

1.4.4. İtaat (الاطاعة)

Sözlükte, boyun eğmek, emredilene yapmak, büyüklüğünü kabul etmek, isteyerek yapmak, güç yetirme anlamlarına gelen itaat, tav' (طوع) kökünden türemiş olup ifa'1 babından masdardır¹⁴⁷. “İtaat” kelimesi hariç, diğer türevleri, Kur’ân-ı Kerîm’de yüz otuz yerde geçmektedir¹⁴⁸.

Istilah olarak, “Allah ve Peygamberin emir ve yasaklarına isteyerek uymak, yapılmasından dolayı sevap elde edilen her hangi bir ameli yapmaktır”¹⁴⁹.

İtaat kelimesi Kur’an-ı Kerim’de bir çok manaya gelmektedir. Ancak konuyla ilgili iki ayet dışında Kur’an’da itaat kavramı Allah, peygamber ve ülü’l-emr ile doğrudan ilişkilidir. Söz konusu iki ayet de itaat kavramı, ebeveynin kötülüğe yönelik tavsiyelerine uyulmaması anlamında kullanılmıştır. Ülü’l-emr kavramından anlaşılan mana idareciler olduğu gibi din âlimleri ve bilginler de olduğu ifade edilmiştir. Ancak mutlak anlamda itaat Allah ve Resûlunedir. Ülü’l-emre ise mutlak itaat söz konusu değildir. Nitekim Allah Te’âla şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ / “*Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ülü'l-emre (idarecilere) de itaat edin*”¹⁵⁰.

Taberî, âyeti tefsir ederken şöyle demiştir: “Allah Te’âla âyet-i kerimede Resulullah’a (sav), hayatta iken emir ve yasaklarında ona uyulmasını, vefatından sonra da onun sünnetine tabi olunmasını emretmiştir. Çünkü âyetteki itaat emri geneldir. Onu Resulullah’ın sadece hayatına veya ölümünden sonrasına tahsis etmek doğru değildir”¹⁵¹.

Yüce Allah’ın kitabı olan Kur’ân’a ve onun açıklaması olan Hz.Peygamber’in (sav) sünnetine uyarak bütün emir ve yasaklarda Allah’a ve Resulüne, Yüce Allah’a itaate vesile olacak ve müslümanların menfaatlerini gerçekleştirecek hususlarda da sizden olan müslüman idarecilere itaat edilmesi gerekir. Allah Te’âla, kendisine, Peygamber’ine ve adil olan imama itaat edilmesini emretmiştir. Ancak idarecilerin emirlerinin, Yüce Allah’a isyan etmeyi icab ettirmemesi gerekir. Aksi halde idarecilerin emirlerine itaat edilmez.

¹⁴⁷ Mustafa İbrahîm, vd., *el-Mu’cem*, 570 ; İbn Manzur, *Lisan*, VIII, 240 ; İbn Faris, *Mekayisu’l-Luğa*, III, 431 ; İsfahânî, *Müfredat*, 310.

¹⁴⁸ Abdülhakî, *Mu’cemu’l-Müfrehes*, 429-430.

¹⁴⁹ Fikret Karaman, İsmail Karagöz, İbrahim Paçacı, Mehmet Canpolat, Ahmet Gelişgen, İbrahim Vural, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB, Ankara, 2006, 344.

¹⁵⁰ Nisâ, 4/59.

¹⁵¹ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, IV, 150.

Takvaya da‘vet de bütün peygamberler’in (as) önemli görevlerinden biridir. Zira peygamberler (as) kavimlerini Allah’ın birliğine davet etmişler ve bu tevhid inancını kalplerinde kökleştirmek için çalışmışlardır. Takvanın dayanağı, Allah’a ve Resulüne itaat, yasakladıkları şeylerden de uzak durmayı emreden ayetlerdir.

Bazı âyet-i kerimelerde, takva sahibi kişiler, itaatla vasıflandırılmış ve takva ile itaat bağlantısına da değinilmiştir.

إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ

“Hani kardeşleri Nûh, onlara şöyle demişti: Allah’a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Şüphesiz ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin! Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi olan Allah’a aittir. O halde, Allah’a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin!”¹⁵²

Taberî’nin açıklaması şöyledir: “Nuh kavmi, Allah’ın, kendilerine göndermiş olduğu Peygamberleri yalanladılar. Bir zaman, kendilerine Peygamber olarak gönderilen Nuh onlara şöyle demişti: Allah’ı inkar ederek ve Peygamberlerini yalanlayarak sizi cezalandırmasından hiç korkmuyor musunuz? Şüphesiz ki ben, Allah tarafından size gönderilmiş ve ilahi vahyi size tebliğ ile görevlendirilmiş bir peygamberim. Ey kavmim, inkarınıza karşı Allah’ın sizi cezalandırmasından korkun. Öğütlerimde bana itaat edin. Ben sizden, hakkı tebliğ etme karşılığında herhangi bir ücret istemiyorum. Benim mükafatım, ancak âlemlerin rabbi olan Allah’a aittir. O halde Allah’tan korkun ve bana itaat edin”¹⁵³.

Kurtubî ise, **“Artık Allah’tan korkun”**. Yani “Yüce Allah’ın azabından, O’na itaat etmek suretiyle kendinizi koruyun, Bana size imandan olmak üzere emretmiş olduğum hususlarda itaat edin, demiştir”¹⁵⁴.

Merâgî de mezkur âyetin açıklamasında şöyle demiştir: “Yüce Allah’ın azabından kendinizi muhafaza edin. Bana, size tevhit konusunda emretmiş olduğum hususlarda itaat edin. Nuh (as) Allah’tan ittikayı, kendisine itaat emrinden önce getirmiştir, çünkü takva

¹⁵² Şu‘arâ , 26/106-110.

¹⁵³ Taberî, Câmi‘u ‘l-Beyân, IX, 457.

¹⁵⁴ Kurtubî, Ahkâmu ‘l-Kur’ân, XIII, 81; bkz. İbn Cevzî, Zadu ‘l-Mesîr, 1032 ; İbn Kesîr, Tefsiru ‘l-Kur’ân, III, 353.

kelimesi hayatımızda bütün işlerin özüdür. Bütün amellerin aslı ve esası olmasından dolayı da ayette tekrarlanmıştır”¹⁵⁵.

Seyyid Kutub ise âyeti şöyle açıklamıştır: İşte Nuh’un (as) daveti ve yalanlayan kavminin hali. Halbuki Hz. Nuh onların kardeşiydi. Kardeşliğe yakışan barışa, huzura, imana ve tasdik etmeye sevk etmektir. Yalnız onun toplumu bu bağı dikkat edip değer vermedi. Siz hiç Allah’tan korkmaz mısınız? İşlediğinizin cezasından korkmaz mısınız? Kalbleriniz Allah korkusunu ve ürpertisini hissetmez mi? dediğinde, kardeşleri olan Hz. Nuh’un çağrısına karşı kalbleri yumuşamadı”¹⁵⁶.

Hz. Hud ve diğer Peygamberler de (as), Hz. Nuh gibi kavimlerini uyararak itaate davet etmişlerdir:

اِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا / “Hani kardeşleri Hûd, onlara şöyle demişti: Allah’a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Şüphesiz ben, size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. Öyle ise Allah’a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin”¹⁵⁷

اِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا / “Hani kardeşleri Salih, onlara şöyle demişti: Allah’a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. Öyle ise Allah’a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin”¹⁵⁸

اِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ أَلَا تَتَّقُونَ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا / “Hani kardeşleri Lût, onlara şöyle demişti: Allah’a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Şüphesiz ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. Öyle ise Allah’a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin”¹⁵⁹

اِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا / “Hani Şu’ayb, onlara şöyle demişti: Allah’a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Şüphesiz ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. Öyle ise, Allah’a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin”¹⁶⁰.

Yukarıda vermiş olduğumuz âyet-i kerimelerde adı geçen peygamberlerin davetlerinde öne çıkan husus Allah’tan ittika ve itaat olduğu görülüyor.

¹⁵⁵ Merâgî, *Tefsiru’l-Merâgî*, XIX, 82.

¹⁵⁶ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, V, 2607.

¹⁵⁷ Şu’arâ, 26/124-126.

¹⁵⁸ Şu’arâ, 26/142-144.

¹⁵⁹ Şu’arâ, 26/161-163.

¹⁶⁰ Şu’arâ, 26/177-179.

Taberî bu ayetlerle ilgili tefsirinde kısaca şu ifadelerde bulunmaktadır: Allah'ın azabından sakının, peygamberler'i (as) yalanlamakla, Allah'ın çetin olan azabı ile karşılaşacağınızdan korkun. Size verdiğim nasihat doğrultusunda bana uyun, itaat edin¹⁶¹.

Hız.İsa de (as) kavmini Allah'ın birliğine, ubudiyetinde ihlaslı olmaya çağırırken, şöyle demişti: فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا / “(Hz.İsa) **Öyle ise, Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin**”¹⁶².

Kurtubî, bu âyeti şöyle açıklamıştır: “Şirkten sakının, yalnızca bir ve tek olarak Allah'a ibadet edin. Bunlar İsa'nın (as) söylediği sözler olduğuna göre o nasıl bir ilah ya da bir ilahın oğlu olabilir? Sizi kendisine davet ettiğim tevhid ve diğer hususlarda bana itaat edin”¹⁶³.

Peygamberlere (as) itaat emri, bir çok âyet-i kerimede takva ile beraber zikredilmiştir. Bu durum ise takvanın ve ona sahiplenmenin ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir.

Peygamberlerin (as) kavimlerinden istedikleri ilk şey, Allah'a yakın olmaları, kalplerini takva ile doldurup, imanla süslemeleri, inattan uzak, iyi, güzel ve temiz yolda yürümeleridir.

Seyyid Kutub konuyla ilgili olarak şöyle demektedir: “Bütün bu ayet-i kerimeler ve diğer bazı ayetler, takva ile itaat arasında sağlam bir ilişkinin olduğunu açıklamaktadırlar. Takvaya dikkat çekip ona yönlendirmek bu sure / Şu'arâ de sürekli biçimde vurgulanıyor. Yüce Allah Hz. Musa'yı, Firavun ve halkına birer elçi olarak gönderdiğinde onu takvaya çağırarak görevlendirmişti. Hz. Nuh da kavmini takvaya çağırıyor. Hz. Nuh'tan sonra gelen bütün peygamberler de kavimlerini Allah'tan korkmaya çağırıyorlardır. Hz. Salih, Hz. Lut ve Hz.Şuayb'ın (as) kavimleriyle olan diyalogların da, hepsi de kavimlerini Allah'a ibadete ve öfkesinden korunmağa davet etmişlerdir”¹⁶⁴.

1.4.5. İhsan (الإحسان)

¹⁶¹ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, IX, 471.

¹⁶² Zuhruf, 43/63.

¹⁶³ Kurtubî, *Ahkâm'ul-Kur'an*, XVI,72.

¹⁶⁴ Seyyid Kutub, *fi Zilâl*, V, 2607.

İhsan, h-s-n- (حسن) kökünden türemiş if‘al babından masdar olup, bir şeyi iyi ve güzel yapmak, iyi, güzel ve faydalı davranışta bulunmak, iyilik etmek ve ikramda

bulunmak anlamlarına gelmektedir. Zıddı ise kötülüktür¹⁶⁵.

İhsan kavramının iki yönü vardır: Birincisi başkasına iyilik yapmak, ikincisi ise, insanın kendi amelinde olan iyiliktir. Bu ise güzel bir ilim elde etmek veya güzel bir iş yapmaktır¹⁶⁶.

İhsan kavramı, Kur‘ân-ı Kerîm‘de türevleriyle birlikte yüz doksan üç kez geçmektedir¹⁶⁷. “Kur‘ân-ı Kerim‘de sözlük anlamına paralel olarak iyilik etmek ve iyi davranmak, iyi ve güzel fiil işlemek, bir ameli, bir fiili ve bir görevi en iyi bir şekilde ve hakkıyla yapmak anlamlarında kullanılmıştır”¹⁶⁸

İnsanlar açısından İhsan üç şekilde zikredilebilir:

a) Allah‘a karşı ihsan. Bu iman, emir ve yasakları içermektedir.

b) İnsanlara karşı ihsan. Bu insanın ana babasına, eş ve çocuklarına, komşu ve akrabalarına, insanlara iyilik yapmak, iyi davranmak, haklarına riayet etmek ve kusurlarını bağışlamaktır.

c) Kişinin kendisine karşı ihsanı. Bu iman edip salih ameller işleyerek Allah‘ın rızasını, rahmet, mağfiret, nimet ve cennetini kazanmasıdır¹⁶⁹.

İbn Kayyim‘a göre ihsan, bütün makamları ve hakikatları kapsayan imanın özü ve ruhudur. Hz Peygamber de (sav) ihsan mertebesini kullukta dinin en yüksek mertebesi olarak kabul etmiştir¹⁷⁰. Cibril hadisinde; ihsanın ne olduğu sorulunca şöyle cevap vermiştir:

“Allah‘ı görüyor gibi ibadet etmendir, her ne kadar sen O‘nu görmesen de, O seni görür”¹⁷¹.

¹⁶⁵ İbn Manzur, *Lisan*, XIII,117 ; Cürçânî, *Ta‘rifât*, 13-14.

¹⁶⁶ İsfahânî, *Müfredat*, 119.

¹⁶⁷ Abdülhakî, *Mu‘cemu‘l-Müfehres*, 202-205.

¹⁶⁸ Karaman, vd., *Dini Kavramlar*, 301.

¹⁶⁹ Karaman, vd., *Dini Kavramlar*, 301.

¹⁷⁰ İbn Kayyim , *Medâric*, II, 429-430.

¹⁷¹ Buhârî, *es-Sahih*, 2, İlim, 37, h.no:50, 23 ; Muslim, *es-Sahih*, 1, İman, 1, h.no: 1,5,7, (I / 37, 39-40).

Burada ihsan kavramı, ibadet özelinde kullanılmıştır. Anlamı, ihlas veya mürakabedir. Ya da ibadetlerin güzelliğidir.¹⁷² Mürakabe, tüm hallerde Yüce Allah'ın rızasının gözetilmesidir.

Cürcânî, ihsan teriminin tarifini yaparken mezkur hadisi zikrederek şöyle demiştir: “Basiret nuruyla Allah'ın huzurunda olduğunu tasavvur ederek kulluğu yerine getirmektir. Hadisteki "sanki onu görüyormuşsun" ifadesi Allah'ın bizatihi görülmesinin maksat olmadığını, Allah'ın sıfatlarını idrak ederek kulluk etmenin istenildiğini anlatmaktadır”¹⁷³. Bu ise doğru bir anlamda takva bilincidir.

Mü'min kişi Allah ve Resulü'nün emirleri dahilinde hareket ederek, infak ve cihad mertebesinden ihsan mertebesine yükselir:

*“(Mallarınızı) Allah yolunda harcayın. Kendi kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever”*¹⁷⁴.

Seyyid Kutub söz konusu âyet-i kerimeyi izah ederken; “İhsan, islam'da en yüksek mertebedir. Bu mertebeye ulaşan, tüm ibadetleri yapar, tüm günahlardan sakınır. Gizli ve açık tüm durumlarda Allah'ın gözetiminde olduğunu bilir; ona göre davranır”¹⁷⁵ demiştir.

Kur'ân-ı Kerim'de, ihsan, iman ve salih amel ile birlikte zikredilmiştir:

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا
وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

*“İman edip salih ameller işleyenlere; Allah'a karşı gelmekten sakındıkları, iman ettikleri ve salih amel işledikleri, sonra Allah'a karşı gelmekten sakındıkları ve iman ettikleri, sonra yine Allah'a karşı gelmekten sakındıkları ve iyilik ettikleri takdirde, daha önce tatmış olduklarından dolayı bir günah yoktur. Allah, iyilik edenleri sever”*¹⁷⁶.

Taberî bu âyeti şöyle açıklamıştır: “Bu ayet-i kerime'de zikredilen birinci takva, Allah'ın emir ve yasaklarının kabul edilmesi, ikinci takva ise bu emir ve yasaklara uymada kararlı olunması ifade edilmektedir. Böylece Yüce Allah'ın farz kıldığı şeyleri yapmaya

¹⁷² İbn Manzur, *Lisan*, XIII, 117-118.

¹⁷³ Cürcânî, *Ta'rifât*, 13.

¹⁷⁴ Bakara, 2/195.

¹⁷⁵ Seyyid Kutub, *fi Zilâl*, I, 192.

¹⁷⁶ Mâide, 5/93.

devam edileceği bildirilmesidir. Son takva ise, kulların ihsanla Allah'a karşı gelmekten sakınmaları, nafîle ibadetleri yaparak Yüce Allah'ın kendilerini cezalandırmasından kaçınmaları ifade edilmektedir.¹⁷⁷

Âlûsi ise şöyle bir açıklama getirmiştir: Mü'minlerden istenilen şudur; iman ve takva yolunda yükselerek, ihlas ve yakîn mertebesine ulaşmak. Bu ise, şirkten sakınarak, vacip olan şeylere iman etmek ve salih amel işlemekle gerçekleşir.¹⁷⁸

Söz konusu âyet-i kerime, ihsan kavramı, iman ve takva konusunda hallerine hamdedilerek övülen muttakilerin birer özelliği olduğuna ve aynı zamanda ikisi arasında bulunan ilişki ve bağlantıya da açık bir şekilde işaret etmektedir. Kişi, takvaya yaklaştıkça ve ittika anlayışıyla yaşadıkça ihsan derecesine ulaşır. Allah da kendisinden hakkıyla ittika eden ve bu ihsan ahlâkına ulaşan muhsinlerle beraber olur.

1.5. TAKVA EHLİNİN ÖNEMİ

Takva, Allah'a götüren yoldur. Allah'ın rızasına, sevgisine vesile ve sebep olan bir kavramdır. İnsanın hem inanç yönünü hem de inancı gereği yapması gereken amellerini, işlerini, söz, fiil ve davranışlarını, güzel ahlakını, ibadet ve itaatini ifade eder. Takva müslüman olan kişileri bütün şer ve kötülüklerden uzak tutar, aynı şekilde hepsini hayırlı işlere sevk eder. Kur'ân'da, takva üzerinde ısrarla durulmuştur. Bakara suresinin hemen başında Kur'ân'ı Kerim'in kendisinin "muttakiler" için hidayet, öğüt, yol gösterici ve rehber olduğu bildirilmiştir¹⁷⁹. Cennet'de "muttakiler" için hazırlanmıştır¹⁸⁰.

وَالْآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ / *"Rabbinin katında ahiret ise, O'na karşı gelmekten sakınanlarıdır"*¹⁸¹.

Seyyid Kutub bu âyet-i kerimeye şöyle bir açıklama getirmiştir: "İşte bunlar takvalarından ötürü Allah'ın katında ikram olunurlar. Allah onlara daha kıymetli ve daha sürekli nimetler hazırlamıştır. Kendilerine daha pahalı ve daha sağlam şeyler hazırlamıştır."¹⁸²

1.5.1. Bütün Peygamberler Kavimlerine Takvayı Tavsiye Etmışlerdir

¹⁷⁷ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, V, 37.

¹⁷⁸ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, VII, 400.

¹⁷⁹ Bakara, 2/2; Al-i İmrân, 3/138; Hakka, 69/48.

¹⁸⁰ Al-i İmrân, 3/133.

¹⁸¹ Zuhruf, 43/35.

¹⁸² Seyyid Kutub, *fi Zilâl*, V, 3188.

Peygamberlerin (as) asıl gaye ve hedefleri insanlarda tevhid inancını yerleştirep, Allah'a kul olduklarını bildirmektir. Kur'ân-ı Kerim'in beyan ettiği gibi takva, öncekilere ve sonrakilere Allah'ın birer vasiyetidir¹⁸³. Peygamberler (as) kavimlerine takvayı tavsiye etmişlerdir. Dünya ve Ahiret saadeti ancak onunladır. İşleri kolaylaştıran, keder ve hüznüleri gideren, rızıkı celbeden bir unsurdur. Allah Te'âla takva ehli için Cennet'i hazırlamış ve onu muttakiler yurdu olarak isimlendirmiştir.

Yüce Allah, **“Allah'a karşı gelmekten sakının”** emrini Kur'ân'da 54 defa tekrarlayarak¹⁸⁴ insanların “muttaki” olmalarını istemiş, hem son peygamber Hz. Muhammed'in (sav) ümmetine, hem de daha önceki ümmetlere “müttaki” olmalarını tavsiye etmiştir:

وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنْ اتَّقُوا اللَّهَ / **“Sizden önce kendilerine kitap verilenlere de, size de Allah'a karşı gelmekten sakının diye tavsiye ettik”**¹⁸⁵.

Takva sahibi olan kişi hiçbir gözetmene ihtiyaç duymaz, ondaki takva, onu kötülüklerden korur ve iyiliklere sevk eder. Onun için peygamberlerin bütün emirleri takva ve kendilerine itaat konusunda olmuştur. Çünkü peygamberler (as) olmadan takva bilinmez ve tanınmaz. Asıl saadet ve mutluluk ehli, şeref ve izzet sahibi olanlar takva ehli olan kişilerdir.

Allah Te'âla şöyle buyurmuştur:

كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ. / **“Nûh'un kavmi de Peygamberleri yalanladı. Hani kardeşleri Nûh, onlara şöyle demişti: Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?”**¹⁸⁶.

وَالِى عَادِ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ / **“Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u peygamber olarak gönderdik. Onlara, Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?” dedi**¹⁸⁷.

¹⁸³ Nisa, 4/131.

¹⁸⁴ Abdülhakî, *Mu'cemu'l-Müfehres*,76.

¹⁸⁵ Nisa, 4/131.

¹⁸⁶ Şu'arâ, 26/105-106.

¹⁸⁷ A'râf, 7/65.

Kurtubî âyetler’de geçen أَفَلَا تَتَّقُونَ kelimesiyle ilgili şöyle demiştir: “Putlara ibadet konusunda sakınmaz mısınız?”¹⁸⁸

Râzî ise, şöyle bir şeye dikkat çekmiştir: “Nuh (as) Allah’tan ittikayı, kendisine itaat emrinden önce getirmiştir. Çünkü Allah’tan ittika etmek, ona itaat etmenin de bir illeti ve sebebidir. O da işte illeti ma’lûl’den(neticeden) önce zikretmiştir”.¹⁸⁹

Salih peygamber de (as) kavmine takvayı hatırlatıyor:

إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ / “*Hani kardeşleri Salih, onlara şöyle demişti: Allah’a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?*”¹⁹⁰

Bütün peygamberlerin (as) mesajları temelde tevhid ve takva konusundadır. Peygamberler (as), takva, itaat ve ibadette ihlası emretmek, risalet tebliği karşılığında ücret almama konusunda ittifak halindedirler. Hiç şüphesiz onlar (as) insanların en pak ve en güzel nasihat edenleridir. Eğer insanlar için takvadan daha faydalı ve daha iyi bir özellik olmuş olsaydı, onu tebliğ ederlerdi. Olmadığı içinde hep ona öncelik verilmiş ve sürekli tebliğ etmişlerdir.

1.5.2. Takva Manevi Süs Olarak En Güzel Giysidir

Âhiret merhalesi için kulun süslenebileceği en hayırlı, en iyi giysi takvadır. Allah Te‘âla şöyle buyurmuştur:

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوَاتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ / “*Ey Âdemoğulları! Size avret yerlerinizi örtecek giysi ve süslenecek elbise verdik. Takva elbisesi var ya, işte o daha hayırlıdır*”¹⁹¹.

Allah Te‘âla kullarına avret mahallerini örtmek ve onunla güzel olmak için giysi nimetini bahsettikten sonra onları giysinın en hayırlısı, en güzeli olan iç ve dış avretleri örten takva elbisesine yönlendiriyor.

Mâverdî mezkur âyetle ilgili yapılan izahta takvanın manevi elbise oluşuyla ilgili yedi görüşü nakletmektedir. “Bunlardan, İbn Abbas’ın (ra) (v.68/687) görüşü şöyledir: Âyetteki

¹⁸⁸ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, XIII, 81.

¹⁸⁹ Râzî, *Mefatih*, XXIV, 155.

¹⁹⁰ Şu‘arâ, 26/142.

¹⁹¹ A‘râf, 7/26.

takva elbisesinden kasıt salih olan ameldir¹⁹². İbn Zeyd'in görüşü ise şöyledir: Namaz için avret yerini örten takva elbisesidir.”¹⁹³.

Taberî ise takva elbisesini; iman, salih amel, haya, Allah korkusu ve güzel tavır diye açıklayarak şöyle demiştir: Allah'tan sakınan kişi, O'na inanan, emirleri doğrultusunda amel eden, O'ndan korkan ve O'nun için gözetendir. Böyle davranan, hareket eden kişide hayır ve iyiliğin eserleri belirler, üslubu ve tavrı güzel olur, imanın güzelliği ve nuru kendisinde görünmüş olur¹⁹⁴.

1.5.3 En Hayırlı Azıktır

Takva azığı, Allah'ı tanımak, O'nu sevmek ve O'na itaatle yaklaşmak, O'nun yasaklarından uzak durup mâsivâdan uzaklaşmaktır. Dünya ve Âhîret hayatı için en iyi azık budur. Dünya hayatının devamı için hazırladığımız azıklar, bizi fânî ve geçici bir azabdan kurtarır. Çünkü Dünya hayatı da, azığı da fânîdir. Âhîret azığı ise, insanı saf lezzetlere ulaştırıcı kalıcı bir özelliğe sahiptir.

Allah Te'âla azık hazırlığı ile takvaya teşvîk etmekte, kulların asıl gayesinin Allah olmasını ve Allah'ın dışında her şeyden uzak durmalarını emretmektedir. Allah'a yönelmek ve O'nun dışındakilerden uzaklaşmak gerçek akıl sahiplerinin davranışı olduğu için de bir çok âyette mealen “*Ey akıl sahipleri Ben'den korkun*” buyurmaktadır. Çünkü Allah'tan korkmasını bilmeyenin adeta akli yok gibidir.

Nitekim Allah Te'âla bir âyet-i kerimede şöyle buyurmuştur:

وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى / “Azık toplayın. Kuşkusuz, azığın en hayırlısı takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma)dır”¹⁹⁵.

Râzi bu âyeti şöyle açıklamıştır: “(وَتَزَوَّدُوا) kelimesinin anlamı “Takva ile azıklanınız.” demektir. Bunun delili âyetin son kısmındaki (فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى) sözüdür. Bu söz şu şekilde açıklanır: Dünyada yolculuk ve Dünya'dan yolculuk olmak üzere insanın iki yolculuğu vardır. Dünyada yolculuk için, azık gerekir, bunlarda yiyecek, içecek, vasıta, vs. Yine Dünya'dan

¹⁹² el-Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdi el-Basrî, *en-Nüketu ve'l-Uyun Tefsiru'l-Mâverdî*, thk. es-Seyyid b. Abdulkasud b. Abdurrahîm, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, trs., II, 214.

¹⁹³ Mâverdî, *Tefsiru'l-Mâverdî*, II, 214.

¹⁹⁴ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, V, 460 ; eş-Şevkânî Muhammed bin Alî bin Muhammed, *Fethu'l-Kadir*, Daru'l-Hadis, 1.Baskı, Kahire, 1993, II, 279.

¹⁹⁵ Bakara, 2/197.

yolculuk yaparken de azık icap eder, bu da Allah sevgisi, O'nu tanıma, bilme ve O'nun dışındaki bütün varlıklardan uzak kalmaktır. Bu azık bir çok nedenden dolayı birinci azıktan daha hayırlıdır. Çünkü Dünya azığı kişiyi zannedilen, sürekli olmayan azaptan kurtarır, keder, hüznün ve belanın içinde olduğu lezzete ulaştırır. Âhiret azığı ise, kesin ve sürekli olan azaptan kurtarır, hiçbir üzüntünün, kederin ve belanın içinde olmadığı lezzete ulaştırır ve onu yüceltir”¹⁹⁶.

İbn Kesîr ise şöyle bir açıklama getirmiştir: Allah Te‘âla, Dünya’da yolculuğa çıkarken gerekli olan azığı emrettikten sonra, akabinde hemen onları en hayırlı Âhiret azığı olan takvaya yönlendirerek şöyle buyurmuştur:

يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوَاتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ
يَذَكَّرُونَ

“Ey Âdemoğulları! Size avret yerlerinizi örtecek giysi ve süslenecek elbise verdik. Takva (Allah’a karşı gelmekten sakınma) elbisesi var ya, işte o daha hayırlıdır. Bu (giysiler), Allah’ın rahmetinin alametlerindedir. Belki öğüt alırlar (diye onları insanlara verdik)”¹⁹⁷.

Maddi elbisenin vücudu koruması ve süslendirmesi gibi âyetteki deyimle takva elbisesi de ruhumuzu fenalıkların bütün çeşitlerinden koruyup örten ve faziletlerin bütün çeşitleriyle bezeyip süsleyen bir elbisedir.

İbn Kesîr, hissedilen, bilinen, görünen elbiseyi zikrettikten sonra, itaat ve takva olan manevi elbiseye mü’minleri yönlendirerek, bu manevi elbisenin en hayırlı, en faydalı olduğunu açıklamaktadır¹⁹⁸.

Bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi: Yemen halkı, yanlarına azık almadan Hacc İbadetini eda etmek için geldiklerinde şöyle diyorlardı: “Biz Allah’a tevekkül etmişiz”. Sonra da insanlar arasına dalarak dileniyorlardı. İşte bu âyet-i kerime onun için inmiştir¹⁹⁹.

Şüphesiz takva, kalplerin ve ruhların azığıdır. Onunla güçlenir, kuvvetli hale gelir, büyür ve parlak olur. Kişi takvaya dayanarak, kurtuluşa, gaye ve hedefe ulaşmasında daha başarılı olur.

¹⁹⁶ Râzî, *Mefatih*, V, 183-184.

¹⁹⁷ A‘râf, 7/26.

¹⁹⁸ İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’ân*, I, 246.

¹⁹⁹ Buhârî, *es-Sahih*, 25, Hacc, 5, h. no:1523, 321.

1.5.4. Allah'ın En Yakın Dostu Muttakilerdir

Dostluk, düşmanlığın zıddıdır. Dostluğun aslı; sevgi ve yakın olmaktır. Düşmanlığın aslı ise; nefret etme ve uzaklaşmadır. Dostun velî diye adlandırılmasının nedeni; sürekli itaat ettiği içindir denilmişse de, sevgi ve yakın olma manası daha doğrudur.

Allah (cc) Kur'ân-ı Kerim'de takva sahibi insanların dostu olduğu konusunda şöyle buyurmuştur:

وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ / *“Allah ise kendisine karşı gelmekten sakınanların dostudur”*²⁰⁰.

İnancına uygun yaşayanların dostu ve koruyucusu Yüce Allah'tır. Hak dinden sapanlar da aralarında dostluk ve dayanışma birlikleri kurarlar; ancak hak dine uyulmaması halinde elde edilecek hiçbir menfaat, kazanç veya edinilecek dostlar kişiyi, Allah'ın azabından kurtarmaya yetmez ve yaramaz.

Kurtubî mezkur âyeti şöyle açıklamıştır: Allah Te'âla muttakilerin yardımcısıdır. Muttakilerden maksat ise; şirkten ve günahlardan kendilerini koruyan ve muhafaza edenlerdir²⁰¹.

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ / *“Bilesiniz ki, Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeceklerdir de. Onlar iman etmiş ve Allah'a karşı gelmekten sakınmış olanlardır”*²⁰².

Şüphesiz Allah'ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Çünkü Allah onlardan razı olmuş ve azabından onları korumuştur²⁰³. Taberî evliyâullahı, “görünüşleriyle Allah'ı hatırlatanlar” şeklinde tanıtmıştır²⁰⁴.

Yüce Allah başka bir âyette şöyle buyurmaktadır:

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

²⁰⁰ Casiye, 45/19.

²⁰¹ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, XVI, 109.

²⁰² Yûnus , 10/62-63.

²⁰³ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, VI, 574.

²⁰⁴ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, VI, 575.

“Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin velileri ise tâgûttur. (O da) onları aydınlıktan karanlıklara (sürükleyip)

çıkartır. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalırlar”²⁰⁵.

Beydavî (v.791/1389) âyetin maksadını, sevgi ve diğer bütün işler ile açıklamış ve müminleri tahsis eden “Allah, inananların dostudur” ifadesini, onları seven ve işlerinin kefilisi olarak tefsir etmiştir. Buradaki müminlerden maksat ise, imanı artan ve Allah’ın ilminde iman ettiği kesinleşmiş olanlardır²⁰⁶.

Allah müttaki kulunun dostu olduğunu ve onu sevdiğini beyan etmiştir. O, mü’minlerin ve takva ehli kimselerin yegane dostudur. Ancak mü’min olmakla takva sahibi olmak arasında derece farkı bulunduğu gibi - zira üstünlük takvadadır - bu iki kimsenin dostlukları arasında da fark vardır. Takva sahibi olmak Allah katında bir üstünlük sebebi olduğuna göre Allah’ın müttakilerle olan dostluğu müttaki olmayanlardan daha kuvvetlidir. Çünkü Allah, iman edip salih amel işleyenlerle yeryüzünde fesat çıkarıcıları, müttakilerle günahkarları, Mekke’nin fethinden önce infak edip savaşanlarla fetih sonrası infak edip savaşanları bir saymamaktadır. Allah’a yakınlık itibari ile dostluk derecelerinin farklı olduğu anlaşılmaktadır. Bu derece sistemine göre takvanın, kulluğun en üst mertebelerini teşkil ettiği söylenebilir. Ayrıca bu dostluk çok da kuvvetlidir. Çünkü " **بَلَىٰ مَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ وَاتَّقَىٰ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ** " / **الْمُتَّقِينَ** / *“Hayır, kim sözünü yerine getirir ve (günahtan) korunursa (takva sahibi olursa) şüphesiz Allah da müttakileri sever”²⁰⁷*

1.5.5. Allah’ın Yardımı Müttakiler İçindir

Allah Te‘âla, kendisinden sakınan, emirlerini yerine getiren, günahlardan kaçınan, sürekli O’nu tefekkür eden, itaatıyla, farzlarıyla O’na yaklaşan mü’min kullarını çok sever, mükafatlandırır, korur, gözetir ve yardım eder. Nitekim Allah Te‘âla şöyle buyurmuştur:

لَكِنَّ الدِّينَ اتَّقُوا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزِّلَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِلْآبِرَارِ

²⁰⁵ Bakara, 2/257.

²⁰⁶ el -Beydâvî, Nasıruddin Ebu’l-Hayr Abdullah bin Ömer bin Muhammed, *Envaru’t-Tenzil ve Es-raru’t-Te’vil*, Daru İhyai’t-Türasi’l-Arabî, 1.Baskı, Beyrut, trs., I, 155.

²⁰⁷ Âl-i İmrân, 3/76.

“Fakat Rablerine karşı gelmekten sakınanlar için, Allah katından bir konaklama yeri olarak, içinde ebedî kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler vardır. Allah katında olan şeyler iyiler için daha hayırlıdır”²⁰⁸.

Âyette her ne kadar Hz. Peygamber’e (sav) hitap eden bir ifade ile başlanmışsa da asıl muhatap ümmetidir. Râzî’nin kaydettiğine göre bazı mü’minler ticaretle uğraşan Mekke müşriklerinin nimetler içerisinde yaşadıklarını görünce, “Allah’ın düşmanları refah içinde yaşıyorlar, biz ise açlıktan ve güçsüzlükten ölüyoruz” demişler, bunun üzerine bu âyet inmiştir. Bunların zengin yahudilere imrenenler hakkında indiği de söylenmiştir.²⁰⁹

Allah Te‘âla, farklı âyet-i kerîmelerde şöyle buyurmuştur:

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ / **“Şüphesiz Allah, kendine karşı gelmekten sakınanları sever”²¹⁰.**

وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ / **“Bilin ki Allah, muttakilerle beraberdir”²¹¹.**

قُلْ أَذَلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءً وَمَصِيرًا لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ خَالِدِينَ كَانَ عَلَى رَبِّكَ
وَعَدًا مَسْئُورًا

“De ki: Acaba bu mu yoksa, muttakilere va’dedilen huld/sonsuzluk cenneti mi daha hayırlıdır? Ki (o cennet) onların mükâfatı ve dönüş yeridir. Ebedî olarak kalacakları orada onlar için diledikleri her şey vardır. Bu, Rabbinin uhdesine aldığı, (yerine getirilmesi) istenen bir va’didir”²¹².

“De ki: Acaba bu mu hayırlıdır, yoksa müttakilere va’d olunan ebedilik cenneti mi?” buyruğunda Yüce Allah adeta hayır namına bir şey olmamakla birlikte niye: “Acaba bu mu hayırlıdır” diye buyurmuştur, şeklinde bir soru sorulacak olursa, buna verilecek cevap şudur: Sibeveyh’in Araplardan naklettiğine göre - mutluluğun daha çok sevilen bir şey olduğu bilinmekle birlikte -: Sen bedbahtlığı mı daha çok seversin, yoksa mutluluğu mu? diye sorarlar. Bir diğer açıklamaya göre buradaki “hayırlıdır” ifadesi ism-i tafdil anlamında; o mu daha hayırlıdır? kabilinden olmayıp, bir kimsenin: Onun nezdinde hayır vardır, demesi kabilindedir. en-Nehlas’a göre, bu güzel bir açıklamadır. el-Kelbî ise, şöyle demiştir : Yüce Allah, mü’minlere amellerinin karşılığı olarak cenneti va’d etmiştir. Onlar onun bu va’dini

²⁰⁸ Âl-i İmrân, 3/198.

²⁰⁹ Râzî, *Mefatih*, IX, 158.

²¹⁰ Tevbe, 9/36.

²¹¹ Tevbe, 9/36.

²¹² Furkan, 25/15-16.

ondan isteyerek: رَبَّنَا وَإِنَّا مَا وَعَدْتَنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ “Rabbimiz, bize peygamberlerin aracılığıyla va’ d ettiğini de ver”²¹³. diye dua etmişlerdir. İbn Abbas’ın açıklaması da bu yöndedir²¹⁴.

2. KUR’ÂN’DA MÜTTAKİLERİN ÖZELLİKLERİ

2.1. MÜTTAKİ KAVRAMI

Korumak, muhafaza etmek anlamındaki (وفي) kökünden gelen bu kelime, kendisini muhafaza eden, sakınan kişi anlamındadır.²¹⁵ Müttaki (المتقي) kavramı, (اتقى) fiilinden türemiş ism-i faildir. Müttaki, Allah’ın azabından kendisini muhafaza eden demektir. Kur’ân-ı Kerim’de ism-i fail olarak kırk dokuz kez gelmiştir. Masdar olan (التقوي) on altı kez

²¹³ Âl-i İmrân , 3/194.

²¹⁴ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, XIII, 8-9.

²¹⁵ İbn Manzur, *Lisan*, VI, 4901.

geçmişken, bu kelimenin emir kipi (اتقوا، اتقى) yetmiş iki sefer kullanılmıştır. Diğer türevleriyle birlikte toplamda iki yüz yetmiş farklı yerlerde geçmiştir²¹⁶.

Müttaki (المتقى), kendisini son derece koruyan, koruma altına alan anlamını ifade eder. Bu mana hem din hem dünya işleri için söz konusudur. Dini konuda ibadetleri yapır yasaklardan aşırı derecede sakınmayı ifade eder²¹⁷.

İbn Abbas, müttaki kavramını şu şekilde açıklamıştır: “Müttaki olanlar, nefislerinin isteklerini terk ederek Allah’ın azabından sakınan, O’ndan gelenleri tasdik etmek sureti ile de O’nun rahmetini uman kişilerdir”²¹⁸.

Kurtubî’nin tefsirinde ise şöyle geçmektedir: “Takva sahibi konuştuğu zaman Allah için konuşan, amel ettiği zaman Allah için yapandır. Takva sahipleri, Yüce Allah’ın kalplerinden şehvet ve nefsanî arzuların sevgisini çekip sıyırdığı kimselerdir”²¹⁹.

Hz. Ömer, Ubeyy b. Ka’b’a takvanın mahiyetini sormuştur. Ubeyy, O’na: Dikenli bir yolda hiç yürüdün mü? diye sormuş, Hz. Ömer: Evet cevabını verince, Ubeyy: Peki böyle bir yolda yürürken ne yaptın? diye sormuştur. Hz. Ömer: Elbiselerimi topladım ve mümkün olduğu kadar korundum, deyince, Ubeyy: İşte takva budur. “Yani; diken batmasın diye çaba sarf etmendir” cevabını vermiştir²²⁰.

Allah Te’âla, Kur’ân-ı Kerim’de üç ayrı yerde müttakileri sevdiğini ifade buyurmuştur:

بَلَىٰ مَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ وَاتَّقَىٰ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ / “Hayır! (Gerçek, onların dediği değil.) Kim sözünü yerine getirir ve Allah’a karşı gelmekten sakınırsa, şüphesiz Allah da sakınanları sever”²²¹.

Bu âyet-i kerimede, Allah’ın (cc) mütaki kulunu sevmesine iki neden gösteriliyor: Birincisi takva, bu korkma, sakınma, Allah korkusuyla günahlardan korunmak demektir. İkincisi ise, ahde vefa, bu da insanın Yüce Allah’a, Peygamber’e (sav) ve insanlara verdiği bütün sözlerini tutmak ve yerine getirmektir.

²¹⁶ Abdulbakî, *Mu‘cemu’l-Müfehres*, 758-761.

²¹⁷ Râzî, *Mefatih*, II, 22-23.

²¹⁸ Râzî, *Mefatih*, II, 23.

²¹⁹ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, I, 114.

²²⁰ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, I, 114.

²²¹ Âl-i İmrân, 3/76.

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوا شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ

“Ancak Allah’a ortak koşanlardan, kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz, sonra da antlaşmalarında size karşı hiçbir eksiklik yapmamış ve sizin aleyhinize hiç kimseye yardım etmemiş olanlar, (bu hükmün) dışındadır. Onların antlaşmalarını, süreleri bitinceye kadar tamamlayın. Şüphesiz Allah, kendine karşı gelmekten sakınanları sever”²²².

Seyyid Kutub şöyle bir açıklama getirmiştir: “Yüce Allah burada antlaşmalara uymayı kendisinden korkmaya ve kötülükten sakınanları sevmesine bağlıyor. Böylece bu söze bağlılığı kendisine yönelik bir ibadet ve sevgisini kazandıracak bir sakınma olarak kabul ediyor. İşte islam ahlâkının temel dayanağı budur. Bu ahlâkın temel dayanağı çıkar ya da yarar olmadığı gibi zaman içinde sürekli değişen sosyal uzlaşma ve gelenek ilkeleri de değildir. Bu ahlâkın temel dayanağı yüce Allah’ın korkusu ve O’nun emrine ters düşmekten çekinilmesidir”²²³.

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ

“Allah’a ortak koşanların Allah katında ve Resûlü yanında bir ahdi nasıl olabilir? Ancak Mescid-i Haram’ın yanında kendileriyle antlaşma yaptıklarınız başkadır. Bunlar size karşı dürüst davrandığı sürece, siz de onlara dürüst davranın. Çünkü Allah, kendine karşı gelmekten sakınanları sever”²²⁴.

Müttaki kişi, Yüce Allah’a karşı sözünü tutar ve ahde vefsizlik yapmaz. Çünkü Allah Te’âla takva sahibi kişileri sever. Bu sevginin nedeni her üç ayette de söze bağlılık, ahde vefa olduğunu görmekteyiz.

2.2. MÜTTAKİLERİN ÖZELLİKLERİ

2.2.1. İman ile İlgili Özellikleri

Müttakiler, imanla ilgili bütün ilkelere ve mahiyeti bilinmeyen gaybe dair mes’elelere şek ve şüpheye mahal vermeden, can-ı gönülden inananlardır. Bu ilkeleri gayb kavramı altında işleyerek açıklamaya çalışacağız.

²²² Tevbe, 9/4.

²²³ Seyyid Kutub, *fi Zilâl*, III, 1601.

²²⁴ Tevbe, 9/7.

Gabe (غاب) fiilinin masdarı olan gayb (غيب), gözle görülmeyen, gizli olan, bilinmeyen, şek ve şüphe anlamına gelmekte olup²²⁵, Kur'ân-ı Kerim'de değişik türevleriyle altmış yerde geçmektedir²²⁶. Gizlenen, hazırda olmayan şey manasında isim veya sıfat olarak da kullanılır²²⁷.

Istilah olarak, duyularla sezilmeyen ve insan bilgisinin kapsamına girmeyen ancak peygamberlerin haber vermesiyle bilinebilen şeydir²²⁸.

İsfahânî gayb kavramını şöyle tanımlamıştır: “Duyularla görülmeyen ve insan bilgisinin kapsamına girmeyen her şey için kullanılır”²²⁹.

Müttakilerin sıfatlarından biri de gayba iman etmeleridir. Yani; gaybı tasdik etmeleri ve hiçbir şüphenin bulunmadığı, hiçbir kuşkunun bulaşmadığı kesin bir inançla gayba iman etmeleridir. Gayba iman ise; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, kadere, haşre, ceza ve mükâfata, sırat'a, hesap vermeye ve bunların dışında Kur'ân ve Resulüllah'ın (sav) hakkında haber verdiklerine inanmadır. Gayba iman, müttakilerin en büyük sıfatıdır.

Allah Te'âla Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur:

ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ
“O kitap ki onda kuşku yoktur, müttakiler için hidayettir. O kimseler ki gayba iman ederler”²³⁰.

Müfessirler gaybın ne olduğu konusunda muhtelif görüşler zikretmişlerdir, onlardan bazıları şöyledir:

a) Allah Te'âla'dır²³¹.

b) Resulüllah'ın (sav) haber verdiği ve akıl ile bilinmeyen her şeydir. Kıyamet, kıyametin alametleri, kabir azabı, haşır, neşir, sırat, mizan, Cennet ve Cehennem gibi²³².

c) Kullar tarafından görünmeyen Cennet ve Cehennemle ilgili durumlardır.²³³

²²⁵ İbn Faris, *Mekayisu'l-Luğa*, IV, 403 ; İbn Manzur, *Lisan*, I, 654 ; Firuzâbâdî, *Besâir*, IV, 152.

²²⁶ Abdülbakî, *Mu'cemu'l-Müfrehes*, 507.

²²⁷ İbn Manzur, *Lisan*, I, 654.

²²⁸ Karaman, vd. , *Dini Kavramlar*, 200 ; Firuzâbâdî, *Besâir*, IV, 152 ; Semîn Halebî, 'Umde, III, 185.

²²⁹ İsfahânî, *Müfredat*, 366.

²³⁰ Bakara, 2/ 2-3.

²³¹ el-Begavî, el-Hüseyn b. Mesud Ebu Muhammed, *Tefsîru'l-Begavî Me'âlimu't-Tenzil*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemır, Osman Cum'a Dumeyriyye, Süleymen Müslim el-Hereşî, Daru Taybe, Riyad, 1988, I, 62.

²³² ez-Zeccac, İbrahim b.Serrî Ebu İshak, *Me'ânu'l-Kur'ân ve İ'rabuhu*, thk. Abdulcelil Abduh Şelebî, Alemu'l-Kütüb, 1.Baskı, Beyrut, 1988, I, 72 ; Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I, 115.

d) Kur'ân-ı Kerim ve ihtiva ettiği ğaybî konulardır²³⁴.

Âlûsî'ye göre gayb: Cibril hadisinde Peygamber'in (sav) imanla ilgili buyurduğu şeylerdir. Allah'a, Allah'ın meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve

Âhiret gününe inanman, bir de kadere, hayrına şerrine inanmandır²³⁵.

Gayb (الغيب) ile gaib (الغائب) kelimeleri aynı manayı ifade etmekle birlikte bazı alimler, bu iki kelime arasında fark görmüşlerdir: Gaib (الغائب), sana görülmeyen, seni de görmeyen; gayb (الغيب) ise, sana görülmeyen, fakat seni görendir. Buna göre Allah Te'ala'ya gayb denildiği halde gaib denilmez²³⁶.

“*Gayba iman ederler*” tabiri Kur'ân'da, yenilenmeye delalet eden müzari fiil olarak gelmiştir. Bu da; gayba olan imanlarının sürekli yenilediğine dair bir işarettir. İmanla ilgili olarak özellikle gayba iman zikredilmiştir. İtikatta asıl olan, Hz. Peygamber'in (sav) Allah'ın varlığı ve alemle ilgili haber verdiklerine inanarak gayba iman etmektir.²³⁷

Râzî, *يؤمنون بالغيب* âyetini şöyle açıklamıştır: “*Gayb* kelimesinin ism-i fâil yerine geçen bir masdar olduğu söylenmiştir. *Savm* masdarının *sâim* manasına ism-i fail olarak kullanılması gibi. Cenab-ı Allah'ın *يؤمنون بالغيب* âyeti ile ilgili iki görüş mevcuttur: Birincisi: *بالغيب* sözü mü'minlerin sıfatıdır. Buna göre ayetin manası; mü'minler Allah'a huzurunda iken iman ettikleri gibi gıyaben de iman ederler. Mü'minlerle karşılaştıkları zaman “iman ettik” deyip, liderleri ile başbaşa kaldıklarında ise “Biz sizinle beraberiz. O mü'minlerle alay ediyoruz” diyen münafıklar gibi değil. İkincisi: *Gayb*, duyu organları tarafından idrak edilmekten uzak olandır. Sonra gayb kendisine delalet eden bir şey bulunan ve kendisine delalet eden bir şey bulunmayan diye iki kısma ayrılır. Buna göre *يؤمنون بالغيب* âyetinden kastedilen mü'minlerin tefekkürleri ve istidlalleri ile Yüce Allah'a iman etmiş olmalarından dolayı bir delili bulunan gaybe iman ettikleri için müttakileri bir övmedir. Bu izaha göre *يؤمنون بالغيب* âyetinin kapsamına, Allah'ı, sıfatlarını, Âhireti, nübüvveti, dini hüküm ve emirleri bilmek girer. Çünkü istidlal yolu ile bütün ilimleri elde etmek çileli bir yoldur.

²³³ İbn cevzî, *Zadü'l-Mesîr*, 39 ;Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*, I, 134 ; Mâverdî, *Tefsiru'l-Mâverdî*, I, 69

²³⁴ Begavî, *Tefsiru'l-Begavî*, I, 62 ; Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I, 115.

²³⁵ Buhârî, *es-Sahih*, 2, İlim, 37, h.no:50, 23 ; Muslim, *es-Sahih*, 1, İman, İslam, İhsan, 1, h.no: 1,5,7, (I / 37,39-40) ; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, I, 354.

²³⁶ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, I, 354.

²³⁷ İbn Âşûr, Muhammed Tahir, *Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvîr*, ed-Daru't-Tunusîyye, Tunus, 1984, I, 230.

Böylece bu büyük bir övgüye hak kazanmaya vesile olur. Müfessirlerin çoğu bu görüştedir”²³⁸.

Kur’ân-ı Kerîm’de, gayb ile ilgili bulunan ayetleri incelediğimiz zaman, neticede şöyle bir soru karşımıza çıkmaktadır: Yüce Allah’ın dışında başka kimse gayb ilmine vakıf mı? Veya vakıf olabilir mi?

Bu soruya ulema tarafından birkaç yönden cevap verilmiştir. Bizler ise o cevaplardan birini alıp, açıklamaya çalışacağız.

Kur’ân-ı Kerîm’deki gayb ilmiyle ilgili âyetleri üç kategoride ele almak mümkündür:

Birincisi; gayb ilmi sadece Allah’a mahsus bir ilimdir. Allah’ın dışında hiç kimse gaybi bilemez. Bununla ilgili Allah Te’âla şöyle buyurmuştur:

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظِلْمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

“Gaybın anahtarları yalnızca O’nun katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah’ın bilgisi dâhilinde, Levh-i Mahfuz’da) olmasın”²³⁹

Râzî “Gaybın anahtarları O’nun yanındadır” mealindeki âyetin, hasr ifâde ettiğini söyler ve şöyle devam etmektedir; yani başkasının değil, ancak O’nun yanındadır demektir. Binaenaleyh, şayet vâcibü’l-vücûd olan bir başka varlık daha olsaydı, o zaman gaybın anahtarları onun yanında da mevcut olurdu. Bu durumda da hasr manası bozulurdu. Hem âyetin lafzı bu teklîğe delâlet ettiği gibi, akli delil de buna muvafıktır. Akli delilin izahatı da şöyledir: Eserlerin, neticelerin ve sanatların bilgisini elde etmenin başlangıcı, müessiri bilmektir. Halbuki, her türlü mümkinat hakkında ilk müessir, Hak Te’âla’dır. O halde, bütün malumatı bilmenin ilk anahtarı, Cenâb-ı Hakk’ı bilmek, tanımaktır. Ancak ne var ki, O’nu bilmek ancak O’ndan ötürüdür. Çünkü, O’nun dışında kalanlar eserdir. Eseri bilmek ise, müessiri bilmeyi ifade etmez. Binaenaleyh, bu aklî delil ile de, gaybın anahtarlarının ancak Hak Te’âla’nın yanında olduğu ortaya çıkar. Allah en iyi bilendir²⁴⁰.

²³⁸ Râzî, *Mefâtih*, II, 30-31.

²³⁹ En’âm , 6/59.

²⁴⁰ Râzî, *Mefâtih*, XIII, 12.

İkincisi; Peygamberler'in (as) gayb ilmini bilmeleri. Bu ise, Allah Te'âla'nın istediği, seçtiği Peygamberler'e (as) gaybı bildirmesiyle gerçekleşir.

عَالَمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا إِلَّا مَنِ ارْتَضَىٰ مِنْ رَسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا

“O, gaybı bilendir. Hiç kimseye gaybını bildirmez. Ancak seçtiği resûller başka. (Onlara bildirir.) Fakat O, Resûlün önünde ve arkasında gözetleyici (melek)ler yürütür”²⁴¹.

“Allah, size gaybı bildirecek de değildir. Fakat Allah, peygamberlerinden dilediğini seçer (gaybı ona bildirir). O halde, Allah'a ve peygamberlerine iman edin”²⁴².

Taberî der ki, âyetin yorumuyla ilgili en uygun görüş şudur: Yani; Allah sizi kullarının kalplerine muttali kılacak değildir ki bu sayede mü'mini, münafık ve kafirden ayırıp tanıyasınız. Ancak O, onların arasını belalarla ve imtihanlarla ayırır, tıpkı Uhud'ta aralarını zorlu bir imtihanla ve düşmanlarına karşı cihadı emretmekle ayırdığı gibi. Celal sahibi Yüce Allah, yarattıklarından hiç kimseye gaybını bildirmez, ancak Allah'ın seçip risalet ve nübüvvetine razı olduğu elçileri bundan hariçtir. Allah, gaybından istediğini, istediği elçisine bildirir²⁴³.

Üçüncüsü; Peygamberler (as) dışında, Allah'ın veli kullarının gaybi bilmeleri. Bu da, Allah Te'âla, Peygamberler (as) dışında, dost gördüğü takva ehl-i veli kullarının kalbine o ilmi yerleştirmesiyle oluşur.

“Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik”²⁴⁴

Hızır ile salih kul Hızır arasında geçen olay ve hadise. Hz. Musa üstün bir konuma sahip olmasına rağmen onun bu konumu, onu ilim yolculuğunda ilim alacağı

²⁴¹ Cin, 72/26-27.

²⁴² Âl-i İmrân, 3/179.

²⁴³ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, III, 530.

²⁴⁴ Kehf, 18/65.

kimsenin konumuna bakmaksızın katlanacağı zorluklardan alıkoymadı. Hz. Musa (as), Yüce Allah'ın elçisi ve hiçbir aracı olmadan doğrudan konuştuğu kelîmullah'tır. Hızır ise peygamber değildir, o sadece Allah'ın salih kullarından biridir. Buna rağmen Hz. Musa (as), salih kulla karşılaşmış Allah'ın kendisine verdiği ledünni ilminden istifade etme uğrunda uzak mesafelere gitmede tereddüt göstermedi. Sonra, Kur'ân'ın bize anlattığı gemi olayı, çocuk öldürme ve yıkılmaya yüz tutan duvarı onarma gibi kıssalar ikisinin başından geçti. Bunların tümü, gaybî haberlerdir ki, Allah, onları bu salih kula bildirdi. Tüm bunlarda, ibretler ve öğütler vardır.

Yukarıda zikredilen âyetler, mutlak gaybın, yani; bilinmesi mümkün olmayan gayb, Allah dışında kimse tarafından bilinmeyeceği, Peygamberler (as) ve bunların dışında kalan veliler ise izafi gayba (delillerle bilinen veya sezilen gayb), sahip olduklarından ötürü sınırlı bazı bilgilere sahiptirler. Zira Allah Te'âla'nın bildirdiği ölçüde gaybi bileceklerden hiç kimsenin şüphesi olmasa gerek. Zaten bunu kabul etmek, gaybı Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği hükmüne aykırı düşmez. Çünkü peygamberin ve velinin gayb bilgisi mutlak değil ilahi ihbar ile sınırlıdır, yani; izafidir. Gayb kavramı mazi, hal ve istikbale yönelik bilgileri kapsamaktadır²⁴⁵.

İnsanlardan bazıları, varolan bu hakikate karşı gözlerini kapatmış, kulaklarını tıkamış ve inkara yönelmiştir. Nitekim Allah Te'âla şöyle buyurmuştur:

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا
يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلَّغْنَا أَمْرَهُمْ بَلْ هُمْ أَصْلَىٰ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ

“Andolsun, cehennem için cinlerden ve insanlardan çok sayıda kişi yarattık (hazırladık). Kalpleri vardır bununla kavrayıp-anlamazlar, gözleri vardır bununla görmezler, kulakları vardır bununla işitmezler. Bunlar hayvanlar gibidir, hatta daha aşağılıktırlar. İşte bunlar gafil olanlardır”²⁴⁶.

Seyyid Kutub ayeti şöyle açıklamıştır: “Onlar kendilerine verilmiş bulunan kalplerini, peygamberlerin misyonlarında hazır bulunan ve açık tutulan kalplerin aydınlanmış sağduyularını kavrayabilecekleri delillerine açmış değillerdir. Allah'ın bu kainattaki âyetlerini görmek için gözlerini açmamışlardır. Yüce Allah'ın okunan âyetlerini dinlemek için onlara

²⁴⁵ bkz. Râzî, *Mefatih*, XXX, 168-169; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'âni*, V, 163; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Çevik Matbaası, İstanbul, 2007, VIII, 427.

²⁴⁶ A'raf, 7/179.

kulak vermemişlerdir. Onlar kendilerine verilmiş bulunan bu aletleri göz ardı etmişler ve onları gereği gibi kullanmamışlardı. Gaflet içinde ve düşünmeden yaşayıp gitmişlerdir”²⁴⁷.

2.2.2. İbadet ve Amel İle İlgili Özellikleri

Müttaki mü'minler ibadet ve amel konusunda farklı bir yapıya sahip, Yüce Allah'ın emirlerini hakıyla yerine getirirler. Amellerinde her hangi bir noksanlık söz konusu olamaz. Onların ibadet ve amelle ilgili özelliklerini sırayla açıklamaya çalışacağız:

2.2.2.1. Namazı dosdoğru bir şekilde kılarlar

Namaz farsça bir kelime olup, daha sonra türkçeye geçmiştir. Arapçada karşılığı “salât”tır.

Sözlükte, s-l-v (صَلَّى) kökünden masdar olan salât, dua etmek, ibadet etmek, bağışlanma dilemek, yalvarmak, iyi dilekte bulunmak, temizlemek, şerefini ve yüceliğini bütün samimiyetle ifade etmek anlamına gelmektedir²⁴⁸.

İbn Manzur (v.711/1311), Salât, Rükû' ve secde yapmaktır, der. “Allah'ın salât etmesi, onun rahmet etmesi demektir. Meleklerin salât etmesi, dua ve istiğfar etmeleri manasına gelir”²⁴⁹. Semîn Halebî ise, şöyle ifade eder: Allah katında salât, kulları için tezkiye ve bereket, Melekler katında ise istiğfar, İnsanlar katında da duadır²⁵⁰.

Salât, Kur'ân-ı Kerîm'de diğer türevleriyle birlikte yüz ayrı yerde geçmektedir²⁵¹.

İstılah olarak, İslam'ın beş temel esasından biri olup, belli vakitler dahilinde, belli eylemler ve rükünleri bulunan özel bir ibadettir²⁵². Tekbirle başlayıp, selamla biten sözlerden ve fiillerden ibarettir.

Namaz islamın rükünlerinden bir rükün olup, kıyamet günü kulun kendisinden hesaba çekileceği ilk ameldir. Mi'rac gecesinde farz kılınmış dinin direğidir. Bu da, diğer ibadetlerden farklı olarak namazın önemine delalet etmektedir. Bu yüzden farklı şekillerde de

²⁴⁷ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, III, 1401.

²⁴⁸ İsfahânî, *Müfredat*, 285 ; İbn Manzur, *Lisan*, XIV, 464 ; Firuzâbâdî, *Besâir*, III, 435.

²⁴⁹ İbn Manzur, *Lisan*, XIV, 464-465.

²⁵⁰ Semîn Halebî, *'Umde*, II, 350 ; Firuzâbâdî, *Besâir*, III, 435.

²⁵¹ Abdülhakî, *Mu'cemu'l-Müfrehes*, 412-414.

²⁵² Karaman, vd., *Dini Kavramlar*, 514 ; Sa'dî Ebu Habîb, *el-Kamusu'l-Fikhi Luğatan ve Istılahan*, Daru'l-Fikir, 2.Baskı, Dımaşk, 1988, 216.

olsa bütün Resuller (as) namaz ibadetini tebliğ etmişlerdir. O namaz ibadeti ki bir güçtür, sahibini güçlü kılar. çünkü o mü'min müttakilere ait olan vasıflardan biri olup, cahiliyenin kirlilik ve pisliğinden arındırmak için emredilmiştir²⁵³.

Allah Te'âla bir âyet-i kerimede şöyle buyurmuştur:

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ / **“O kimseler ki gayba iman ederler ve namazı ikame ederler”**²⁵⁴.

Taberî, namazı ikame ederler, ifadesinden maksat şudur: “Namazı, bütün erkaniyla, mükemmel bir şekilde kılarlar” demektir. Abdullah b. Abbas ise, bundan maksad, rükû‘u, secdesi, kıraati ve hüşû‘u tam olarak yerine getirmek ve namazda kişinin kendisini tamamen namaza vermiş olması demektir, diye izah etmiştir²⁵⁵.

Taberî devamla şöyle diyor: “Burada zikredilen Namazdan maksat, farz namazlardır. Bu kelimenin lügat manası ise dua etmek demektir. Kanaatimce namazın, “dua” anlamına gelen salât kelimesiyle ifade edilmesinin sebebi, dua edenin, duasıyla Rabb’inden dileklerinin karşılanmasını istediği gibi, namaz kılanın da ibadetiyle Rabbinden dilediklerini kabul etmesini istemesidir”²⁵⁶.

Kurtubî ise âyeti şöyle açıklamıştır: “Namazın ikame edilmesi; rükünleriyle, sünnetleriyle, vakitlerinde uygun şekilleriyle eda edilmesi demektir. Burada sözü geçen namaz ile neyin kastedildiği hususunda farklı görüşler vardır: Kasıt farz namazlardır denildiği gibi, hem farz hem nafîle namazlardır da denilmiştir. Doğru olan görüş de budur. Çünkü lafız genel bir lafızdır ve takva sahibi ise hem farzları hem de nafîleleri kılar”²⁵⁷.

Mâverdî’ye (v.450/1058) göre, **“Namazı dosdoğru kılarlar”** ayetinden maksat, farzlarıyla birlikte eda ederler, veya ruku‘, sücûd ve tilaveti hüşû‘ içerisinde tamamlarlar²⁵⁸.

Râzî ise şöyle demiştir: “Namazın ikamesi konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür: Birincisi: Namazın farzları, sünnetleri ve adabından hiçbir eksiklik olmadan, ta‘dili erkan ile ve devamlı kılmaktan ibarettir. İkincisi: Her şeyden kendini tecrid edip edasında bir gevşeklik

²⁵³ Eyyub Hasan , *Fikhü'l-İbadat bi Edilletiha fi'l-İslam*, Darü's-Selam, 2.Baskı, Kahire 2003, 95.

²⁵⁴ Bakara, 2/3.

²⁵⁵ Taberî, *Câmi‘u'l-Beyân*, I, 136.

²⁵⁶ Taberî, *Câmi‘u'l-Beyân*, I, 137.

²⁵⁷ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur‘ân*, I, 115,119.

²⁵⁸ Mâverdî, *Tefsiru'l-Mâverdî*, I, 69.

göstermemekten ibarettir. Üçüncüsü: Namaza devam etmekten ibarettir²⁵⁹. Nitekim Allah Te‘âla şöyle buyurmuştur:

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ / “*Ve onlar, namazlarını (erkânına riâyet ve ona devam ederek) korurlar.*”²⁶⁰

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَانُونَ / “*Onlar, namazlarına devam eden kimselerdir*”²⁶¹.

Namaz ibadetini sürekli eda edenler ve edasında devam edenler, Allah Te‘âla onları gerçek mü’min muttaki kişiler olarak vasıflandırmıştır. Yine başka bir âyet-i kerimede mü’min müttaki kişileri zikrederek şöyle buyurmuştur:

وَالَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ / “*Onlar ki, namazlarında hüşû (derin saygı) içindedirler*”²⁶².

Râzî devam ederek şöyle açıklar: Âlimler, hüşû’un ne çeşit bir fiil olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bazıları onu, korkmak, ürpermek gibi kalbi fiillerden addederken, bazıları bunu, hareket etmeme, sağa sola dönmeme gibi uzuvlarla alakalı fiillerden saymışlar, bazıları da bununla bu iki tür fiilin kastedildiğini söylemişlerdir ki, evlâ olanı da budur. Cenâb-ı Hak, namazla ilgili ifadeyi tekrar zikretmiştir: “*On-*

lar, namazlarına devam ederler”. Çünkü hüşû‘ ve namaza devam, birbirinden farklıdır ve birbirini gerektirmez. Zira hüşû‘, namaz kılan kimsenin, namazı edâ esnasında takındığı bir sıfattır. Namaza devam ise, namaz kılan kimse, onu hakkıyla yerine getirmediğinde de olabilen bir durumdur. Belki de buradaki devam ile kastedilen, namazın vakti, temizliği gibi şartlarını, rükünlerini hakkıyla yerine getirmek ve tastamam yapmak kastedilmiştir. Böylece, bu insanın sanki bir adeti haline gelmiş olur²⁶³.

Allah Te‘âla, namaz da ikame kelimesini (والمقيمين الصلاة) övgüye mazhar olmuş mü’min müttakiler için buyurmuştur. Yani; gerçek mü’min müttakiler için المصلين kelimesi kullanmamıştır. Bu kelimeyi hep münafıklar için zikretmiştir²⁶⁴:

وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كَسَالَى / “*Namaza ancak üşenerek gelirler*”²⁶⁵

²⁵⁹ Râzî, *Mefatih*, II, 32.

²⁶⁰ Mü’minûn, 23/9.

²⁶¹ Me‘âric, 70/23.

²⁶² Mü’minûn, 23/2.

²⁶³ Râzî, *Mefatih*, XXIII,78,82.

²⁶⁴ Firûzâbâdî, *Besâir*, III, 436.

فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ / “Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki”²⁶⁶

2.2.2.2. Teheccüd’ü (Gece Namazı) eda ederler

Teheccüd sözlükte “gece uyumak, uyanmak, uykudan güçlkle uyanmak” manalarına gelir. Teheccüd, karşıt anlamlı bir kelimedir. el-hucûd’dan gelmekte ve zıt anlamlı kelimelerdendir. Buna gece namazı da denilir²⁶⁷.

Dinî bir terim olarak, yatsı namazı ile fecr-i sadık arasında bir müddet uyuyup uyandıktan sonra namaz kılmayı veya bu süre içinde kılınan nafîle namazı ifade eder²⁶⁸.

Teheccüd kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de, bir yerde, İsrâ suresinde geçmektedir²⁶⁹.

Teheccüd, bazı insanların gece kalkıp namaz kılması ve takva ehlinin ibadetiyle alakalı bir durumdur. Hz. Peygamber’in (sav) terk etmediği bir namazdır. Müslümanlara farz olmasa dahi kılınması tavsiye ve teşvik edilen, sevabı ve fazileti bol olan bir namazdır.

Allah Te‘âla teheccüd konusunda şöyle buyurmuştur:

كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ / “Geceleri pek az uyurlardı”²⁷⁰. Bu âyet o müttakî kimselerin, muhsin oluşlarının bir beyanı sadedindedir.

Seyyid Kutub bu âyete şöyle bir açıklama getirmiştir: “Herkesin uyuduğu gecenin zifiri karanlığında onlar uyanıktır. Af ve rahmet dileyerek Rablerine yönelirler. Uykuyu çok az tadarlar ve geceleyin az uyurlar. Gecenin ortasında Rableri ile başbaşa olurlar. Vücutları yataklarından uzaklaşır, Allah’ın rahmetini beklemek onları tüy gibi hafifletmiş ve uyuyup da ağırlıklarına ağırlık katmamıştır²⁷¹.”

Hasan el-Basrî (v.110/728): “Geceleri pek az uyurlardı” mealindeki âyeti tefsir ederken der ki: “Onlar gece namazının zorluğuna göğüs gererler, gecenin çok az bir kısmında

²⁶⁵ Tevbe, 9/54.

²⁶⁶ Mâ‘ûn, 107/4.

²⁶⁷ İbn Manzur, *Lisan*, III, 431- 432; İbn Faris, *Mekayisu’l-Luğa*, VI, 34; Firuzâbâdî, *Besâîr*, V, 303.

²⁶⁸ Kal‘acî Muhammed Revas, Kuneybî Hamîd Sadık, *Mu‘cemu Luğatu’l-Fukahâ*, Daru’n-Nefais, 2. Baskı, Beyrut, 1988, 149.

²⁶⁹ Abdülbakî, *Mu‘cemu’l-Müfehres*, 730.

²⁷⁰ Zâriyât, 51/17.

²⁷¹ Seyyid Kutub, *fi Zilâl*, VI, 3377.

uyurlar, ibadetlerine gayret ederler, ibadetlerini seherlere kadar uzatırlar ki sonunda af dilekleri tam seher vaktine tavaffuk etsin”²⁷².

Âyette geçen (ما) kelimesi hakkında ihtilaf edilmiştir: ما masdariyedir diyenler âyeti şöyle açıklamışlardır: Gece uykuları az idi. Onlar, geceleyin namaz, zikir, ibadet, ilim ve hayırlı işler için kalkarlardı. ما nafiye'dir diyenler ise; ‘Onlar geceleyin uyumazlardı’ manasını vermişlerdir. Bu durumda, nefy için olup onların hiçbir şekilde uyumadıkları anlamını verir²⁷³.

Gece namazı, kalbi tatmin eden, bağı güçlendiren, işi kolaylaştıran, aydınlık, hidayet, rahatlık ve tatminlik veren bir ibadettir. Hasan Basri diyor ki: “Ey Âdemoğlu, senin amelin, senin amelin! O ancak kanın ve etindir. Hangi hal ve durum üzere amelinle karşılaşacağına bak. Takva ehlinin kendilerine mahsus alametleri vardır; doğru sözlü, ahde vefa, sıla-ı rahim, zayıflara karşı merhametli ve güzel ahlaklı”²⁷⁴.

Yüce Allah, Kur’ân’da samimi mü’minlerle ilgili şöyle buyurmuştur:

وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا / **“Onlar, Rablerine secde ederek ve kıyamda durarak geceleyenlerdir”**²⁷⁵.

Onlar, Allah rızası gözeterek ayakta (namaz kılarak) gecelerler. Rablerinden korktukları için gözyaşları yanaklarından akarak, Allah rızası için secdeye varırlar²⁷⁶.

Allah Te‘âla, sevdiği, değer verdiği kulu ve resulü Hz. Muhammed’e (sav) teheccüd ibadetini emr ederken şöyle buyurmuştur:

وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا / **“Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki, Rabbin seni Makam-ı Mahmud’a ulaştırsın”**²⁷⁷.

Allah Te‘âla, farz namazdan sonra Peygamber’ine (sav) gece namazını emretmiştir. Farz namazından sonra hangi namaz daha faziletlidir diye kendisine sorulmuş? O’da: *Gece*

²⁷² İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’ân*, IV, 250.

²⁷³ İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’ân*, IV, 250.

²⁷⁴ İsfahânî, Ebu Nuaym Ahmet b. Abdillâh, *Hilyetü’l-Evliya ve Tebakatu’l-Asfiya*, Darü’l-Fikir, Beyrut, 1996, II, 143.

²⁷⁵ Furkân , 25/64.

²⁷⁶ Râzî, *Mefâtih*, XXIV,108.

²⁷⁷ İsrâ, 17/79.

namazıdır²⁷⁸ buyurmuştur. Bunun için Allah Te‘âla Peygamber’ine farz olan namazlardan sonra gece namazını emretmiştir.

İbn Kesîr âyeti şöyle açıklamıştır: “Âlimler Resulü Ekrem’e (sav) bu namazın tahsis edilmesi hususunda değişik fikirler ileri sürmüşlerdir. Bazı görüşlere göre, gece namazı Rasulüllah’a farz idi. Çünkü Cenab-ı Hak ‘Senin için bir nafilendir’ buyuruyor. Yani senin için beş vakit farzdan fazla bir farzdır buyurmaktadır, dediler. Bazılarına göre ise, Peygamber’e (sav) nafilayı emretmek nedbî bir emirdir. Hitab Hz. Peygamber’edir. Çünkü Hz. Peygamber için geçmiş ve gelecek günahların hepsi affolunmuştur. Öyleyse Resulü Ekrem farz olmayan bir şey yaparsa bu onun derecelerinin artması, ümmet yaparsa bu onların günahlarının keffareti ve farzdaki eksikliklerinin kapatılması demektir”²⁷⁹.

2.2.2.3. Allah Te‘âla’ya boyun eğer ve itaat ederler

Boyun eğmek ve itaat etmek anlamına gelen, kunut (الْقنوت), gönülden bağlılık ile beraber olan sürekli itaattır. Hem gönülden bağlılık hemde zahiri itaat anlamını ifade etmektedir²⁸⁰.

Allah Te‘âla şöyle buyurmuştur:

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ / “*Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah’a gönülden boyun eğerek namaza durun*”²⁸¹

وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ / “*Göklerde ve yerde olanlar hep O’nundur. Hepsi O’na boyun eğmektedirler*”²⁸². Yani; Allah’a gönülden bir bağlılık ile beraber sürekli itaat içerisindeyler²⁸³.

Yüce Allah başka bir âyet-i kerîmede şöyle buyurmuştur:

الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ / “*(Bu nimetler) sabredenler, doğru olanlar, huzurunda gönülden boyun büküp divan duranlar, Allah yolunda harcayanlar ve seherlerde (Allah’tan) bağışlanma dileyenler (içindir)*”²⁸⁴.

²⁷⁸ Müslim, *es sahih*, 13, Sıyâm, 38, h. No: 202,203, (II/821).

²⁷⁹ İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’ân*, III, 58 .

²⁸⁰ İsfahânî, *Müfredat*, 413; es-Sicistanî Ebu Bekir Muhammed b. Uzeyr, *Kitabu Ğaribi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Edib Abdulvahid Cemran, Daru Kuteybe, 2.Baskı, Dimaşk, 2010, 378

²⁸¹ Bakara, 2/238.

²⁸² Rûm, 30/26.

²⁸³ İsfahânî, *Müfredat*, 413.

Taberî'ye göre, “ الْقَانِتِينَ ” Allah'a itaat edenlerdir²⁸⁵.

Râzî'nin “ الْقَانِتِينَ ” le ilgili zikrettiği farklı görüşlerden iki tanesini işlemeye çalışalım: “Birincisi: Kanıtın (الْقَانِتِينَ) Allah'ı zikrederek, duâ ve ibadet ederek ve herşeyden ilişkisini kesip ihlaslı bir şekilde O'na yönelerek kıyama durmaktır. Bu İbn Abbas'ın (ra) görüşüdür. İkincisi: Hüşû', hüdû' ve Allah'ın heybeti karşısında başka hiçbir şeye iltifat etmemekten ibarettir. Bu görüşte olan Mücahid'e (ra) göre, sahabe ve tabînden birisi namaz kıldığı zaman, Rabbinin heybetinden dolayı dehşete kapılır, herhangi bir şeye iltifat etmez, namaz kıldığı zeminde bulunan çakıl taşlarıyla ilgilenmez, bedenindeki herhangi bir şeyle alakalanmaz, hatırına dünya ile ilgili herhangi bir şey getirmez ve namazlarını bu şekilde bitirirlerdi”²⁸⁶.

Seyyid Kutup ise “ الْقَانِتِينَ ”i şöyle yorumlamıştır: “Kalben Allah'a yönelmede, uluhiyetin hakkını ve kulluk görevini yerine getirme vardır. Kendinden başka hiçbir kimseye kulluk yapılmayan tek Allah'a kulluk etmesi, insana onur kazandırmış olmaktadır”²⁸⁷.

Kişi, şهادet kelimesinden sonra, islam rükünlerinden en büyük rükün olan namaz ibadetini yerine getirmekle, takva sahibi olur. Bununla beraber farz olan malının zekatından bir kısmını vermekle, nefsinı temizleyip kalbini sağlam ve güçlü hale getirir. Bunların nuru ile azalarının işlevini düzeltir. Ayrıca iyi ve güzel şeyleri gerçekleştirerek islam ahlâkıyla ahlâklanır. Bunların tümü müttakilerin özelliklerindedir. Musibetlere karşı rahatsız olmazlar, dara düşmezler, sıkılmazlar, bilakis sabrederler ve Allah'tan sevabını ve ecrini dilerler.

2.2.2.4. Allah yolunda infak ederler

İnfak, n-f-k- (نَفَقَ) kökünden türemiş if'al babından bir masdardır. n-f-k- (النَّفَقَ) tükenmek, son bulmak, azalmak, yok olmak, tamamlanmak, alıcısı olan, giden şey manalarına gelmektedir. İnfak ise, yok etmek, bitirmek, azaltmak anlamlarını ifade etmektedir. İnfak, gönüllü veya zorunlu olarak hem maldan hemde başka şeyden yapılabilir²⁸⁸.

²⁸⁴ Al-i İmran, 3/17.

²⁸⁵ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, III, 207.

²⁸⁶ Râzî, *Mefatih*, VI,164-165, VII, 218.

²⁸⁷ Seyyid Kutub, *fi Zilâl*, I, 376.

²⁸⁸ İsfahânî, *Müfredat*, 502 ; İbn Manzur, *Lisan*, X, 357-358; İbn Faris, *Mekayisu'l-Luğa*, V, 454-455.

İnfak; “Allah’ın hoşnutluğunu kazanma amacıyla kişinin kendi servetinden harcamada bulunması, ihtiyaç sahiplerine ayni ve nakdi yardım etmesi demektir. Bu yönüyle infak, hem farz olan zekatı, hem de gönüllü olarak yapılan her çeşit hayır ve iyiliği içerir”²⁸⁹.

Müttakilerin özelliklerinden biri, zekat vermek, infak etmek ve Allah yolunda hayırlı işler yapmaktır. Onlar, Âhiret ehli olmasına rağmen, Dünya’daki görevlerini unutmazlar. Onların da bu Dünya’da ticari ve hayırlı işleri vardır. Ancak onlar, bunu kendilerini kaygılandırarak hale getirmemiş, kalplerinde de bir yer işgal etmemiştir. Bu yüzden o malları hayır yollarında harcarlar.

Nitekim Allah Te‘âla şöyle buyurmuştur:

وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ / “**Mallarında (yardım) isteyen ve (iffetinden dolayı isteyemeyip) mahrum olanlar için bir hak vardır**”²⁹⁰.

Bu âyetteki ‘hak’tan maksat, farz olan zekatın dışında, insanlara şefkat ve Allah’a yakın olmak gayesiyle, üzerlerine düşen zorunlu bir haktır²⁹¹. Yani; Onlar infak ederken kendilerinden bir fazilet olarak değil, bilakis üzerlerine düşen bir hak olarak görürler.

Taberî diyor ki: “Bu âyette zikredilen ‘hak’tan maksadın, zekatın dışında kalan mallardır. Buna göre âyetin izahı şöyledir: Takva sahibi insanlar, zekatlarına ilaveten yoksula mallarından infak ederler”²⁹²

Allah Te‘âla müttakilerin özelliklerinden bahsederken şöyle buyurmuştur: وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ / “**Kendilerine rızık olarak verdiğimizden de Allah yolunda harcarlar**”²⁹³.

Buradaki rızık tan maksat helal olan rızıktır. Çünkü burada bir övgü ve medih vardır, haram olan rızık ise hiçbir şekilde övülmez ve övülmeye de layık değildir²⁹⁴.

Kurtubî bu ayeti şöyle açıklamıştır: “**İnfak ederler**” âyetinin anlamı ellerinden çıkartırlar demektir. İnfak, malın elden çıkartılmasıdır. İnfak kelimesi bu son anlamda kullanıldığı zaman, satılan şey satıcının elinden çıktı, müşterinin eline geçti demek olur. Bir taraftan takib edildiği takdirde öbür taraftan çıkmasına yarayan ve tarla faresinin yuvasının

²⁸⁹ Karaman, vd., *Dini Kavramlar*, 317.

²⁹⁰ Zariyat, 51/19.

²⁹¹ Âlûsî, *Rûhu’l-Me‘ânî*, XXVI, 22.

²⁹² Taberî, *Câmi‘u’l-Beyân*, XI, 459.

²⁹³ Bakara, 2/3.

²⁹⁴ Âlûsî, *Rûhu’l-Me‘ânî*, I, 362.

ismi olan “*en-nâfika*” da burdan gelmektedir. Münafık kelimesi de bu köktendir. Çünkü münafık imandan çıkar veya iman onun kalbinden çıkar. Nafaka kelimesinden (infak edilen) neyin kastedildiği hususunda ilim adamlarının farklı görüşleri olmuştur: İbn Abbas’a göre, farz olan zekattır. Çünkü namaz ile birlikte sözkonusu edilmiştir. İbn Mes’ûd’a (v.32/653) göre ise, kişinin aile halkına yaptığı harcamalardır. Çünkü bu, nafakanın en faziletlisidir. ed-Dahhâk’a (v.102/721) göre de, infak nafîle sadakadır. İnfak emrinin genel olduğu da söylenmiştir. Tercihe şayan olan görüş bu olmalıdır.”²⁹⁵.

Reşid Rıza ise şöyle demiştir: “Meşru olan infak, âyette de belirtildiği gibi, insanın sahip olduğu her şeyi değil, sahip olduğunun bir kısmını infak etmesidir. Bu özellik, gayba iman etmenin en büyük emarelerinden biridir. Çünkü insanlardan pek çoğu namaz, oruç gibi bedensel ibadetlerin bir çoğunu yerine getirmelerine rağmen, mallarından bir şeyi bağışlamalarını gerektirecek bir durum söz konusu olduğunda tutukluk yaparlar, nefisleri mallarını bağışlamalarına müsaade etmez. Burada infaktan maksat, aile halkına yapılan infak değildir. Kastedilen infak, Allah’ın kendisini rızıklandığı ve nimet verdiği ve mahrum olan fakirin de kendisi gibi bir kul olduğunun bilincinde olarak yapılan infaktır”²⁹⁶.

Allah Te‘âla başka bir âyet-i kerimede de şöyle buyurmuştur:

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ / **“Onlar ki, zekâtı öderler”**²⁹⁷.

Seyyid Kutub bu âyeti şöyle açıklamaktadır: “Allah’a yöneldikten, hayatta boş ve anlamsız şeyleri yapmaktan kaçındıktan sonra, zekâtı aksatmadan öderler. Zekat kalp ve malın temizliğidir. Kalbin cimrilikten temizlenmesi, kişinin bencillikten kurtulmasıdır. Şeytanın fakirlik konusunda verdiği vesveselere üstün gelmesidir. Yüce Allah katındaki karşılık ve mükafata güvenmesidir. Mal için temizliktir. Geri kalanını temiz ve helal kılar. Zorunlu durumların dışında artık bu malda hiç kimsenin hakkı yoktur. Bu mal etrafında herhangi bir kuşku, herhangi bir dedikodu çıkarılamaz. Zekat, toplumun bir kesimi her şeyden mahrum yoksulluk içinde yaşarken, diğer kesiminin bolluk içinde tantanalı bir hayat yaşamasından dolayı meydana gelen dengesizliğe karşı koruyucu bir kalkandır. Zekat bütün fertler için toplumsal bir güvencedir. Çaresizlerin toplumsal garantisidir. Çözölmeye ve dağılmaya karşı toplumun sigortasıdır”²⁹⁸.

²⁹⁵ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, I, 125.

²⁹⁶ Reşid Rıza, *Tefsiru'l-Menâr*, I, 130.

²⁹⁷ Mü'minun, 23/4.

²⁹⁸ Seyyid Kutub, *fi Zilâl*, IV, 2455.

İnsanın fitratında eşyanın sevgisi mevcuttur. Mü'min kişinin malından infak ediyor olması malını toprak gibi görüp umursamadığı anlamında değildir. Bilakis onun sevgisi ile var edilmiş, kendisine işlenmiştir. Ancak iman sevgisi, ağır basıp galip geldiği için malını infak eder. Onun için sadaka, imanının sıhhatli ve kişinin doğru oluşuna bir burhan hükmündedir. Öyle ki, fitri olan bu mal sevgisine ağır basarak bu malı infak eder. Mü'min, şehevi duyguların isteği doğrultusunda hareket eden değil, imanın isteği ve arzusu dahilinde hareket edendir. Öyleyse mü'min, nefisini takva cevheriyle süsleyip, Allah ve resulü'nün arzuları dahilinde hayatını tanzim eden ve sürdürendir.

Hz.Peygamber (sav) buyuruyor ki: *“Her kim bir mü'minin Dünya'daki bir sıkıntısını giderirse, Allah da onun Âhiretteki sıkıntılarında bir sıkıntısını giderir. Her kim dara düşene bir kolaylık sağlarsa, Allah da ona Dünya ve Âhirette kolaylık sağlar. Her kim bir mü'minin bir ayıbını örterse, korursa, Allah da onu Dünya ve Âhirette korur”*²⁹⁹

Cömertlik mü'minin ahlâkındandır. Darlık ve genişlikte, zenginlik ve fakirlikte, zorluk ve rahatlıkta, rıza ve kızgınlık halinde, sıhhat ve hastalıkta, bütün bu hallerde infak etmek, müttaki mü'minlerin nefislerinde yer edinmiş ve hayatlarının bir parçası haline gelmiştir.

Müttakilere ait bu özellikler, islamın temeli ve esasıdır. Aynı zaman da o özellikler imandaki ihlasın delilidir. Bu yüzden Allah Te'âla onu, islam nimetini hatırlatmak için zikretmiştir³⁰⁰.

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ âyetinde, 'bazı' anlamında olan (من) harfinin getirilmiş olması, yasaklanmış olan savurganlığın önüne geçmeye yöneliktir. Mef'ul'ü öne alarak onun daha önemli olduğunu göstermek istemiştir. Namazla birlikte infakın zikredilmiş olması, infakın hem farz olan zekatı, hem de iyi ve hayır olan işleri kapsamasındandır³⁰¹.

2.2.2.5. İstiğfarda bulunurlar

İstiğfar kelimesi, sarmak, bir şeyi örtmek, gizlemek, bağışlamak anlamına gelen ğ-f-r (غفر) kökünden türemiş olup söz ve fiile af talep etmek anlamına gelmektedir³⁰².

²⁹⁹ Müslim, *es Sahih*, 48, Zikir, 11, h. No:2699, (IV/2074).

³⁰⁰ İbn Âşûr, *Tahrîr*, I, 234.

³⁰¹ İbn Âşûr, *Tahrîr*, I, 236-237.

³⁰² İsfahânî, *Müfredat*, 362 ; Karaman, vd., *Dini Kavramlar*, 332.

Dini bir kavram olarak istiğfar, hata ve günahların Yüce Allah tarafından af ve mağfiret edilmesini istemek; kulun işlediği iyi ve güzel amelleri azımsayıp bunları artırmaya çalışması, günahlarını çok bulup bunları azaltmaya gayret etmesi demektir. Diğer bir anlamıda; günahın çirkin yüzünü görüp, onu bıraktıktan sonra af talebinde bulunmaktır. Aynı kökten gelen “Ğufrān” ve “Mağfiret” kelimeleri, Yüce Alah’ın kulun hata ve günahlarını örtmesi, ona azap etmemesi, günahlarını bağışlaması anlamlarına gelirler³⁰³.

İstiğfar kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de, diğer türevleriyle beraber ikiyüz otuz dört yerde geçmektedir³⁰⁴

Allah Te’âla şöyle buyurmuştur: وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالسَّحَابِ / “(Bunlar) *seherlerde* (Allah’tan) *bağışlanma dileyenlerdir*”.³⁰⁵

İstiğfar, kulun Allah tarafından muvaffak kılınmasının en büyük sebeplerinden biridir. Din veya dünya işlerinde de dara girdiğinde yine en büyük yardımcılardan biri istiğfardır. Çünkü insanın gücü ve kuvveti ancak Allah ile vardır. O’na ibadet ettiğinde, onu kendisinden bir ruh ve güç ile destekler. Böylece güçlü, dirençli, yüksek himmet sahibi olur. Bundan dolayı İbn Teymiyye sabah namazından sonra oturup gün ağarana kadar Allah’ı zikreder, tesbih ve tehlil de bulunur, Kur’ân okur ve şöyle derdi: Bu, benim azığımdır, eğer bunu yapmazsam gücüm bana tahammül edemez. Bunu, yemeğin bedene olan katkısı gibi düşünür ve talaffuz ederdi. O, ruhum için, yiyeceklerin bedenime olan katkısı gibidir. Eğer onu terk edersem bir şey yapamam. Öyleyse, özellikle Yüce Allah’a davet edenler için mutlaka bir azık olmalıdır³⁰⁶. Bu yüzden Yüce Allah, Resulün’e (sav) şöyle hitapta bulunmuştur:

يَا أَيُّهَا الْمَرْمَلُ فَمِ اللَّيْلِ إِلَّا قَلِيلًا نَصْفَهُ أَوْ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا إِنَّا سَنُلْفِي عَلَيْكَ
قَوْلًا تَقِيلًا

“Ey örtüsüne bürünen! Birazı hariç gece kıyamına kalk. Yarısını ya da ondan biraz azalt. Ya da biraz artır ve Kur’ân’ı tertil ile oku. Muhakkak biz, üzerine ağır bir söz bırakacağız”³⁰⁷. Yani sen bu kıyama muhtaçsın, çünkü sen, üzerine bırakılacak ağır bir söze hazırlanıyorsun.

³⁰³ Karaman, vd., *Dini Kavramlar*, 332; Cürcânî, *Ta’rifât*, 18.

³⁰⁴ Abdülhakî, *Mu’cemu’l-Müfehres*, 499-503.

³⁰⁵ Al-i İmran , 3/17.

³⁰⁶ İbn Kayyim, el-Cevziyye, *el-Vabilu’s-Sayyib*, thk. Seyyid İbrahim, Daru’l-Hadis, Kahire, trs., 42.

³⁰⁷ Müzemmil, 73/1-5.

Taberi, “(Bunlar) *seherlerde (Allah’tan) bağışlanma dileyenlerdir*”³⁰⁸ mealindeki ayeti şöyle açıklamıştır: Onlar, ayıplarını, kusurlarını örtmesi için seher vaktinde Rablarından af talebinde bulunuyorlar ve dua ederler³⁰⁹.

İstiğfar, güzel bir ameldir. Hz.Peygamber (sav) Ebu Hüreyre’nin (ra) rivayet ettiği bir hadiste onu teşvik ederek şöyle demiştir: “*Allah’a yemin olsun ki ben günde yetmiş defadan daha fazla tevbe ve istiğfarda bulunuyorum.*”³¹⁰

Merâgî der ki: “Seher vaktinde istiğfarda bulunmak, gecenin son kısmında teheccüt namazını kılmaktır. Uyanmanın zor olduğu, uykunun derin ve tatlı olduğu, bir vakittir. O zaman diliminde kalp, meşgalelerden ayrı, mutlu ve huzurludur. İstenen istiğfar ise, samimi bir tevbe ve dinin ilkelerine mutabık bir amelle birlikte olmasıdır. Münker amelleri terketmeden dil ile talaffuz edilen istiğfar yeterli olmaz. Çünkü kişi hem istiğfar edecek hem de günah işlemeye devam edecek, bu ise Rabıyla istihza eden kişi gibi olur. Bu tür istiğfarla ancak dini yönden cahil ve zayıf olan aldanır”³¹¹

İbn Âşûr ise söz konusu olan âyeti şöyle açıklamıştır: Gecenin son kısmında duâ ve namazdan ibaret olan istiğfar, daha da artar. Seher vakti, gecenin son kısmının altında biridir. Çünkü o vakitte nefis sükunete erer ve ahiret alanına daha fazla ehemmiyet verir. Onun için o zaman dilimi içerisinde ibadetler daha ihlaslı bir şekilde yerine getirilir. Bundan dolayı sadık ve samimi olan kullar, istiğfar için gecenin son kısmını tercih ederler, Çünkü o vakit, vicdanların rahat olduğu ve meşgalelerin olmadığı bir vakittir.”³¹²

Ebu Hüreyre’den (ra) Peygamber’in (sav) şöyle dediği rivayet edildi: “*Allah Tebareke ve Te’âla her gece, gecenin son üçte biri kalınca dünyanın semasına inerek der ki; Yok mu beni çağırın da ona icabet edeyim? Yok mu benden isteyen de ona vereyim? Yok mu bağışlanma dileyen de onu bağışlayayım*”³¹³

Müttakilerin özelliklerinden olan istiğfar, hayır ve bereketin sebebi, kimsenin onu his etmediği bir durum ve zamanda, Rabbine gizlice yakarmasıdır. Bu da, Yüce Allah’ın murakabesi ve derin saygısından dolayı şuurun zirvesidir.

³⁰⁸ Al-i İmran , 3/17.

³⁰⁹ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, III, 209.

³¹⁰ Buhârî , *es Sahih*, 80, De’avât, 3, h. No:6307, (1574).

³¹¹ Merâgî, *Tefsiru’l-Merâgî*, III,112.

³¹² İbn Âşûr, *Tahrîr*, III,185.

³¹³ Buhârî , *es Sahih*, 19, Teheccüd, 14, h. no:1145 (277).

2.2.2.6. Tevbe ederler ve günah işlemede ısrar etmezler

Zenb/Günah; arka, geri ve kuyruk anlamına gelen zenebden türetilmiş olup sonu kötü olan fiil demektir. Zenb kelimesinin asıl anlamı, bir şeyin kuyruğundan tutmaktır. Bu kelime bir şeyin kuyruğu nokta-ı nazarından akibeti kötü addedilen her fiil için de kullanılır³¹⁴. Kur'ân-ı Kerim'de otuz yedi yerde geçen zenb kelimesi, küfür, şirk, katl ve zina gibi günahlar için kullanılmıştır³¹⁵.

Cürcânî'ye göre zenb, Allah Te'âla'ya ulaşmaya mani' olan her şeydir³¹⁶.

Tevbe, t-v-b- (توب) 'nin kökünden masdar olup, rücû' etmek, geri dönmek ve dönüş yapmak anlamındadır³¹⁷.

Tevbe genel olarak kullanıldığında günahlardan dönüş yapmak veya kötüden iyiye geçiş yapmaktır³¹⁸.

Dini kavram olarak Tevbe, kötülüğünden dolayı günahı terk etmek, yaptığına pişman olmak, bir daha kötülüğe dönmeyeceğine karar vermek ve düzeltilebilecek hareketlerini dönüş yaparak düzeltmektir. Bu dört şart bir araya geldiğinde tevbenin şartları tamamlanmış olur³¹⁹.

Tevbe kavramı Kur'ân-ı Kerim'de, diğer türevleriyle birlikte seksen dokuz yerde geçmektedir³²⁰. Tevbe kelimesi, Kur'ân-ı Kerim'de şu manalara gelmektedir³²¹:

a) Affetmek ve bağışlamak

Tevbe kelimesi harf-i cer (علي) ile geldiği zaman bu manaya gelmektedir. **فَتَابَ عَلَيْهِمْ** / **“Böylece Allah da onların tevbesini kabul etti”**³²². Yani; Yüce Allah onları bağışladı, affetti.

b) Yüce Allah'a dönmek ve yönelmek

Tevbe kelimesi cer harfi (إلى) ile geldiği zaman bu anlamda kullanılmaktadır.

³¹⁴ Isfahânî, *Müfredat*, 181.

³¹⁵ Abdulbakî, *Mu'cemu'l-Müfrehes*, 276.

³¹⁶ Cürcânî, *Ta'rifât*, 93.

³¹⁷ İbn Faris, *Mekayisu'l-Luğa*, I, 357.

³¹⁸ İbn Manzur, *Lisan*, I, 233 ; Semîn Halebî, *Umde*, I, 270.

³¹⁹ Isfahânî, *Müfredat*, 76.

³²⁰ Abdulbakî, *Mu'cemu'l-Müfrehes*, 156-158.

³²¹ Firûzâbâdî, *Besâir*, II, 308.

³²² Bakara, 2/54.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا / “Ey iman edenler! Allah’a içtenlikle tevbe edin”³²³. Yani; Yüce Allah’a içtenlikle ve samimi bir şekilde yönelin.

c) Hatalar üzerine pişmanlık duymak

فَإِنْ تَبُتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ / “Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için hayırlıdır”³²⁴. Yani; yapmış olduğunuz hatalarınızdan dolayı nedamet ve pişmanlık duyarsanız bu sizin için daha hayırlı olacaktır.

Tevbe kavramı, insan için de Allah için de kullanılabilen müşterek bir kelime dir. Allah için kullanıldığında, Yüce Allah’ın rahmet ve mağfireti ile kuluna dönmesi, kulunun tevbesini kabul buyurması, anlamını ifade eder. İnsan için kullanıldığında ise, pişmanlık duyup günahattan vazgeçmek, Rabbine geri dönmek anlamındadır.

Allah Te‘âla mü’minleri, kurtuluşa vesile olan tevbeyle davet ederek şöyle buyurmuştur:

وَتَوْبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ / “Ey mü’minler, hep birlikte tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz”³²⁵

İbn Kesîr bu âyeti açıklarken, size emrettiğim o güzel vasıfları ve yüce ahlâki uygulayın, cahiliyye ehlinin sahip olduğu o çirkin vasıfları ve ahlâksızlığı bırakın. Zira kurtuluş, Allah ve Resul’ünün (sav) emrettiği şeyleri yapmak, nehyettiği şeyleri bırakmakla gerçekleşir³²⁶ demiştir.

Kurtubî ise, “Allah’a tevbe ediniz, çünkü sizler yanılmaktan, yüce Allah’ın haklarını edâ etmekte kusurlu hareket etmekten uzak kalamazsınız. O bakımdan durum ne olursa olsun tevbeyle terketmemelisiniz”³²⁷ diye ifade etmiştir.

Yüce Allah konuyla ilgili başka bir âyeti kerimede şöyle buyurur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ

³²³ Tahrîm, 66/8.

³²⁴ Tevbe, 9/3.

³²⁵ Nur, 24/31.

³²⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ân*, III, 297.

³²⁷ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, XII,158.

“Ey iman edenler! Allah’a içtenlikle tevbe edin. Umulur ki, Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter, peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar”³²⁸.

Hasan el-Basrî’ye, nasuh/samimi olan tevbe sorulmuş? O da şöyle cevap ver-

miştir: “Kalp ile nedamet, dil ile istiğfar, azalar ile terk, bir daha günahlara dönmeyeceğine dair kararlılıktır”³²⁹.

Şüphesiz Allah (cc), tevbe edenleri sever ve övmektedir. Nitekim şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ / “Şüphesiz Allah çok tevbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever”³³⁰

وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرِ اللَّهُ وَاللَّهُ وَلَمْ يَصِرُوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ

“Yine onlar, çirkin bir iş yaptıkları, yahut nefislerine zulmettikleri zaman Allah’ı hatırlayıp hemen günahlarının bağışlanmasını isteyenlerdir. Allah’tan başka günahları kim bağışlar? Birde onlar işledikleri (günah) üzerinde bilip dururlarken ısrar etmeyenlerdir”³³¹.

Taberî yukarıdaki âyet-i kerimenin açıklamasını şu şekilde yapmıştır: “Onlar, işlemiş oldukları günahlarda Allah’ın kendilerini cezalandıracağını bile bile ısrar etmezler. Bilakis tevbe eder ve affedilmelerini isterler. Bu âyet-i kerime de takva sahiplerinin, bir günah işlemeleri halinde hemen tevbe ederek, Allah’tan bağışlanmalarını istedikleri ve günahlarında ısrar etmedikleri beyan edilmektedir. Ata b. Ebi Rebah ve Abdullah b. Mes‘uda göre bu âyet-i kerime müslümanlara, günahların affedilmesi hususunda İsrailoğullarına tanınan imkandan daha büyük bir imkanın tanındığını beyan etmek için indirilmiştir. Zira İsrailoğulları günah işledikleri zaman, sabahleyin kapılarına, işledikleri günah ve keffareti yazılırdı. İsrailoğulları, kendilerinden istenen keffareti yerine getirerek günahlarını affetirme imkanına sahip

³²⁸ Tahrîm, 66/8.

³²⁹ İbn Cevzî, *Zadu’l-Mesîr*, 1454.

³³⁰ Bakara, 2/222.

³³¹ Âl-i İmrân, 3/135.

oluyorlardı. Halbuki, Müslümanların, günahlarını affettirmeleri, Rablerinden af dilemeleri şeklinde olmaktadır. İşte söz konusu âyet-i kerime, Müslümanlara verilen bu özelliği beyân etmektedir. Âyet-i kerime de yaptıkları kötülükte bile bile ısrar etmezler buyrulmaktadır. Tercihe şayan olan görüş, günahta ısrar etmekten maksadın, günah işlemeye devam etmektir, veya işlenen günahtan tevbe etmemektir.”³³². Nitekim bu hususta, Peygamber Efendimiz (sav) şöyle buyurmuştur: “ *Kişi, bir günde yetmiş kere günah işlemiş dahi olsa, af dilese ısrar etmiş sayılmaz*”³³³.

Hiçbir insan yoktur ki günah işlememiş olsun. Çünkü Resulullah’ın (sav) buyurduğu gibi insan çok günah işleyendir. Ancak samimi ve dürüst bir şekilde tevbe eden Allah’a yaklaşmış olur. Bu ise kişinin af dilemesinden ziyade Allah’ın lütuf ve keremiyle gerçekleşir. Tevbe edenler o kimselerdir ki bir kötülük ve çirkinlik işlediklerinden sonra hatalarını idrak ederler, Allah Te’âla’ya tevbe ederler. Yüce Allah’da onların tevbesini kabul eder ve onları affeder. Tevbelerini kabul edecek olanın yalnız Allah olduğunu ve günahlardan kurtulmak için tek doğru yolun O’na iltica etmek olduğunu bilirler. Ulemanın zikrettiği gibi tevbenin üç şartı vardır: a) Günahlardan kendini uzak tutmak, b) Yaptıklarından pişmanlık duymak, c) Bir daha onu işlememeye gayret ve azim göstermek.

Eğer işlenmiş olan günah, kul hakkı ise, bu yukarıdaki üç şartla birlikte hakkı sahibine iade etme veya ondan helallik dilemekle olur³³⁴.

Resulullah (sav) şöyle buyurmuştur: “*Bir kimse bir günah işler de akabinde güzelce abdest alır, sonra kalkıp iki rekat namaz kılar ve Allah’tan bağışlanma dilerse, Allah onu bağışlar*”³³⁵ sonra şu ayeti kerimeyi okudu: “*Yine onlar, çirkin bir iş yaptıkları, yahut nefislerine zulmettikleri zaman Allah’ı hatırlayıp hemen günahlarının bağışlanmasını isteyenler ki Allah’tan başka günahları kim bağışlar ve bile bile işledikleri (günah) üzerinde ısrar etmeyenlerdir*”³³⁶.

Bu âyet-i kerime iman edenleri üç gruba ayırıyor: Müttakiler, tevbe edenler ve ısrar edenler. Muhakkak ki Cennet müttakiler içindir. Tevbe edenler Müttakilerden

³³² Taberî, *Câmi’u l-Beyân*, III, 440,442.

³³³ Tirmizî, *es Sunen*, 49, De’avat, 106, h. no:3559, (V/523).

³³⁴ en-Nevevî Muhyiddin Ebu Zekeriyya Yahya b. Şeref, *Riyâdu’s- Sâlihîn*, thk. Abdullah Muhammed ed-Derviş, Daru’l Beyarık, Beyrut, 1994, 34.

³³⁵ Tirmizî, *es Sunen*, 46, Fedailu’l-Kur’ân, 3, h. no:3006, (V/107) .

³³⁶ Âl-i İmrân, 3/135.

sayılır. Israr edenler ise müttaklerden değildir. Kim O'na muhalefette bulunursa Rabbi'ne inat etmiş ve aklını küçümsemiş olur³³⁷.

Ayrıca bu âyet-i kerime, müttakilerin özelliklerinden ikisini içermektedir: Günah işledikleri zaman, hiç bir şeyin kendisinden gizli olmadığı Allah'ın murakabesini, büyüklüğünü, azametini, günahlardan dolayı kula olan tehdidini hatırlar, Allah'tan başka günahları affedici hiç kimse olmadığını bilerek, Yüce Allah'tan günahlarının affı için niyazda bulunurlar.

Şeytanın vesvesesi ve desisesi, müttaki olan kişiye bulaştığı zaman, hemen farkına varır, gafleti kendinden izale eder ve şeytanı uzaklaştırır³³⁸.

Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor:

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ / “Şüphesiz ki Allah'a karşı gelmekten sakınanlar, kendilerine şeytandan bir vesvese dokunduğu zaman iyice düşünürler (derhal Allah'ı hatırlarlar), sonra hemen gerçeği görürler”³³⁹.

Buradan çıkan sonuç şudur: İnsan Allah'a karşı isyan eder, sonra aff diler, ve samimi bir şekilde tevbe ederse, Allah onun tevbesini kabul eder. Çünkü Allah Te'âla tevbe edenleri sever.³⁴⁰

2.2.3. Ahlâk ve Haklar İle İlgili Özellikleri

Mü'min müttaki şahsiyetler son derece ahlâk ve ahlâki değerlere vakıf olup hayatlarını Kur'an ahlâkı üzerinde inşa etmişlerdir. Takva sahibi kişilerin ahlâkla ilgili özellikleri şunlardır:

2.2.3.1. Öfkeyi yenerler ve bağışlarlar

Hilim (حلم), h-l-m (حلم) kökünden gelen bir masdar olup, hoşgörü, yumuşak huyluluk, sabır, temkin ve akıl anlamındadır. Halîm (الحليم) ise, yumuşak huylu, sabırlı, temkinli ve ağır başlı manasındadır³⁴¹.

³³⁷ ez-Zemahşerî Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, *Tefsiru'l-Keşşâf*, thk. Halil Memun Şiha, Daru'l-Mârifet, 3. Baskı, Beyrut, 2009, 195.

³³⁸ Salih Edib, *et-Takva*, II, 569.

³³⁹ A'râf, 7/201.

³⁴⁰ el-Muhâsibî el-Haris b. Esed, *et-Tevbe*, thk. Abdulkâdir Ahmed Atâ, Daru'l-Fadile, Kahire, trs., 83.

³⁴¹ İbn Manzur, *Lisan*, XII, 146 ; Mustafa İbrahim, vd., *el-Mu'cem*, I, 195.

İsfahâni, hilmi, nefsi ve tabiatı öfkenin heyecanına karşı kontrol etmek olarak ifade etmiştir. çoğulu ise ahlâm (أحلام) dır³⁴².

Cürcânî ise, hilmi öfke anında sakin olmak ve zalime verilecek karşılığı ertelemek olarak açıklamıştır³⁴³.

Halîm (الحليم), Kur'ân-ı Kerîm'de üç şekilde kullanılmıştır³⁴⁴.

a) İbrâhîm Halîl hakkında: **إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ** / **“Çünkü İbrahim çok içli, yumuşak huylu ve Allah’a yönelen bir kimseydi”**³⁴⁵

b) İshâk veya İsmâîl hakkında: **فَبَشِّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ** / **“Biz de ona uysal, yumuşak huylu bir oğul müjdeledik”**³⁴⁶

c) Yüce Allah hakkında: **وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ** / **“Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, halîmdir”**³⁴⁷ (hemen cezalandırmaz, mühlet verir).

Allah Te‘âla, hilmi ve af etmeyi, Cennet için yarışan müttakilerin sıfatlarından kılmıştır. Allah Te‘âla şöyle buyurmuştur:

الَّذِينَ يَنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

“Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyilik edenleri sever”³⁴⁸.

Taberî der ki: “İnsanlara karşı af edici olmak; intikam almaya muktedir olduğu halde günahlarının cezasını onlara bırakmak, onlara terk etmektir.”³⁴⁹

Bu özelliklerden ikincisi: Öfkeyi yenme özelliğidir. Peygamber Efendimiz (sav) bu konuda şöyle buyurmuştur: **“Sizler, içinizden kimi kahraman sayarsınız”? Sahabiler:**

³⁴² İsfahâni, *Müfredat*, 129.

³⁴³ Cürcânî, *Ta‘rifât*, 82 .

³⁴⁴ Firûzâbâdî, *Besâir*, II, 496.

³⁴⁵ Hûd, 11/75.

³⁴⁶ Sâffât , 37/101.

³⁴⁷ Hac, 22/59.

³⁴⁸ Âl-i İmran, 3/134.

³⁴⁹ Taberî, *Câmi‘u’l-Beyân*, III, 438.

“Kimsenin yenemediği kişiyi” dediler. Resulüllah (sav): “Kahraman bu değil, kızdığı zaman öfkesini yenendir”³⁵⁰.

Üçüncüsü ise başkalarının kusurunu bağışlama sıfatıdır. Resulüllah Efendimiz (sav) bu konuda şöyle buyurmuştur: “Hiçbir sadaka, malı eksiltmez. Allah, başkasını affeden kulun, mutlaka şerefini artırır. Allah, kendi rızası için alçak gönüllü davranan bir kulun ise derecesini mutlaka yükseltir”³⁵¹.

Hilm, nebi, resul, evliya ve salihlerin özelliklerindedir. Onunla bezenen kimse güzel ahlak ve kerem sahibi seviyesine, alçaklıklardan uzak durmakla da azamet derecesine varır. Yüksek ideal sahibi kişilere yakışan, yeterli akıl seviyesine sahip olmayanlara yumuşak davranmaktır. Yani halîm olmaktır.

Râzî, âyetin açıklamasını şöyle yapıyor: Bir insan, öfkesini tutup, onu ne bir söz, ne de bir fiil ile göstermediği zaman ‘Gayzını tuttu’ (كظم غيظه) denilir. Müberred, bunun manasının, ‘Öfke ile dolmasına rağmen öfkesini gizleyen ve tutan’ şeklinde olduğunu söylemiştir. Nitekim, insan su tulumunu doldurup, ağzını bağladığı zaman bu ifadeyi kullanır. Yine, su tulumu iyice dolup, daha bir şey almayacak hale geldiği zaman, ‘Falanca, su tulumunu bağlayamıyor’ denilir. Buna göre, âyetteki tabiri, ‘öfkelerinin neticesini yürütmeyip, onu tutarak, içlerine geri çevirenler’ manasınadır. Bu vasıf, sabrın ve hilmin çeşitlerinden biridir. Bu tıpkı, وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ / “(Onlar) **Öfkelendikleri zaman, bağışlarlar**”³⁵² âyetinde olduğu gibidir. Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “Öfkesinin gereğini yerine getirebilecek güçte olduğu halde öfkesini tutan kimseyi, Allah Te’âla, Kıyamet gününde, mahlukatın gözü önünde davet eder; ta ki, (onlardan önce) dilediği huriyi kendine seçsin”³⁵³ Bu Konuyla ilgili başta verilen âyet-i kerimede geçen ‘**İnsanları affedenlerdir**’ ifadesiyle ilgili Kaffâl (rh) şöyle der: ‘Bu ifadenin, faiz yeme hususunda müşriklerin fiilini kınama ile ilgili olması muhtemeldir. Böylece mü’minler faiz yemekten men edilmiş ve güç durumda olanlardaki alacaklarını bağışlamaya teşvik edilmişlerdir’³⁵⁴.

Seyyid Kutub ise söz konusu âyeti şöyle açıklar: “Takva; sebepler ve etkenler arasında bu alandaki işlevini işte böyle yerine getirmektedir. Öfke, kandaki ani bir hareketlenmenin

³⁵⁰ Müslim, *es Sahih*, 45, Birr, 30, h. no: 2608, (IV,2014) ; Ebu Davud Süleyman b. Eş’as el-Ez-diyi, *Suneni Ebî Davud*, thk. Şuayb el-Arnaut, Muhammed Kamil Karabelli, Abdullatif Hır-zillah, 1. Baskı, Daru’r-Risâleti’l-‘Âlemiyye, Beyrut, 2009, 36, Edeb, 3, h. no:4779, (VII/159).

³⁵¹ Müslim, *es Sahih*, 45, Birr,19, h.no: 2588, (IV/2001).

³⁵² Şûrâ, 42/37.

³⁵³ Ebu Davud, *es Sunen*, 36, Edeb, 3, h.no: 4777, (VIII157).

³⁵⁴ Râzî, *Mefatih*, IX, 7-8.

yardımcı olduğu ya da arttırdığı beşeri özelliğin tepkilerinden ve gereklerinden biridir. Takvadan doğan latif ve şeffaf etkenler, kişilik ve zaruretlerin ufkundan daha yüce ve daha engin ufuklara çıkmakla elde edilen ruhsal güç olmadıkça insan öfkeyi yenemez. Öfkeyi yenmek ilk aşamadır. Ancak tek başına yeterli değildir. İnsan bazen, hınç almak ve şiddetli kin beslemek için öfkesini yutabilir. Bu durumda bir anlık öfke, korkunç bir intikama, dışa vurmuş bir kırgınlık, gizli bir kine dönüşür. Oysa öfke ve kırgınlık, hınç ve kine oranla daha pak ve daha temizdir. Bu yüzden, ayeti kerime muttakilerin ruhlarındaki, bu yenilmiş öfkenin ulaşması gereken sonucunu göstermekte ve bunun affetme, hoşgörü ve serbestlik olduğunu bildirmektedir.³⁵⁵.

2.2.3.2. Havf ve Recâ (Korku ile Ümit) arasında yaşarlar

Havf (الخوف): Sözlükte; korkmak, ürkmek, panikleme ve endişe duymak anlamına gelmektedir³⁵⁶. Korku, zanna ya da bilgiye dayanan bir işaretten yola çıkarak istenmeyen bir şeyin meydana geleceğini beklemektir. Tıpkı *recâ* (رجاء) ve *tama* (طمع) kelimelerinin zanna veya bilgiye dayanan bir işaretten yola çıkarak istenen bir şeyin meydana geleceğini beklemek anlamına geldiği gibi³⁵⁷.

Havf (الخوف) kelimesinin zıddı *emn* (أمن) kelimesidir. Bu hem dünyevî hem de uhrevî işlerde kullanılır.

Kur'ân'da havf daha çok din dışı alanlarda kullanılmakla birlikte, Allah'tan, onun huzurunda durmaktan, haşrolunmaktan, Ahiretten ve çeşitli vasıflarla tavsif edilen birtakım uhrevî dehşet günlerinden endişe edip korkmak da bu kelime ile ifade edilmiştir³⁵⁸.

Kur'ân-ı Kerîm'de, diğer türevleriyle birlikte yüz yirmi dört yerde geçmektedir³⁵⁹.

Kavram olarak havf (الخوف) : Allah Te'âla'ya boyun eğerek itaatte bulunmak, salih amel işlemek ve günahlardan uzak durmaktır. Âlimlerin bir kısmı şöyle demiştir: Günahları terk etmemiş birisi korkak sayılmaz³⁶⁰.

Allah'tan korkmaktan maksat, günahlardan uzak durmak ve emrettiklerini tercih edip yerine getirmektir³⁶¹.

³⁵⁵ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, I, 475.

³⁵⁶ İbn Manzur, *Lisan*, IX, 99.

³⁵⁷ İsfahânî, *Müfredat*, 161.

³⁵⁸ Sülün, *İman-Amel*, 215.

³⁵⁹ Abdülhakî, *Mu'cemu'l-Müfrehes*, 246-248.

³⁶⁰ Semîn Halebî, *'Umde*, I, 540.

Recâ (رجاء) ise sözlükte, ümit, emel, ummak, beklenti, istek veya içerisinde mutluluk ve sevinç olan bir şeyin elde edileceğine dair zan anlamlarına gelmektedir. Zıddı ise, ye'stir, yani ümitsizliktir³⁶².

Recâ (رجاء) kök itibariyle bir şeyin kenarı, yan tarafı manasınada gelir. Belli bir kuyunun kenarı için *recâu'l-bi'r* denilir. Yavrulama vakti gelen deve için *ercevetu'n-nake* denir. Deve sahibi yavrunun doğmasına ilişkin ümit beslemeye başladığı için böyle bir ifade kullanılır. Ümidin rahatlık vermesi gibi insanı rahatlatması nedeniyle kırmızı renge *ercuvân* denilmiştir³⁶³.

Recâ (رجاء) temenniden farklıdır. Temenni, sahibini gayret ve çaba sarf etmekten alıkoyarak tembelliğe sevk eder. Recâda ise böyle bir durum söz konusu değildir. Zira Recâda hem gayret ve çaba, hemde tevekkül sözkonusudur³⁶⁴.

Cürcânî'ye göre recâ (رجاء), “kalbin gelecekte elde edilebilecek sevimli bir isteğe takılıp kalmasıdır”³⁶⁵. Başka bir tanımıyla recâ; “insanın Dünya ve Ahirette Allah'ın rıza, rahmet, nimet ve sevabını umması, azap, gazap, lanet ve cezasından uzak olmayı af ve mağfiretine mazhar olmayı arzu etmesi demektir”³⁶⁶.

Ebu Talib el-Mekki (v.386/996) açıklama yaparken şöyle bir benzetmeye gitmiştir: “Havf (الخوف) ve recâ (الرجاء), kuşun iki kanadına benzetilmiştir. Kanatları eşit olmayan kuşun doğru istikamette uçması mümkün olmadığı gibi, havf ve recâsı eşit olmayan kişinin de kulluğunu doğru istikamette yürütmesi ve dengeli bir dinî hayat yaşaması mümkün olmaz. Onun için, mü'minde eşit oranda bulunması gereken, gece ve gündüz gibi birbirinden ayrılmayan iki güzel haslet olarak bilinmektedir”³⁶⁷.

Allah Te'âla, müttakilerin özelliklerinden bahsederek şöyle buyurmuştur:

³⁶¹ Isfahâni, *Müfredat*, 162.

³⁶² Isfahâni, *Müfredat*, 190 ; İbn Manzur, *Lisan*, XIV, 309-310 ; Firûzâbâdî, *Besâir*, III, 46.

³⁶³ Semîn Halebî, 'Umde, I,78 ; İbn Faris, *Mekayisu'l-Luğa*, II, 494-495 ; İbn Manzur, *Lisan*, XIV, 310-311.

³⁶⁴ Firûzâbâdî, *Besâir*, III, 48.

³⁶⁵ Cürcânî, *Ta'rifât*, 95.

³⁶⁶ Karaman; vd., *Dini Kavramlar*, 548.

³⁶⁷ Ebu Tâlib el-Mekkî Muhammed b. Ali b. 'Atiyye, *Kütü'l-Kulüb fî Mu'âmeleti'l-Mahbûb ve Vasfi Tarîki'l-Mürîd ilâ Makâmi't-Tevhîd*, thk. Mahmud İbrahim Muhammed er-Rıdvânî, Mektebetu Daru't-Türas, 1.Baskı, Kahire, 2001, II,593-594.

تَتَجَافَى جُنُوبَهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا / “Onlar, korkarak ve ümid ederek Rablerine ibadet etmek için yataklarından kalkarlar”³⁶⁸.

Bu âyet-i kerime, gecenin derinliklerinde yataklarından kalkıp Allah’a derin bir saygı ve teslimiyet ile secdelere kapanıp yakaran müminlerin halini tasvir etmektedir.

Taberî’ye göre, onlar, Rablerinin azabından korkarak ve mükafaatını ümid ederek ona yalvarırlar³⁶⁹.

İbn Âşûr ise, “Onlar, Rablerinin gazabından, cezasından, hesabından korkarak; rahmetini, sevabını, ecirini ve rızasını umarak ibadet ederler”³⁷⁰ der.

فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا / “Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa yararlı bir iş yapsın ve Rabbine ibadette kimseyi ortak koşmasın”³⁷¹.

Peygamberimiz (sav) ise, bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Allah korkusuyla gözyaşı döken kişi, sağılmış süt memeye dönmedikce Cehennem’e girmez. Cihad tozu ile Cehennem dumanı asla bir araya gelmez.”³⁷².

Ebu Tâlib el-Mekkî, recâ, nefsi tezkiye etmek ve kötülükleri terk etmek olduğunu söyler, sonra şu ayet’i delil olarak getirmektedir³⁷³.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“İman edenler, hicret edenler, Allah yolunda cihad edenler; şüphesiz bunlar Allah’ın rahmetini umarlar. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir”³⁷⁴

Hz.Peygamber (sav) bir hadisinde asıl muhacir, kötülükleri terk etmek olduğunu buyuruyor: “Müslüman, dilinden ve elinden müslümanların zarar görmediği kimsedir. Muhacir ise, Allah’ın yasakladığı şeylerden uzak duran kimsedir”.³⁷⁵

Havf ve recâ arasında olmak aynı zamanda dünya hayatında insan tabiatının bir gereğidir. Havf yani korku insanı tedbire, olumsuz sonuçlara karşı hazırlıklı olmaya, recâ ise

³⁶⁸ Secde, 32/16.

³⁶⁹ Taberî, *Câmi’u l-Beyân*, X, 241.

³⁷⁰ İbn Âşûr, *Tahrîr*, XXI, 229 ; Mâverî, *Tefsîru l-Mâverî*, IV, 363.

³⁷¹ Kehf, 18/110.

³⁷² Tirmizî, *es-Sünen*, 23 Fedâilu l-Cihad, 8, h. no:1633, (III/271).

³⁷³ Ebu Tâlib el-Mekkî, *Kütü l-Kulüb*, II,598-599.

³⁷⁴ Bakara , 2/218.

³⁷⁵ Buhârî, *es-Sahih*, 2, İman, 4, h. no: 10, (13).

harekete, ulaşmayı ümit ettiği hedef, elde etmek istediği sonuç için çaba sarf etmeye yönelir. Tehlikeye karşı kendini emin hisseden kişi o konuda gereken tedbirlere de başvurmayacaktır. Oysa dünya hayatında tehlikelerden emin olmak imkansızdır ve ani bir şekilde gelmesi ihtimali vardır. Yüce Allah'ın lütfundan ve yardımından ümit kesmek de mü'min bir kişi ve topluluğun vasıflarına aykırıdır. Yusuf suresinde geçtiği gibi Hz.Ya'kub'un (as) oğullarına nasihati bu konuda önemli bir ölçü ortaya koyuyor. Konuyla ilgili olarak Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

يَا بَنِي آدْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَأْيَسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَأْيَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ

“Ey oğullarım! Gidin Yûsuf'u ve kardeşini araştırın. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kafirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez.”³⁷⁶.

Kurtubî bu âyeti şöyle açıklamıştır: “Mü'min Allah'tan kurtuluşu ümit eder, kafir ise sıkıntılı halde iken ümitsizliğe düşer. Katâde ve ed-Dehhâk derki: رَوْحِ اللَّهِ, ‘Allah'ın rahmeti’ demektir. Çünkü kafirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez buyruğu Allah'ın rahmetinden ümit kesmenin büyük günahlardan olduğuna delildir”³⁷⁷.

2.2.3.3. Doğru sözlüdürler

Sıdk, sözlükte, doğruluk, dürüstlük, vakıya uygun hüküm ifade eden söz, davranış ve sözlerin doğru ve gerçeğe uygun olması anlamlarına gelmektedir. Zıddı ise *kizbdir*³⁷⁸.

İsfahânî'ye göre sıdk, “İster mazi, ister mustakbel olsun, ya da va'd veya başka bir şey olsun asılları sözle ilgilidirler. Sözün hem kalpte olana, hem haber verilen şeye uygun olmasıdır. Bu şartlardan biri bozulduğunda tam bir sıdk olmaz. Ya sıdkla hiç nitelendirilmez ya da değişik bakış açılarına göre kimi zaman sıdk, kimi zaman da kizb ile nitelendirilir. Meselâ; kafirin iman etmeksizin ‘Muhammed Allah'ın Resulüdür’ demesi örneğinde onun sözü doğrudur, ama söylediğine inancı yoktur. Sözünün doğruluğu sıdk; söylediğinin, inancıyla örtüşmemesi ise kizbdir. Sıdkın bir de eylem boyutu vardır ki, o da sözü ve

³⁷⁶ Yusuf , 12/87.

³⁷⁷ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, IX, 165

³⁷⁸ İbn Manzur, *Lisan*, X, 193 ; Cürçânî, *Ta'rifât*, 113 ; Firûzâbâdî, *Besâir*, III, 397.

inancıyla doğru olan kimsenin, bu söylediklerini fiili ile tahakkuk ettirmesidir ki, bu da, şayet yalana başvurmayan birisinden sadır oluyorsa siddik sıfatının şartını teşkil etmektedir”³⁷⁹.

Cürcânî'nin söylediğine göre hakikat ehli sıdkı “ölümü pahasına da olsa gerçeği söyleme” diye tarif etmiştir³⁸⁰.

Doğruluk sayesinde, nifak ehli iman ehlerinden, Cennet ehli, Cehennem ehlerinden ayırt edilir. O, neyin üzerine konsa onu kesen Allah'ın yeryüzündeki kılıcıdır. Kim onunla saldırırsa saldırısı geri püskürtülmez. Amellerin ruhu ve Allah'a (cc) ulaşmak için giriş kapısıdır. Allah Te'âla, mü'minlere sadıklarla beraber olmalarını emrediyor: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ** / **“Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun”**³⁸¹.

Allah Te'âla iyilik ehlerinden haber vererek onları, iman, islam, sıdk ve sabır gibi güzel amelleriyle zikredip doğruluk ehli olduklarını belirtir ve över:

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ
وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ
وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ
الْمُتَّقُونَ

“İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekatı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah'a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir.”³⁸²

Bu âyet-i kerime, sıdk kavramı, zahiri ve batini amellerden ibaret, iman ve islam makamı olduğunu göstermektedir³⁸³.

³⁷⁹ Isfahânî, *Müfredat*, 277; Semîn Halebî, ‘*Umde*, II, 326 ; Firûzâbâdî, *Besâir*, III, 397.

³⁸⁰ Cürcânî, *Ta'rifât*, 113.

³⁸¹ Tevbe, 9/119.

³⁸² Bakara, 2/177.

³⁸³ Firûzâbâdî, *Besâir*, III, 398-399 ; İbn Kayyim, *Medâric*, II, 258.

Sadıkların kimler olduğu konusuyla ilgili müfessirlerin farklı tanımları vardır: Taberî; “onlar, sözde ve özde bir, imanlarında Allah’a sadık, vermiş oldukları sözü tutan ve hakkı gizlemeyen kişilerdir.”³⁸⁴.

Kurtubî ise; “söz ve amellerde doğru ve müttaki olanlardır” demiştir³⁸⁵.

İbn Kesîr; “Bu özelliklere sahip olanlar ancak imanlarında sadıktırlar. Çünkü kalbe ait olan iman sözleriyle, amelleriyle ispat etmişlerdir. Haramlardan sakınıp, Allah’a itaat edenler de ancak onlar takva sahibidirler³⁸⁶” der

Râzî âyeti şöyle ifade etmiştir: “Bu özelliklere sahip kimseler, imanlarında dosdoğru olan kimselerdir, demektir. Vahidi (ra), bu âyetin sonunda şu meseleyi zikretmiştir: Bu ayette bu özelliklerin başında getirilen vav (و) harfleri cem‘ (toplamak) içindir. Bir insanda bu özelliklerin toplanması, *birr* (البر) / iyiliğin ve *bârr* (البار) / iyi olmanın şartlarının tümüdür. Kendisinde bu vasıflardan sadece biri bulunan kimseye *bârr*/iyi denmez. Buna göre insanın, ahdini tutan kimseyi, ‘birre sahib kimselerden’ kabul etmesi doğru olmaz. Sadece güçlülere sabreden kimse de böyledir. Hatta insan bütün bu özellikleri kendisinde toplamadığı müddetçe, *birri* ifâ etmiş olamaz. İşte bundan dolayı bazı âlimler, *birr* (البر) sıfatının peygamberlere has olduğunu söylemişlerdir. Çünkü peygamberlerden başkasında bu vasıfların hepsi kamil olarak bulunmaz. Diğer bazı alimler ise, *birr* (البر) sıfatının, bütün mü’minler hakkında umûmî olduğunu söylemişlerdir”³⁸⁷.

Hz.Peygamber (sav) doğruyu tavsiye ve teşvik etmiştir: İbn Mesud’dan (ra) yapılan rivayette peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “*Doğruluğa sarılın, çünkü doğruluk iyiliğe, iyilik de Cennete götürür. Kişi sadık olup onunla bilinir hale geldiğinde Allah katında sadık olarak yazılır. Yalandan da kaçının, çünkü yalan kötülüğe, kötülük de ateşe götürür. Kişi yalamı sürdürüp onunla tanınır hale gelince Allah katında yalancı olarak yazılır*”³⁸⁸.

Bu hadis-i şerif, doğruluğun derecesini özetlediği gibi, yalanın çirkinliğini ve korkunçluğunu da açıklamıştır. Doğruluğu emretmiş ve iyiliğe ulaştırdığını açıklamıştır. Resulüllah (sav), doğruluğu salih amellerin aslı kılmış ve o Naîm Cennet’e götüren yol

³⁸⁴ Taberî, *Câmi‘u’l-Beyân*, II, 106-107.

³⁸⁵ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur‘ân*, II, 163-164.

³⁸⁶ İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur‘ân*, I, 215.

³⁸⁷ Râzî, *Mefatih*, V, 49.

³⁸⁸ Müslim, *es-Sahih*, 45, *Birr*, 29, h. no:2607, (IV/2012-2013).

olduğunu beyan etmiştir. Yalanı da, haktan uzaklaştıran her türlü yanlışın kaynağı ve etin azabın aslı kılmıştır.

3. MÜTTAKİ OLABİLMENİN YOLLARI VE MÜTTAKİLERİN

ELDE ETTİĞİ SEMERELER

3.1. MÜTTAKİ OLABİLMENİN YOLLARI

Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerini incelediğimizde birçok ayet-i kerime, mü'min ve müslümanları takvaya ulaştıracak, götürecek yolu açıklayıp, o yola teşvik ederek takvaya yönlendirmektedir. Çünkü huzur, saadet ve mutluluğun yolu takvadan geçmektedir. Müttaki olabilmek için kişinin Kur'ân ve Sünnet çerçevesinde hareket etmesi ve yürümesi gerekir. Bu yolları ise dört başlık altında ele alarak incelemeye çalışacağız:

3.1.1. Kur'ân-ı Kerim'i tefekkür etmek

Kur'ân kelimesinin türediği kök konusunda farklı görüşler vardır. Bu görüşleri, kelimenin hemzesiz ve hemzeli olduğunu savunanlar olarak iki grupta ele almak mümkündür. Hemzesiz olduğunu söyleyenlerin görüşlerini şöyle verebiliriz:

a) Kur'an lafzı, her hangi bir kökten türememiştir. Hemzesiz, harf-i ta'rifli olarak el-Kur'ân (القرآن) şeklinde olup, Tevrat ve İncil gibi Allah tarafından verilmiş özel bir isimdir. Bu görüş imam Şafii ve ona tabi olanların görüşüdür.

b) Kur'ân lafzı, burhan ve delil manasına gelen karine (قرينة) kelimesinin çoğulu olan kerâin (قرائن)'den türemiştir.

c) Bazılarına göre ise, yaklaştırmak ve bitişirmek manasına gelen kerene (قرن) fiilinden türemiştir.

Hemzeli olduğunu ileri sürenler ise, toplamak anlamına gelen kar'u (القرء) masdarından türemiş olup, kısa, emir, nehy, va'd, va'id, sûre ve âyetleri ya da önceki kitapların orijinal hükümlerini bir araya topladığı için de ona bu isim verilmiştir³⁸⁹.

Bir görüşe göre, Kur'ân lafzı okudu (قرأ) fiilinden türemiş olup, masdar mana-

sından ism-i mef'ûl manasına nakledilmiş ve Hz. Peygamber'e (sav) indirilmiş ilahî kelâmın özel ismidir³⁹⁰.

İstilah olarak Kur'ân, Allah tarafından Cebrâil vasıtasıyla son peygamber Hz. Muhammed'e (sav) indirilen, mushaflarda yazılan, tevatürle nakledilen, okunmasıyla ibadet edilen, Fâtîha sûresiyle başlayıp Nâs sûresiyle biten, başkalarının benzerini getirmekten âciz kaldığı arapça mû'ciz bir kelâmdır³⁹¹.

Kur'ân kelimesi, Kur'ân-ı Ker'im'de değişik türevleriyle beraber seksen sekiz farklı yerde geçmektedir³⁹².

³⁸⁹ İbn Faris, *Mekayisu'l-Luğa*, V,79.

³⁹⁰ Muhsin Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 1.Baskı, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009, 139-140 ; Semîn Halebî, 'Umde, III, 286-287.

³⁹¹ Demirci, *Tefsir Terimleri*,139 ; Cürcânî, *Ta'rifât*, 146.

³⁹² Abdülbakî, *Mu'cemu'l-Müfehres*, 539-540.

Tefekkür (التَّفَكُّر) kelimesi ise, f-k-r (فكر) kökünden türetilmiş bir mastardır. Sözlükte; bir şey hakkında fikir beyan etmek anlamına gelmektedir. Bu fiilin kökü olan fikir (الفكر) ise; bilinen bir şeyle bilinmeyi anlamak için aklın fikir üretmesi, düşünmesi, zihnin bir şey üzerinde çalıştırılması, hareket ettirilmesi ve hatırlamasıdır³⁹³.

Isfahânî, fikr (الفكر) kelimesi ile ilgili olarak şu bilgileri verir: Bilgiyi bilinene doğru sevkeden bir güçtür. Tefekkür (التَّفَكُّر) ise, bu gücün aklın bakış açısına göre hareket etmesidir. Bu da insanlar için söz konusudur³⁹⁴.

Cürcânî ise, tefekkürü tarif ederken şunları ifade etmektedir: “Tefekkür, kalbin istenen şeyi kavramak için eşyanın manaları hakkındaki tasarrufudur”. Müellif tefekkürün önemi ile ilgili de şunları söylemiştir: “Tefekkür, kalbin hayrını ve şerrini, faydasını ve zararını kendisiyle gördüğü bir ışıktır. Kendisinde tefekkür olmayan her kalp karanlıklar içinde şaşkın bir vaziyettedir”³⁹⁵.

Kur’ân’da tefekkür, tüm nesnelere, olaylar, oluşlar ve Allah’ın (cc) kelamı üzerinde akıl yorup bir sonuca varmak, ibret almak, bu nesne, olay ve oluşların kabuğuyla gizlenen gerçeğe ulaşmaya çalışmak, neticede Allah’ın emirleri dahilinde hareket etmektir.

Tariflerde zihin, akıl ve kalp kavramları birlikte kullanılmaktadır. İncelemek ve gözlemler yapmak suretiyle bir şey hakkında fikir ve kanaat sahibi olmak anlamı taşıyan nazar, akıl, tedebbür ve tezekkür de Kur’ân-ı Kerîm’de geçmekte olup, hepside düşünme, hatırlama, ders ve öğüt alma anlamındadırlar.

Kur’ân-ı Kerimde zikredilen tefekkür kavramı iki ana grupta ele alıp değerlendirmek mümkündür: a) Bizzat Kur’ân üzerinde tefekkür. b) Başka varlıklar üzerinde tefekkür.

Allah Te‘âla, Kur’ân-ı Kerim’i insanlar üzerinde düşünsün, mana ve hükümlerini anlasınlar diye göndermiştir. Bir çok âyet-i kerime, Kur’ân’ı tefekkür etmenin lüzumüne işaret etmektedir.

كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ / **“Bu Kur’an, âyetlerini düşünsünler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır”**³⁹⁶.

³⁹³ İbn Manzur, *Lisan*, V, 65.

³⁹⁴ Isfahânî, *Müfredat*, 384 ; Firûzâbâdî, *Basâir*, IV, 212.

³⁹⁵ Cürcânî, *Ta’rifât*, 57.

³⁹⁶ Sâd, 38/29.

Taberî âyeti şöyle açıklamaktadır: “Ey Muhammed, bu Kur’ân, sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Biz bunu, içinde bulunan delilleri düşünüp onun hükümleriyle amel etsinler diye indirdik. Bir de akıl sahipleri ondaki âyetlerden öğüt ve ibret alsınlar, böylece sapıklığı bırakıp Kur’an’ın gösterdiği yolu tutsunlar”³⁹⁷.

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا / *“Hâlâ Kur’ân’ı düşünüp anlamaya çalışmıyorlar mı? Eğer o, Allah’tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, mutlaka onda birçok çelişki bulurlardı”*³⁹⁸.

Taberî âyeti şöyle ifade etmiştir: “Ey Resulüm, senin, kendilerine söylediklerini geceleyin değiştiren o insanlar, Allah’ın kitabı olan Kur’ân’ı düşünüp o kitabın, sana itaat etmelerine dair aleyhlerine bir delil olduğunu idrak etmezler mi? Kur’ân Allah tarafından. Zira onun manaları birbiriyle uyum içindedir, hükümleri birbirine uyumludur. Onun bir kısmı diğer bir kısmını tasdik etmekte ve doğruluğuna şahitlik etmektedir. Şayet bu Kur’ân, Allah tarafından değil de başka biri tarafından gönderilmiş olsaydı elbette ki onlar, Kur’ân’ın içinde birbirleriyle çelişen bir çok hükümler, birbirini bozan birçok manalar bulurlardı”³⁹⁹.

لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْنَاهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

*“Eğer biz, bu Kur’ân’ı bir dağa indirseydik, elbette sen onu Allah korkusundan başını eğerek parça parça olmuş görürdün. İşte misaller! Biz onları insanlara düşünsünler diye veriyoruz”*⁴⁰⁰.

Kurtubî, yukarıda mezkur âyetlerin “Kur’ân-ı Kerîm’in verdiği öğütler üzerinde iyice düşünmeye bir teşvik olup düşünmeyi terketmenin geçerli bir mazereti bulunmadığını açıklamaktadır. Çünkü dağlara akıl verilip bu Kur’ân ile hitab edilecek olsa o dağlar Kur’ân’ın verdiği öğütlere itaatle boyun eğerler ve sapsağlam ve güçlü yapılarına rağmen Yüce Allah korkusundan ötürü başlarını eğerek, paramparça oldukları görülecekti”⁴⁰¹.

Râzî’ye göre, bu âyetin manası şöyledir: “Eğer dağa, size verildiği gibi bir akıl verilip, sonra da üzerine Kur’ân indirilseydi, o baş eğer, boyun eğer ve Yüce Allah korkusundan parça parça olurdu.” Âyetteki, *“Bu misalleri Biz, onları insanlar düşünsünler diye*

³⁹⁷ Taberî, *Câmi‘u’l-Beyân*, X, 576.

³⁹⁸ Nisâ, 4/82.

³⁹⁹ Taberî, *Câmi‘u’l-Beyân*, IV, 182.

⁴⁰⁰ Haşr, 59/21.

⁴⁰¹ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, XVIII, 30.

veriyoruz”, ifâdesinden maksat, bu kafirlerin kalblerinin katılığına ve karakterlerinin sertlik ve kabalığına işaret etmektir⁴⁰².

لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ / “*Andolsun, size öyle bir kitap indirdik ki sizin bütün şeref ve şanınız ondadır. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?*”⁴⁰³

Kurtubî Söz konusu âyeti şöyle açıklamıştır: “Burada zikirden maksat şereftir. Yani onda sizin için şeref vardır. Bu da yüce Allah'ın: “*Şüphesiz bu Kur'an, sana ve kavmine bir öğüt ve bir şereftir, ondan hesaba çekileceksiniz*”⁴⁰⁴. buyruğuna benzemektedir. Başka bir görüşe göre ise zikirden maksat, dininizin emirleri, şeriatinizin hükümleri, sonunda karşı karşıya kalacağınız mükafat ve cezalardır. Bir diğer açıklamaya göre, sizin için üstün ahlâki değerler ve güzel ameller ihtiva etmek demektir. Öyleyse siz bu nimetleri ihtiva eden Kur'ân'ı düşünmez misiniz?”⁴⁰⁵

Yerin ve göğün yaratılışını, gece ve gündüzün birbirini takip edişini düşünenler, akıl sahibi olarak nitelenmiştir:

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ / “*Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde selim akıl sahipleri için elbette ibretler vardır*”⁴⁰⁶.

Taberî âyeti şöyle beyan etmiştir: “Ey insanlar ibret alın. Şüphesiz ki göklerin ve yerin yaratılışında ve bunların içinde ihtiyacınız olan şeyleri var etmesinde, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde akıl sahipleri için ibretler vardır. Gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesi, gündüzün çalışıp rızık temin etmeniz, geceleyin de istirahat etmeniz içindir. Yüce Allah bunları sizin menfaatiniz için böyle takdir etmiştir. Bunu ancak, akl-ı selim sahipleri idrak ederler”⁴⁰⁷.

Şüphesiz Kur'ân-ı Kerim, manasını tefekkür ederek okuyan ve hükümleriyle amel eden kişinin lehine veya onunla amel etmeyip uzak duran kişinin aleyhine hüccet olacaktır.

⁴⁰² Râzî, *Mefatih*, XXIX, 293.

⁴⁰³ Enbiyâ, 21/10.

⁴⁰⁴ Zuhruf, 43/44.

⁴⁰⁵ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, XI,181 ; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ân*, III,183.

⁴⁰⁶ Âl-i İmrân, 3/190.

⁴⁰⁷ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, III, 550.

Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmuştur: “*Kur’ân senin lehine ya da aleyhine hucdet olacaktır*”⁴⁰⁸.

İmam en-Nevevî (v.676/1277) bu hadise şöyle ma’na vermektedir: Eğer Kur’ân-ı Kerîm’i okuyup onunla amel edersen lehine hüccet olur ve faydalanırsın. Eğer amel etmezsen bu defa aleyhine hüccet olur ve hiçbir şekilde faydalanamazsın⁴⁰⁹.

Allah (cc), anlamını tefekkür ve tedebbür etmek, öğüt ve ders almak için bu yüce kitabı göndermiştir. Kur’ân-ı Kerim ve onun ihtiva ettiği bütün varlıklar ve nimetler üzerinde düşünen, tefekkür, tezekkür ve akl eden insan gerçeğe ulaşır. Bu alemin bir yaratıcısı olduğuna ve O’na kulluk edilmesi gerektiğine inanır. Kur’ân’ın manalarını idrak eder ve ayetlerini düşünür. Düşünmek ve tefekkür etmekten maksat, ibret ve ders almaktır. Onu okuyup ve onunla amel etmektir. Bu manaları idrak edecek, ders ve ibret alacak olanlar, akl-ı selim, temiz kalpli ve müttaki olanlardır.

3.1.2. Nefisle mücahede etmek

Sözlükte nefis; hayat, ruh, can, akıl, nefes, rahatlama, ferahlık, bir şeyin hakikatı, zatı, insan, kişi, heva ve heves, kan, beden, bedenden kaynaklanan süflî arzular gibi anlamlara gelmektedir. Çoğulu ise, nûfûs ve enfûs’dür⁴¹⁰. Münafese (منافسة) ise, erdemlerle donanıp erdemlilere benzemek ve kimseye zarar vermeden onların kervanına katılmak için nefis ile mücahede etmektir⁴¹¹.

Nefis kavramı Kur’ân-ı Kerîm’de tekil ve çoğul olarak iki yüz doksan beş defa geçmekte, Âdem, anne, insan, din ehli, can, ruh, beden, bedenle beraber ruh, Allah’ın zatı, insanın iç alemi, kişi, kendisi anlamlara gelmektedir. Ayrıca ilahi tekliflere, emir ve yasaklara, müjde ve uyarıya muhatab olan insanın manevi varlığı, kalp ve göğüs anlamlarında da kullanılmıştır⁴¹².

Mücahede ise, güçlük, zorluk, takat, meşakkaat ve zahmet anlamına gelen⁴¹³ cehd (جهد) veya cühd (جهد)’den türemiş olup, sözlükte güç ve gayret sarfetmek, savaş ve mücadele etmek anlamındadır. Kavram olarak mücahede ve cihad, Allah yolunda yapılan her türlü çaba

⁴⁰⁸ Müslim, *es Sahih*, 2, Taharet, 1, h. no: 223, (I/203).

⁴⁰⁹ en-Nevevî, Muhyiddin abu Zekeriyya Yahya b. Şeref, *Şerhu Sahih-i Müslim*, 1.Baskı, Daru’l-Hayr, Beyrut, 1994, III, 456.

⁴¹⁰ İbn Manzur, *Lisan*, VI, 233-237 ; İsfahânî, *Müfredat*, 501 ; Semîn Halebî, ‘*Umde*, IV, 204.

⁴¹¹ İsfahânî, *Müfredat*, 501; Semîn Halebî, ‘*Umde*, IV, 205.

⁴¹² Karaman, vd., *Dini Kavramlar*, 522-523 ; Abdulkakî, *Mu‘cemu’l-Müfehres*, 710-714.

⁴¹³ Semîn Halebî, ‘*Umde*, I, 352 ; Firûzâbâdî, *Basâir*, II, 401.

ve gayreti içerir⁴¹⁴. Düşmana karşı savunma yaparken var gücünü kullanmaktır⁴¹⁵. Cihad üç çeşittir: Nefse karşı, Görünürdeki açık düşmana karşı ve şeytana karşı. Allah Te‘âla’nın bu âyeti her üç çeşit cihadı ihtiva etmektedir⁴¹⁶: **“وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ / “Allah uğrunda hakkıyla cihad edin”⁴¹⁷.**

Şüphesiz nefisle olan mücadele, açık düşmana karşı olan mücadeleden daha zor ve daha çetindir. Çünkü bedeni ameller, kalbi olan amellerden daha kolay ve daha hafiftir⁴¹⁸.

Nefis mücadelesi ise, kişinin ruhi olgunluğa erişmek için islam’ın emrettiği, ancak nefse zor gelen şeyleri nefis-i emmareye yükleyerek onunla mücadele etmesi anlamındadır⁴¹⁹

Hayatın doğru, dürüst ve düzenli olması ancak kişinin nefsiyle mücadele edip, zorluklara ve sıkıntılara karşı göğüs germesiyle mümkündür. Zira dünya hayatı daima değişkenlik içerisinde olup tekdüze değildir. İnsanlar orada bazen sağlam, iyi, zengin, aziz, bazen de hasta, kötü , fakir ve düşkün durumda olabilir. Öyleyse bu değişken olan dünya hayatına karşı nefsi alıştırmak gerekir.

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ / “Kim de, Rabbinin huzurunda duracağından korkar ve nefsinin arzularından alıkoysa, şüphesiz, cennet onun sığınağıdır”⁴²⁰.

Seyyid Kutub bu âyetin açıklamasını şöyle yapmıştır: “Rabbinin huzuruna çıkarılma endişesi taşıyan günaha yönelemez. Beşeri za‘fının baskısıyla günaha yöneldiği zaman dahi Rabbin yüce makamının endişesi onu hemen pişmanlığa, istiğfara ve tevbeğe yöneltir. İtaat dairesinde hareket etmeye devam eder. Kişinin kendisini heva ve hevesten alıkoymasının yolu itaat dairesindeki noktada yoğunlaşmaktır. Çünkü heva ve heves her tür azgınlığın, zalimliğin, her tür haddi aşmanın ve her çeşit günahın itici gücüdür. Belanın esası ve kötülüğün kaynağıdır. insanın başına ne gelirse hevasından gelir. Cahilliğin tedavisi kolaydır. Fakat bilgiden sonraki heva, heves tedavisi için uzun zorlu bir mücadele gereken nefsin baş belasıdır. Allah korkusu, azgın isteklerin şiddetli saldırılarına karşı sağlam ve muhkem bir kale durumundadır. Heva ve hevesin saldırılarına karşı bu muhkem kaleden başkası ayakta

⁴¹⁴ Karaman, vd., *Dini Kavramlar*, 482.

⁴¹⁵ İsfahânî, *Müfredat*, 101; Semîn Halebî, ‘*Umde*, I, 351 ; Firûzâbâdî, *Basâir*, II, 401 – 402.

⁴¹⁶ Semîn Halebî, ‘*Umde*, I, 351 ; İsfahânî, *Müfredat*, 101 ; Firûzâbâdî, *Basâir*, II, 403.

⁴¹⁷ Hac, 22/78.

⁴¹⁸ Semîn Halebî, ‘*Umde*, I, 351.

⁴¹⁹ Karaman, vd., *Dini Kavramlar*, 482.

⁴²⁰ Nâzi‘ât, 79/40.

duramaz. Bu nedenle Kur'ân'ın ifadesi bunların her ikisini de bir ayette topluyor. Çünkü burada konuşan, nefsin hastalığını en iyi bilen Yüce Yaratıcı olan Allah'tır. Tedavisini de bilen O'dur. Girintilerini ve çıkıntılarını en iyi bilen de yalnız O'dur. Heva ve hevesinin nerede gizlendiğini, gizliliklerinin ve hareketlerinin nasıl koordine edildiğini bilir. Yüce Allah, insanın nefsi heva ve hevesini serbest bırakmamasını, onu frenlemesini ve dizginini eline almasını istemiştir. Bu konuda korkudan destek almasını istemiştir. Bu, ürpertici, ulu ve büyük olan Rabbinin huzuruna çıkarılma endişesidir. Bu çetin cihadına karşı ona Cenneti ödül ve sığınak olarak vermiştir. **“Onun barınağı da cennettir”**. Çünkü Yüce Allah bu cihadın büyüklüğünü bilir. İnsanın nefsinin terbiye etmede, düzeltmede ve en yüce makama yükseltmedeki değerini takdir eder⁴²¹.

Mücadele, tıpkı bebeği süttten keser gibi nefsi, hak ve hakikate engel olan alışkanlıklardan kesmek ve ona muhalefet etmektir. Bazı âlimler şöyle demiştir: Nefisle cihad, düşmanla yapılan cihadın kapsamına girmektedir. Çünkü düşman üç kısımdır: Onların başı olan Şeytan, haram ve nefsanî arzulara yönlendiren nefis, bir de görünürdeki açık düşmandır. Kişiye haramları süsleyip takdim eden, gösteren, cazip hale getiren Şeytandır. Kim nefsinin heva ve hevesine muhalefet ederse Şeytanı kontrol eder. Zira nefsiyle mücadele etmek, kişiyi Allah'ın (cc) emirlerine tabii kılar, O'nun yasakladığı şeylerden de uzak tutar. Kul bu konuda güç ve kuvvet sahibi olduğunda din düşmanlarıyla olan cihad kavramı kendisi için kolay ve rahat olur. Nefis mücadelesi, dört aşamalıdır: a) Dinin emirlerini öğrenmek, b) Öğrendikleriyle amel etmek, c) Bilmeyenlere öğretmek, d) Tevhide davet edip, Yüce Allah'ın dinine muhalefet edenlerle mücadele etmektir. Nefis mücadelesinde en güçlü ve en kuvvetli yardımcı, insanları şek ve şüpheye sevk eden, haramları, günahları, kötülükleri süsleyip güzel gösteren Şeytanla mücadeledir. Bunun için bütün durumlarda nefsin uyanık olması, gaflet içerisinde bulunmaması gerekir. Çünkü ne zaman nefis gaflet içinde olursa, şeytan hemen musallat olur ve onu, Yüce Allah'ın yasakladığı, nehyettiği şeylere düşürür⁴²².

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ / **“Allah uğrunda hakkıyla cihad edin.”**⁴²³ Daha önce açıkladığımız gibi burdaki cihad kavramı; düşman, şeytan, nefis ve cehalet ile mücadeleyi kapsamaktadır⁴²⁴. Yani cihadın üç çeşidini ihtiva etmektedir.

⁴²¹ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, VI, 3818-3819 ; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ân*, IV, 500-501.

⁴²² el-Askalanî, Hafız Ahmed b. Ali b. Hacer, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, thk. Muhibuddin el-Hatib, Daru'r-Reyyan, 2.Baskı, Kahire, 1988, II, 345-346.

⁴²³ Hacc, 22/78.

⁴²⁴ Isfahânî, *Müfredat*, 101.

Kurtubi, “bu âyetle kâfirlere karşı cihad kastedilmiştir denildiği gibi; “Yüce Allah’ın vermiş olduğu bütün emirleri yerine getirmek ve bütün yasakladıklarından uzak durmaya işaret olduğu da söylenmiştir” der. Yani; nefislerinize karşı Yüce Allah’a itaat etmek, nefislerinizi heva ve heveslerden uzak tutmak uğrunda cihad ediniz. Vesveselerini reddetmek suretiyle şeytana karşı cihad ediniz. Zulümlerini reddetmek uğrunda zalimlere karşı cihad ediniz. Küfürlerini bertaraf etmek için de kâfirlere karşı cihad ediniz.”⁴²⁵

Allah Te‘âla, nefisle olan mücadeleyi zikrederken hevaya tabi olmamayı istemektedir:

يَا دَاوُدَ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

“Ey Davud! Biz seni yeryüzünde bir halife yaptık. O halde insanlar arasında hakla hükmet! Hevaya tabi olma, çünkü o seni Allah yolundan saptırır”⁴²⁶.

Din ve dünya işlerinde hüküm verirken heva ve hevesine tabi olma. Eğer heva ve hevesine tabi olursan seni hak yoldan çıkarır, saptırır ve delalete sevkeder⁴²⁷.

Taberî şöyle diyor: “Ey Davud! insanlar arasında adaletle hüküm ver. İnsanlar arasında hüküm verirken heva ve hevesinin etkisinde kalarak vereceğin hükümde haktan ayrılma. Çünkü hak yolundan sapanlara, hesap gününde sorguya çekileceklerini unuttukları için kıyamet gününde şiddetli bir azap vardır. O azap da Cehennemdir”⁴²⁸.

Nefis o kadar önemlidir ki, kişi onunla hem kurtuluşa erer, hem de hüsrana uğrar. Kişi itaat ile nefisini arındırdığı zaman kurtuluşa erer , günah ile örttüğü zaman ziyana uğrar. Allah (cc) şöyle buyurmuştur:

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْهَا / **“nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir. Onu kötülöklere gömüp kirleten kimse de ziyana uğramıştır”⁴²⁹.**

Râzî âyetin açıklamasını şöyle yapıyor: “İtaatte bulunmak ve günahlardan uzak durmak suretiyle, nefisini günahlardan arındırarak, kendisini tezkiye eden, tertemiz yapanlar, kurtuluşa erer ve umduğunu bulur. Allah Te‘âla’nın saptırdığı, azdırdığı, facirlerden kıldığı,

⁴²⁵ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, XII, 66.

⁴²⁶ Sâd, 38/26.

⁴²⁷ Merâgî, *Tefsiru’l-Merâgî*, XXIII, 112.

⁴²⁸ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, X, 575.

⁴²⁹ Şems, 91/9-10.

batıl şeylere sürüklediği ve böylece de helak ettiği nefis bin pişman olmuş ve hüsrana uğramıştır”⁴³⁰.

Vahidî (ra) ise şöyle der: “Cenâb-ı Hak adeta, Kendini arındıran kimselerin felahı elde edeceklerine, kendilerini arındırmayan kimselerin de, iflas edeceğine, yarattığı şeylerin en kıymetlisine (cana, nefse) yemin etmiş gibidir. Böylece, hiç kimse, önce geçmiş kader ve bir kaza olmaksızın, kendi nefisini temizlemeyi veyahutta günahlara dalmak suretiyle, kendi nefisini helak etmeyi üstlenenin, bizzat kendisi olduğunu zannetmesin”⁴³¹.

Her nefis kötülüğü emretmeye eğilimlidir, buna kötülük emreden nefis-i emmare denilir. Ancak Yüce Allah kuluna hidayet eder de, takvayı yani işin akıbetini düşünüp korkarak kötülükten kaçınmayı ilham ederse o zaman kötülüğe düşmekten kurtulabilir. Hz. Peygamber (sav) birçok hadis-i şerifinde mü’minleri nefsin çeşitli halleri ve huyları konusunda ikaz ederek bunların şerrinden Yüce Allah’a sığınmayı öğretmiştir.

Resulullah (sav) sık sık okuduğu bir duasında: “*Allahım! Nefsime takvasını (günahlardan sakınma duygusu) ver ve onu (her türlü günahattan) temizle, Sen temizleyenlerin en hayırlısısın. Onun koruyucusu ve efendisi de sensin*”⁴³² buyurmaktadır.

Kalpteki takvadan maksat iman, yakîn, samimiyet ve Yüce Allah’a duyulan saygıdır. Kalp; küfürden, şikaktan, münafıklık hallerinden, kirlerinden arınmadıkça sağlığını ve selim vasfını kazanamaz.

3.1.3. Mârifetullah (Allah’ı bilme ve tanıma)

Mârifet, sözlükte bilmek, tanımak, ikrar etmek ve bir şeyi tefekkür ederek idrak etmek anlamlarına gelmektedir.⁴³³

İsfahânî şöyle tanımlar: “Mârifetin, tefekkür ederek elde edilen bir bilgiyi ifade ettiğini, buna mukabil ilmin ise daha geniş bir anlama sahip olduğunu, dolayısıyla Arapça’da ‘filan kimse Allah’ı biliyor’ derken (*فلان يعلم الله*) ifadesinin kullanılmayacağını, bunun ancak (*فلان يعرف الله*) cümlesi ile ifade edilebileceğini belirtir. Nitekim beşerin Allah hakkındaki bilgisi onun zatını idrak ederek değil, ancak yarattıkları hakkında düşünerek elde edilir. Mârifet kendisine tefekkürle ulaşılan sınırlı bilgiyi ifade eder. Allah’ın bilgisi ile ilgili

⁴³⁰ Râzî, *Mefatih*, XXXI, 194.

⁴³¹ Râzî, *Mefatih*, XXXI, 195.

⁴³² Müslim, *es Sahih*, 48, Zikir, 18, h. no:2722, (IV/2088).

⁴³³ İbn Manzûr, *Lisan*, IX, 236 ; Mustafa İbrahim, vd., *el-Mu‘cem*, II, 595.

olarak sınırlılık söz konusu olmadığı için ‘Allah biliyor’ cümlesi Arapça’da (الله يعرف) şeklinde değil de (الله يعلم) cümlesiyle ifade edilir. Ayrıca mârifet kelimesinin zıddı inkardır. İlim sözcüğünün zıddı ise cehldir”.⁴³⁴

Mârifetullah, Yüce Allah’ın zatı, sıfatları, fiilleri, isimleri, vücûd ve vahdaniyeti hakkındaki şüphe götürmeyecek bir bilgiye sahip olmak demektir. Mârifetin kaynağı kalp, ruh, ilham ve keşiftir. İlmin kaynağı ise, akıl, duyu organları ve nakildir. Bu sebeple ilim ile mârifet birbirinden farklıdır. İlim sahiplerine âlim, mârifet sahiplerinede ârif denir⁴³⁵.

Mârifetullah, insanın esas vazifelerindendir. Çünkü insanın bu Dünya’ya gönderilmesinin hikmeti ve gayesi, Hâlık-i Kâinat’ı tanımak ve O’na iman edip ibadet etmektir. O insanın vazife-i fitratı ve fariza-i zimmeti, mârifetullah ve iman-ı billâhtır ve iz’an ve yakîn ile vücudunu ve vahdetini tasdik etmektir⁴³⁶.

Yüce Allah’ı tanımak, bizim en başta gelen görevimizdir. Biz Allah’ı, Kur’ân ve sünnette belirtilen isim, fiil ve sıfatlarıyla tanıyabiliriz. Yüce Allah’a iman, Allah’ın varlığını, birliğini, yaratan, yaşatan, rızık veren ve besleyip büyütenin yalnız Allah olduğunu, O’ndan başka ibadete layık ma’bud bulunmadığını, ibadetin sadece O’na yapılması gerektiğini, O’nun ezeli ve ebedî olduğunu, bütün kemal sıfatlarla muttasıf ve noksan sıfatlardan münezzeh bulunduğunu, Kur’ân ve sünnette belirtilen isim, fiil ve sıfatlarıyla bilip inanmayı gerektirir. O’na iman, aynı zamanda O’na ibadet ve itaat etmeyi, Kur’ân ve sünnette yer alan emir ve yasaklara, öğüt ve tavsiyelere uymayı, helal ve haramlara riayet etmeyi gerekli kılar. Allah Te’âla şöyle buyurmuştur:

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ

“Allah’ın kadrini gereği gibi bilemediler. Yeryüzü kıyamet gününde bütünüyle O’nun elindedir. Gökler de O’nun kudretiyle dürülmüştür. O, onların ortak koştuklarından uzaktır, yücedir”⁴³⁷.

Kurtubî şöyle demiştir: **“Onlar Allah’ı gereği gibi takdir edemediler”** ayetini, Müberred: Allah’ı hakettiği şekilde ta’zim edemediler, diye açıklamıştır. Bu ifade: ‘Filanın

⁴³⁴ Isfahânî, *Müfredat*, 331 ; Semîn Halebî, ‘*Umde*, III, 59-60 ; Firûzâbâdî, *Basâir*, IV, 47.

⁴³⁵ Karaman, vd., *Dini Kavramlar*, 409 .

⁴³⁶ Bediüzzaman Said Nursî, *Şuâlar*, Söz Basım Yayın, İstanbul, 2012, 141.

⁴³⁷ Zümer, 39/67.

kadri büyüktür' tabirinden gelmektedir. en-Nühhas dedi ki: Buna göre anlam şöyle olmaktadır: Bunlar Allah'ı layıkıyla ta'zim edemediler, tanıyamadılar. Çünkü O'nunla birlikte başkasına ibadet ettiler"⁴³⁸.

Seyyid Kutub ise şöyle ifade etmiştir: "**Onlar, Yüce Allah'ı gereği gibi takdir edemediler**". Onlar, Allah'ın bazı kullarını, yarattıklarını O'na ortak koştular. O'na gerçek anlamda kulluk yapmadılar, O'nun birliğini ve büyüklüğünü, ululuğunu kavrayamadılar. O'nun yüceliğini ve kuvvetini düşünemediler, anlayamadılar, layıkınca tanıyamadılar"⁴³⁹.

Ulema mârifetullahın dinin temellerinden biri olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Hatta Ehl-i Sünnet ulemasının, "Allah'ın, kullarını mârifetullahla mükellef tuttuğu" üzerinde görüş birliğine vardıkları nakledilmiştir⁴⁴⁰.

İslami edep ve terbiye için ilk olarak Yüce Allah'ı tanımak ve bilmek gerekir. Kur'ân-ı kerim'i tefekkür etmek, Yüce Allah'ın tanınması ve bilinmesine nedendir. Yüce Allah, tam olarak bilinmese de, zatiyle ve Kur'an'da geçen isim ve sıfatlarıyla bilinir.

Bütün âyetlerin Allah Te'âla'dan bahsettiğini, O'nun bir isminden, bir sıfatından, bir fiilinden haber verdiğini görürüz. Kainattaki her bir varlık kendini yaratan Yüce Allah'tan haber verdiği ve O'nun varlığını gösterdiği gibi Kur'an'ın her bir ayeti de Yüce Allah'tan haber veriyor.

Kur'ân-ı Kerîm'e göre yaratılışımızın temel gayesi mârifetullah, yani Allah'ı tanımaktır. Nitekim **وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ** "**Ben cinleri ve insanları ancak (beni tanıyıp) bana kulluk etsinler diye yarattım**"⁴⁴¹ âyetinde "Bana kulluk etsinler" ifadesi "beni tanısinlar" şeklinde de tefsir edilmiştir. Bunun manası ise "Beni ma'bud bilsinler; beni kalpte tanıyarak mârifetullaha ersinler"⁴⁴² demektir.

Kur'ân'da öyle bir sûre var ki o sırf Yüce Allah'tan bahsediyor. Bu sebeple o, Kur'ân'ın üçte birine denk, çok faziletli bir sûre olarak nitelendirilen ihlas sûresidir:

⁴³⁸ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, XV, 181.

⁴³⁹ Seyyid Kutub, *fi Zilâl*, V, 3061.

⁴⁴⁰ Ebu Mansur Abdulkâhir bin Tahir bin Muhammed el-Bağdâdî, *el-Fark Beyne'l-Fırak*, thk., Muhammed Osman el-Hûşt, Mektebetu İbn Sina, Kahire, trs., 39.

⁴⁴¹ Zâriyât, 51/56.

⁴⁴² Mâverdî, *Tefsiru'l-Mâverdî*, V, 375.

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ / “De ki: O, Allah’tır, bir tektir. Allah Samed’dir. (Her şey O’na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.) O’ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir). Hiçbir şey O’na denk ve benzer değildir”⁴⁴³

Mârifetullah konusu en derin boyutlarıyla, en şümüllü yönleriyle Nûr sûresinde işlenmiştir:

اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكُوتٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ
دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ
يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

“Allah, göklerin ve yerin nurudur. O’nun nurunun temsili şudur: Duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fânûs içinde. Fânûs sanki inci gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan, ne doğuya, ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile neredeyse aydınlatacak (kadar berrak)tır. Nur üstüne nur. Allah, dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah, insanlar için misaller verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir”⁴⁴⁴.

Kurtubî âyeti şöyle beyan etmiştir: “Allah göklerin ve yerlerin münevveri, yani aydınlatıcısıdır. Gökler ve yerler O’nun kudretiyle aydınlanmış, bütün nizam ve işleyişi O’nun kudretiyle istikamet bulmuş, kendileri ve içlerinde bulunan her şey yine O’nun kudretiyle varlık sahasına çıkmıştır”⁴⁴⁵.

Taberî ise şöyle ifade etmiştir: “Allah karanlıkları aydınlatan, göklerde ve yerde bulunanlara yol gösterendir. Göklerde ve yerde olanlar ancak O’nun nuruyla doğru yolu bulurlar. Ancak O’nun hidâyetiyle sapıklık yollarından korunurlar”⁴⁴⁶.

Mârifetullahın belirtisi, heybetin oluşmasıdır. Kimin mârifeti fazlalaşırsa heybeti de o derecede ziyadeleşir. Başka bir belirtisi de, kişi kalbinin Yüce Allah’a yakın olduğunu hissetmesidir. En sağlıklı ve sıhhatli mârifet, mâsivâdan ilgi ve alakayı kesmektir⁴⁴⁷.

⁴⁴³ İhlâs, 112/1-4.

⁴⁴⁴ Nur, 24/35.

⁴⁴⁵ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, XII, 170.

⁴⁴⁶ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, IX, 320.

⁴⁴⁷ Firûzâbâdî, *Basâir*, IV, 52.

İlimde derinlik, hakkı tanımaya, hakk hidayete, hidayet ise takvaya sevkeder. Mükafat olarak, Yüce Allah'ın rızası, zemininden nehirler akan Cennetler ve tertemiz eşler vardır.

Muhakkak Allah Te'âla'yı isim ve sıfatlarıyla bilmek, tanımak, yüceliğini, kudretini ve her şeyi ihate eden ilmini düşünmek, aynı şekilde azabını, öfkesini, tanımak, korku, tevbe, itaat, muhasebe ve murakabeyi oluşturur. Bunlar ise takvaya ulaşmaya yardımcı olan etkenlerdir.

3.1.4. İbâdet

İbâdet (عبادة) kelimesi, a-b-d (عبد) kökünden türemiş bir masdardır. Bu kökün ubûdet (عبودة) ve ubûdiyyet (عبودية) şeklinde iki mastarı daha bulunmaktadır. Bu kelime sözlükte şu anlamlara gelmektedir: Tapmak, kulluk etmek, itaat etmek, boyun eğmek, kul edinmek, köle edinmek, birine bağlanıp ondan ayrılmamak⁴⁴⁸.

Araplar, bu kelimenin tef'îl babından ism-i mef'ul kalıbını kullanarak pürüzsüz düz yola “ طريق معبد ”, değerli ve görkemli deveye “ بعير معبد ” derler.⁴⁴⁹ Bu kullanımdan, ibadetin kişiyi köleleştirip özgürlüğünü elinden alan bir olgu olmayıp, Yüce Allah katında değerli ve üstün bir konuma getiren olgu olduğunu çıkarabiliriz. Kişi, ibâdet yoluyla kusurlarından kurtulup değerli bir hale gelebilir.

Istılahta ise, mükellef insanın nefsinin arzusu hilafına, niyete bağlı olarak Rabb'ına ta'zim için yaptığı fiil ve yapılmasında sevap olan ve Allah'a yakınlık ifade eden şuurlu itaat demektir⁴⁵⁰.

İbâdet, ubûdiyyetden daha derindir. Çünkü ibâdet boyun eğmenin en son noktasıdır. Öyleyse ibâdet edilmeyi de sadece en büyük ihsan ve ikram sahibi olan hak eder ki, O'da Yüce Allah'tır⁴⁵¹.

Kur'ân-ı Kerim'de Allah'a ve Allah'tan başkalarına ibâdet söz konusu edilmiştir. Yüce Allah'a ibâdet kavramı seksen iki âyette kullanılmıştır⁴⁵².

⁴⁴⁸ İbn Manzur, *Lisan*, III, 270-274 ; Isfahânî, *Müfredat*, 319 ; Firûzâbâdî, *Basâir*, IV, 8.

⁴⁴⁹ İbn Manzur, *Lisan*, III, 274 ; Isfahânî, *Müfredat*, 319.

⁴⁵⁰ Cürçânî, *Ta'rifât*, 123 ; Karaman, vd., *Dini Kavramlar*, 285.

⁴⁵¹ Firûzâbâdî, *Basâir*, IV, 9 ; Semîn Halebî, *'Umde*, III, 20 ; Isfahânî, *Müfredat*, 319.

⁴⁵² Abdülhakî, *Mu'cemu'l-Müfehres*, 441-443,445.

İnsan Allah'a ibâdet etmek için yaratılmıştır: وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ / “Ben cinleri ve insanları ancak (beni tanıyıp) bana kulluk etsinler diye yarattım”⁴⁵³.

Bütün peygamberler, insanları Yüce Allah'a ibâdet etmeye da'vet etmişler ve kendileri de Allah'a ibâdet etmişlerdir:

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ / “Hani, biz İsrailoğulları'ndan, Allah'tan başkasına ibâdet etmeyeceksiniz, (diye söz almıştık).”⁴⁵⁴.

فَلَنْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أَشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُوا وَإِلَيْهِ مَابِ / “De ki: Ben ancak Allah'a kulluk etmek ve O'na ortak koşmamakla emrolundum. Ben yalnız O'na çağırıyorum ve dönüşüm de yalnız O'nadır”⁴⁵⁵

İbâdetin ihlasla ve hiç bir şeyi O'na ortak koşmadan yalnız Allah'a yapılması istenmiştir:

وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقِيَمَةِ

“Halbuki onlara, ancak dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekatı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir”⁴⁵⁶.

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تَشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا / “Allah'a ibâdet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın”⁴⁵⁷.

Râzî, Fatiha suresinde bulunan اِيَّاكَ نَعْبُدُ / “(Allahım!) Yalnız sana ibâdet ederiz”⁴⁵⁸ âyetini işlerken ibadeti şöyle açıklamıştır: “İbâdet, başkasını ta'zim maksadıyla yapılan bir fiildir. Kulun Yüce Allah'a ibâdet etmesi gerekmektedir. İnsanoğlunu yokluktan varlığa çıkararak Allah'tır. İnsan her halinde Allah'ın yardımına muhtaçtır. Bundan dolayı, Allah'a ibâdetle meşgul olması gerekmektedir. Allah'a ibâdet ederken, azamet ve büyüklük edasından uzaklaşıp, tam bir tezellül ve tevâzu' haline bürünmelidir. İbâdet bize, sevinç ve ferahlık

⁴⁵³ Zâriyât, 51/56.

⁴⁵⁴ Bakara, 2/83.

⁴⁵⁵ Ra'd, 13/36.

⁴⁵⁶ Beyyine, 98/5.

⁴⁵⁷ Nisâ, 4/36.

⁴⁵⁸ Fâtiha, 1/5.

vermelidir. Allah'tan başka kulluk yapmaya layık hiçbir varlık yoktur. Çünkü Allah'a hiçbir şey ortak olamaz"⁴⁵⁹.

Razi'nin ifadesine göre tahkik ehli ibâdetin fazilet bakımından üç derecesinin bulunduğunu söylemektedir: “**Birinci Derece:** Mükafat elde etmek veya cezadan kurtulmak maksadıyla Allah'a ibâdet etmek. Bu maksatla yapılan ibâdetin derecesi çok düşüktür. Çünkü istenen, sadece mükafat elde etmek, cezadan kurtulmaktır. Amaç, vasıta haline getirilmiştir. Değerler yer değiştirdiğinden ötürü, bu fiilin değeri azdır. **İkinci Derece:** Allah'a kullukta bulunarak, O'nun emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınarak şeref kazanmak maksadıyla ibâdet etmektir. Bu, birinci dereceden üstündür. Ne var ki tam değildir. Çünkü, bu ibâdetle bizzat maksud olan Cenab-ı Allah'tan başkasıdır. **Üçüncü Derece:** İnsanın Allah'ın ilâh, kendisinin de O'nun kulu olduğu bilinciyle ibâdet etmesidir. Ulûhiyyet heybeti ve izzeti, ubûdiyyet ise, zilleti, boyun eğmeyi gerektirir. İşte bu ibâdet derece ve makamlarının, en yücesi ve en kıymetlisidir"⁴⁶⁰.

İbn Kayyim, ibâdet kavramının hem sevgi hem de itâat unsurlarını içerdiğini, bu özelliklerin ikisini birden taşımayan davranışların ibâdet sayılamayacağını belirtir⁴⁶¹.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ / “*Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibâdet edin ki, Allah'a karşı gelmekten sakınasınız*”⁴⁶².

Kurtubî bu âyetteki ‘**İbâdet edin**’ ifadesini şöyle açıklıyor: Yüce Allah zatına ibâdet edilmesini emrediyor. Burada ibâdet, O'nu birlemek ve dininin şer'î hükümlerine bağlanmaktan ibarettir. İbâdet asıl itibarıyla Hak Ma'budun önünde boyun eğmek ve zilleti arzetmektir"⁴⁶³.

‘**Ta ki sakınasınız**’ âyetini ise, “belki sizler, Allah'ın size emrettiklerini kabul etmek suretiyle bunu kendiniz ile cehennem arasında bir koruyucu haline getirirsiniz”, diye açıklamıştır.⁴⁶⁴

Merâgî şöyle ifade etmiştir: “İbâdet, Ma'bud'un büyüklüğü ve yüceliği karşısında kalbin duyduğu sonsuz ta'zim, boyun eğme ve teslimiyet ifadesidir”.⁴⁶⁵

⁴⁵⁹ Râzî, *Mefatih*, I, 246.

⁴⁶⁰ Râzî, *Mefatih*, I, 253-254.

⁴⁶¹ İbn Kayyim, *Medâric*, I, 95-96.

⁴⁶² Bakara, 2/21.

⁴⁶³ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, I, 157.

⁴⁶⁴ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, I, 158.

İbn Kesîr ise şöyle açıklamıştır: “Yapılan ibâdetin Allah’ın istediği ibâdet olabilmesi için, şu iki temel unsuru bünyesinde toplaması gerekir. Birincisi, mükemmel bir sevgi, ikincisi ise, tam anlamıyla teslim olma ve boyun eğmedir. Çünkü kızararak, istemeyerek teslim olan kişi kul olamaz. Bunun gibi sevdiği halde boyun eğmeyen de kul olamaz. Bazıları ise ibâdetin mükemmel bir derecede olabilmesi için bu iki unsura korkuyu da ilave etmişlerdir”⁴⁶⁶.

Netice itibariyle ibâdet, nefsi Allah korkusuna, gözetimine ve yüceliğini idrak etmeğe sevkeder, akabinde itâat ve hayır içinde olanları sevindirir, günahlardan uzaklaştırır. Çünkü Yüce Allah’ın murakebesi dahilinde olduğunu bilir ve hiç bir şey Allah’tan gizli veya saklı olamaz. İnanan insan Allah’ı sever. O’nun azametinden, heybetinden ve cezasından korkar. O’na karşı saygı ve şükran hisleri besler, korktuklarından O’na sığınıp niyaz eder, bağlılık ve teslimiyetini fiilen göstermek ister. Bütün bu duygularını ifade etmek üzere Rabbine yönelik dua ve ibâdette bulunur.

3. 2. MÜTTAKİLERİN ELDE ETTİĞİ SEMERELER

Kur’ân-ı Kerim’de Allah Te’âla teşvik edici olsun diye müttaki insanlara birçok mükafatlar verdiğini söylemektedir. Hiçbir amel iyi olsun kötü olsun kaybolmamaktadır. Kaybolması da mümkün değildir. Mutlaka Yüce Allah tarafından tespit edilip değerlendirilmektedir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ / “Artık kim zerre ağırlığında bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığında bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir”⁴⁶⁷.

İnsan, hem bu Dünya’da hem de Âhirette müttaki olmanın pek çok yararını görür. Çünkü takva sahibi insan, hem Peygamber (sav) ile gönderilen kaide ve kurallara, hem de Allah Te’âla’nın kainattaki tabii kanunlarına uyarak maddî ve ma’nevi her türlü tehlike ve zararlardan kendisini korumuş, böylece Yüce Allah’ın sayısız nimetlerine kavuşmuş, huzur ve mutluluğa ermiş olur. Allah Te’âla, müttakilere Dünyada’da Âhirette de çeşitli mükafatlar va’detmiştir.

الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

⁴⁶⁵ Merâgî, *Tefsiru’l-Merâgî*, I, 61.

⁴⁶⁶ İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’ân*, I, 27.

⁴⁶⁷ Zilzâl, 99/7-8.

“Onlar iman etmiş ve Allah’a karşı gelmekten sakınmış olanlardır. Dünya hayatında da, Âhirette de onlar için müjde vardır. Allah’ın sözlerinde hiçbir değişme yoktur. İşte bu büyük başarıdır”⁴⁶⁸.

Bu mükafatlar dünyevî ve uhrevî olmak üzere iki başlık altında açıklamaya çalışacağız:

3. 2.1. Dünyevî Semereler

Müttaki olmanın Dünya’da maddî ve manevî olarak pek çok faydası vardır. Bu faydaları şöyle sıralayabiliriz:

3.2.1.1. Allah Te‘âla’nın sevgisini kazanmışlardır

Allah Te‘âla müttakilere verdiği en büyük müjdelerden biri, sevgisini vereceğini ilan etmesidir. Müttakiler için en büyük kazanç bu sevgi çemberine girebilmektir. Bununla ilgili Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

بَلَىٰ مَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ وَاتَّقَىٰ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ / “Hayır! (Gerçek, onların dediği değil) Kim sözünü yerine getirir ve Allah’a karşı gelmekten sakınırsa, şüphesiz Allah da sakınanları sever”⁴⁶⁹.

Kurtubî âyeti şu şekilde ele almıştır: “Yani; Yüce Allah, kendisinden korkan, yalan söylemeyen ve kendisine haram kılınanları helal kabul etmeyen kimseleri sever”⁴⁷⁰.

İbn Kesîr bu âyete şöyle bir açıklama getirmiştir: “Gerçek onların iddia ettiği gibi değildir. Bilakis bu hususta onların üzerine büyük bir günah vardır. Fakat onlardan kim, emaneti sahibine verir, Hz. Muhammed’e (sav) iman eder, şeriatına tabi olur, itaat eder, Allah’tan korkar ve haramlarından sakınırsa Allah onu sever ve ona ikramda bulunur”⁴⁷¹.

Seyyid Kutub ise âyeti şöyle beyan etmiştir: “Bu değişmez bir ilkedir. Kim Allah’a verilen söze bağlı kalır ve takvasının bilincine varma niyetiyle bu ilkeye uyarsa, Allah onu sever ve ikramda bulunur. Burada, verilen söze bağlılığın, takva ile ilgili olduğuna işaret etmeliyiz. Bu nedenle bu husus dost ya da düşman ile ilişkilerde değişmez. Burada söz

⁴⁶⁸ Yûnus, 10/63-64.

⁴⁶⁹ Âl-i İmrân , 3/76.

⁴⁷⁰ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, IV,77.

⁴⁷¹ İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’ân*, I, 382-383.

konusu olan kişinin şahsi çıkarı değildir. Sürekli olarak Allah ile ilişki içerisinde olmasıdır⁴⁷².

Râzî ise mezkur âyeti daha farklı bir bakış açısıyla değerlendirerek şöyle demiştir: “Bu âyet ahde vefa işinin önemli bir iş olduğuna delalet eder. Çünkü taatlar, Allah’ın emrine saygı ve O’nun mahlukatına şefkata sınırlı kılar. Binaenaleyh ahde vefa, her ikisini de içine alır. Çünkü ahde vefa, insanların menfaatinin sebebidir ki bu Allah’ın mahlûkatına şefkatli olmak yerine geçer. Ahde vefayı Cenâb-ı Hak emretmiş olduğu için, onu yerine getirme, Allah’ın emirlerine ta’zim edip saygı göstermek demek olur. Böylece ahde vefanın, taatin her iki çeşidini içine aldığı sabit olur. Ahde vefa, başkası hakkında olabileceği gibi, insanın kendisi hakkında da olabilir⁴⁷³.”

Nisâbü’rî,(v.850/1446) âyetin sonunda “*Allah o sakınanları sever*” denmekle yetinilmesini şöyle açıklar: Vefa ve takva bütün erdemlerin temelidir. Her müttaki ahde vefalıdır, fakat aksi daima geçerli değildir. Bu sebeple takva sahiplerinin Yüce Allah’ın sevgisine mazhar olacaklarına değinilmekle yetinilmiştir⁴⁷⁴.

Ahde vefa ve haksızlıktan sakınmak, yani; insan olmanın sorumluluk ve bilincini taşımak ilahi sevgiyi celbetmekte ve kişiyi Allah’ın sevgili kulları arasına sokmaktadır. Yüce Allah güzel davrananları, kötülük ve haksızlıktan sakınanları sevdiğini beyan etmek suretiyle, haksızlıktan sakınmayı ve ahde vefa göstermeyi teşvik etmektedir. Burada ki sevgi, dürüst davranmaya teşvik niteliği taşımaktadır.

3.2.1.2. Rablarından bir hidayet üzeredirler

Hidayet, Allah’ın kitap ve peygamberleri vasıtasıyla insanlara doğru yolu göstermesi ve onları bu yola ulaştırması demektir.

Allah Te’âla, müttaki kişileri başıboş bırakmamış, onları sürekli zikretmiş, nasıl hareket edeceklerini açıklamış, hidayet vermiş ve doğru yolu göstermiştir. O yol Peygamberler’in (as), siddıkların, şehidlerin ve salihlerin yürüdükleri yoldur. Allah Te’âla Fâtiha sûresinde şöyle buyuruyor:

⁴⁷² Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, I, 418.

⁴⁷³ Râzî, *Mefatih*, VIII, 114.

⁴⁷⁴ Hayreddin Karaman, Mustafa Çağırıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, DİB, 3.Baskı, Ankara, 2007, I, 609.

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ / “Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil”⁴⁷⁵.

“Bizleri doğru yola ilet.” Yani; bizleri, hedefe ulaştırıcı doğru yolu tanımaya ve bu yolu tanıdıktan sonra onun sebatlı izleyicisi olmaya, ondan hiç ayrılmamaya muvaffak eyle. Çünkü doğru yolu tanımak ve bu yolun kararlı izleyicisi olmak, bunların her ikisi de Allah’ın hidayetinin, gözetiminin ve rahmetinin ürünü olduğu gibi, bu konuda Allah’a yönelmek de yardım kaynağının yalnız Allah olduğu inancının doğal bir sonucudur. Mü’min kulun, hakkında Allah’dan yardım dileyeceği ilk ve en önemli şey budur. Sebebine gelince, doğru yola iletilmiş olmak, bu yolu bulmak, kesinlikle hem dünya ve hem de ahiret mutluluğunun garantisidir⁴⁷⁶.

Allah Te‘âla müttakilerle ilgili şöyle buyurmuştur:

إِذْ هَدَىٰ رَبُّهُمْ / “İşte onlar Rab’lerinden (gelen) bir doğru yol üzeredirler”⁴⁷⁷.

İşte onlar, rablarından verilen bir nur, bir basiret, bir istikamet ve açık bir delil üzerindedirler. O hidayetten istifade edecek, faydalanacak olanlar, ondan önceki âyetlerde zikredilen özelliklere sahip müttaki kişilerdir.⁴⁷⁸.

3.2.1.3. Allah Te‘âla, müttakilerle beraberdir

Allah Te‘âla, müttaki kişileri yalnız bırakmaz, gözardı etmez, sıkıntılarını giderir, onları korur, işlerini düzeltir ve onlara yardım eder. Allah (cc) şöyle buyuruyor:

الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنْ اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ

“Haram ay, haram aya karşılıktır. Hürmetler (saygı gösterilmesi gereken şeyler) kısas kuralına tabidir. O hâlde kim size saldırırsa, size saldırdığı gibi siz de ona saldırın, (fakat ileri gitmeyin). Allah’a karşı gelmekten sakının ve bilin ki, Allah kendine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir.”⁴⁷⁹.

⁴⁷⁵ Fâtiha, 1/6-7.

⁴⁷⁶ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, I, 26.

⁴⁷⁷ Bakara, 2/5.

⁴⁷⁸ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ân*, I, 47 ; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, I, 140.

⁴⁷⁹ Bakara, 2/194.

İslam dininde her şey kaide ve kurallara bağlanmıştır. Mü'min o kaide ve kurallar doğrultusunda hareket eder, onları hiçbir şekilde çiğnemez, gözardı etmez. Onları korur ve muhafaza eder, helal olmayan bir yoldan onlara (kendisinden olmayanlara) saldırmaz, uzak durur.

Merâgî âyeti şöyle açıklamıştır: “Yüce Allah kendisine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir”. Yani; Yüce Allah, onlara yardım eder, destek verir, onları teyid eder ve düşmanlarına karşı zafer kazanmalarına yardımcı olur⁴⁸⁰.

Râzî ise âyeti; “Yüce Allah’ın maddi ve manevi yardımı, muhafazası ve ilmi ile müttakilerin yanında olduğunu biliniz” diye açıklamıştır⁴⁸¹.

Allah Te‘âla başka bir ayet-i kerimede şöyle buyurmuştur:

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرْمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ

“Şüphesiz Allah’ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır. İşte bu, Allah’ın dosdoğru kanunudur. Öyleyse o aylarda kendinize zulmetmeyin. Fakat Allah’a ortak koşanlar sizinle nasıl topyekûn savaşıyorlarsa, siz de onlarla topyekûn savaşın. Bilin ki Allah, kendine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir”⁴⁸²

Yüce Allah’ın haram aylarına riayet edip, günah işlememek, harama ilişmemek ve o aylarda barışı bozmamak takvadanır. Yüce Allah takva eylemini gerçekleştirenlerle beraberliğini ilan etmektedir. İnsanlar nerede olurlarsa olsunlar Allah (cc) onlarla beraberdir.

3.2.1.4. Kafirlerin hile ve desiselerinden kurtulurlar

Mü'min kişi Allah’ın emirleri dahilinde hareket eder, Yüce Allah’a karşı gelmekten sakınır. Musibetler, günahlar ve itaat üzerinde sabırlı olursa bütün hile ve desiselerden korunur ve hiçbir şey ona zarar veremez. Allah Te‘âla şöyle buyurmuştur:

⁴⁸⁰ Merâgî, *Tefsiru'l-Merâgî*, II, 93.

⁴⁸¹ Râzî, *Mefâtiḥ*, V, 146.

⁴⁸² Tevbe, 9/36.

وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ / “Eğer siz sabırlı olur, Allah’a karşı gelmekten sakınırsanız, onların hileleri size hiçbir zarar vermez. Çünkü Allah onların işlediklerini kuşatmıştır”⁴⁸³.

Seyyid Kutub bu âyetin tefsirinde der ki; “İşte yol budur: Sabır ve Takva, Allah’ın ipine yapışıp sarılmak. Müslümanlar uzun tarihleri boyunca ne zaman Allah’ın dinine sarılmışlar, ne zaman hayatlarında Allah nizamını tahakkuk ettirmişlerse mutlaka üstünlük ve zafer bulmuşlar. Uzun tarihleri boyunca müslümanlar; ne zaman gizli, açık, akide ve nizamlarıyla savaşıyor tabii düşmanlarının oluşturdukları sisteme sarılmışlar, onlardan fikir edinmişler, sırdaş, arkadaş, yardımcı, haberci ve danışman olarak onları dinlemişlerse, Allah onlara yenilgiyi tattırması, düşmanlarını içlerine yerleştirmiş, boyunlarını onların önünde eğdirmiş ve suçlarının cezasını onlara tattırmıştır. Tamamıyla tarih buna şahittir. Allah’ın sözü ebedidir. O’nun kanunu geçerlidir. Kim, Allah’ın yeryüzünde görünen kanununu görmezlikten gelirse, gözleri zillet, yenilgi ve alçaklıktan başka bir şey görmez”⁴⁸⁴.

3.2.1.5. Allah onları afetlerden, musibetlerden ve helakten korur

Allah (cc) müttaki mü’minleri bütün sıkıntılardan, yok edici faktörlerden, musibetlerden muhafaza eder. Her türlü yardım desteğinde bulunur. Allah Te‘âla bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْرِمِينَ / أَنَا دَمَرْنَا هُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ فَتِلْكَ بَيُوتُهُمْ خَاوِيَةٌ بِمَا ظَلَمُوا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ وَأَنْجَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ

“Bak, onların tuzaklarının sonucu nasıl oldu: Biz onları ve kavimlerini topyekûn helâk ettik. İşte zulümleri yüzünden harabeye dönmüş evleri! Şüphesiz bunda bilen bir kavim için bir ibret vardır. İman edip Allah’a karşı gelmekten sakınmakta olanları ise kurtardık”⁴⁸⁵.

Zuhaylî (v.1436/2015) âyeti şöyle açıklamıştır: “İman etmek ve Allah’a itaat ederek onun azabından sakınmak Dünya ve Âhiret azabından kurtulmak için daimi bir sebeptir. Bundan maksat Kureyşlilere ve diğer Araplara hatırlatmada bulunmak ve onları, eğer inkarcılık ve inatçılıklarında devam ederlerse, emsalinin azaba uğradığı gibi onların da azaba

⁴⁸³ Âl-i İmrân, 3/120.

⁴⁸⁴ Seyyid Kutub, *Zilâl*, I, 453.

⁴⁸⁵ Neml, 27/51-53.

uğrayacakları; buna karşılık Muhammed (sav) ile onun risaletini tasdik eden mü'minleri Allah'ın rahmeti ve lütfuyla kurtaracağı şeklinde uyarıda bulunmaktadır⁴⁸⁶.

Zülmün ve zorbanın olduğu bir yerin yıkılmaması, harap olmaması mümkün değildir. Bu Allah Te'âla'nın bir adeti ve kanunudur. Yüce Allah'a tam manasıyla iman eden, o imanı salih amel ile süsleyen ve güçlendiren, sonra bilmeyenlere öğreten ve sabırla bunları söyleyen ve uygulayan müttaki mü'minler, bu zarar ve ziyanın dışında kalır, Allah Te'âla onları kutuluşa erdirir. İşte bu ayet-i kerimede **“İman edip Allah'a karşı gelmekten sakınmakta olanları ise kurtardık”** ifadesinde, kısıklıvrak yakalama sahnesinden sonra Yüce Allah'dan korkan ve O'nun ilkelerine aykırı düşmekten sakınan mü'minlerin kurtuluşundan söz ediliyor. Yüce Allah, müşrikleri tehdit ettiği cezadan, mü'minleri kurtarmakla onların kalblerine sükunet vermiş ve tatmin etmiştir.

3.2.1.6. Allah müttakilere iyi ile kötüyü ayırabilecek bir anlayış verir ve onlara ait kötülükleri örtüp bağışlar

Kur'ân-ı Kerîm, takva ahlâkına bağlı olarak yaşamak isteyenlere yol göstermek için gönderilmiştir. Bununla ilgili olarak şöyle buyurulmaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

“Ey iman edenler! Eğer Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız; O, size iyiyi kötüden ayırt edecek bir anlayış verir ve sizin kötülüklerinizi örter, sizi bağışlar. Allah, büyük lütf sahibidir”⁴⁸⁷.

Taberî farklı görüşleri dile getirerek âyeti şöyle açıklıyor: “Ey iman edenler, eğer Allaha itaat edip ona karşı günah işlemekten kaçınırsanız, O, size hakkı bâtıdan ayırt edebileceğiniz bir kabiliyet, bir nûr ve bir çıkış yolu verir, kurtuluşa erdirir. Geçmiş günahlarınızı siler ve sizi bağışlar”⁴⁸⁸.

Seyyid kutub ise şöyle ifade ediyor: “İşte azık ve yol hazırlığı budur. Kalpleri dirilten, onları uyaran, içlerindeki uyarı, sakınma ve korunma cihazlarını harekete geçiren takva azığı. Yolun dönemeçlerini ve kavşaklarını göz alabildiğince ortaya çıkaran yol gösterici nur hazırlığı. Tam ve sağlıklı görüşü engelleyen kuşklar artık ortadan kalkmıştır. Sonra bu,

⁴⁸⁶ Zühaylî, Vehbe, *et-Tefsiru'l-Münîr fi'l-Akide ve's-Şeriâti ve'l-Menheci*, Daru'l-Fikr, 10. baskı, Dımaşk, 2009, X, 352.

⁴⁸⁷ Enfâl, 8/29.

⁴⁸⁸ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, VI, 222-223.

hataların bağışlanması azığıdır. Huzur ve istikrarı sağlayan güven azığı. Azıkların tükendiği, çalışmaların yetersiz kaldığı bir günde Yüce Allah'ın engin lütfunu düşünme azığı"⁴⁸⁹.

Söz konusu bu âyette takvanın üç meyvesinden söz edilmektedir: a) İnsanda iyi, güzel ve doğruyu; kötü, çirkin ve yanlıştan ayırmasını sağlayan bir akıl, sezgi gücü ve vicdan ölçütü hâsıl etmesi; b) Allah Te'âla'nın takva sahibi kullarının günahlarını örtmesi ve onları bağışlaması; c) İnsanın yaşama tarzının; aldığı gıdaların miktar, cins ve kalitesinin, psikolojik alıştırmaların ve ibadetlerle yapılan eğitimin bilgi kaynaklarını etkilediği, ilham, keşif ve sezgi kapılarını açtığı konusunda tecrübeye dayalı bir genel kabul vardır. İbadet ve bilginin imanı arttırması da, amelle zihin ve kalp arasında bir etkileşimin bulunduğunu göstermektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de takvanın, insana problemlerden çıkış yolu sunduğu, hayat yolunda yürürken önünü aydınlatan bir nur oluşturduğu başka âyetlerde de ifade buyurulmuştur. İnsanın akıl ve vicdanının işlevini amaca uygun bir şekilde yerine getirmesini engelleyen maddî ve özellikle manevî faktörlere karşı takva ilacının tavsiye edilmiş bulunması mü'minler için eşi bulunmaz bir fırsat ve imkan teşkil etmektedir⁴⁹⁰.

3.2.1.7. Allah savaşta düşmanlara karşı onlara yardım eder

Allah Te'âla, kendisine karşı gelmekten sakınan, Dünya'dan nasibini unutmayan ve zalimlere karşı sürekli cehd içinde olan sabırlı takva sahibi mü'minlere yardım eder. Nitekim bununla ilgili Allah Te'âla şöyle buyurmuştur:

بَلَىٰ إِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَٰذَا يُخِذْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ

“Evet, sabrettiğiniz ve Allah'a karşı gelmekten sakındığınız takdirde; onlar ansızın üzerinize gelseler bile Rabbiniz nişanlı beş bin melek size yardım eder”⁴⁹¹.

Allah Te'âla Mü'minlere düşmanlarını dost edinmelerini yasaklayıp, onlara karşı nasıl davranacaklarını bildirmiştir. Günahlardan uzak kalmayı, peygamber'e (sav) muhalefet etmemeyi ve düşmanla karşılaştıklarında sabretmeyi emrederek, ancak bu iki önemli unsurla (takva ve sabır) onların hilelerinden kurtulur ve zafere ulaşabilirler⁴⁹².

Mü'minler, her türlü kötülük ve günahlardan sakınarak, düşmana karşı göğüs gerip sabrederek, Bedir harbinde Allah'ın yardımına mazhar oldular. Yüce Allah'da onlara va'dini

⁴⁸⁹ Seyyid Kutub, *fi Zilâl*, III, 1499.

⁴⁹⁰ Karaman, vd., *Kur'ân Yolu*, II, 683.

⁴⁹¹ Âl-i İmrân , 3/125.

⁴⁹² Merâgî, *Tefsiru'l-Merâgî*, IV, 53.

gerçekleştirdi. Melekler onlarla birlikte siyah ve beyaz renkli atlar üzerinde, omuzları arasında ucunu sarkıttıkları sarı yahut beyaz renkli sarıklar giymiş olarak savaştılar. Neticede, Allah Te‘âla onlara düşmanlarına karşı zafer nasip etti ve kurtuluşa erdiler. İşte mü’min her zaman Yüce Allah’ın murakabesi altında olduğunu düşünür, tefekkür eder, sabırla, ciddiyetle, gayretle ve kast ederek O’na itaat ederse, günah ve haramlardan uzaklaşırsa Allah Te‘âla’nın yardımı tecelli eder ve her daim muzaffer olurlar.

3.2.1.8. Ummadıkları yerden rızıklandırılar

Allah Te‘âla müttaki mü’minlere yerin, göğün bereketlerini açar ve hiç ummadıkları yerden rızıklandırır. Allah Te‘âla şöyle buyurmuştur:

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

“Eğer, o memleketlerin halkları iman etseler ve Allah’a karşı gelmekten sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereketler(in kapılarını) açardık. Fakat onlar yalanladılar, biz de kendilerini işledikleri günahlarından dolayı yakalayiverdik”⁴⁹³.

Zuhaylî âyeti açıklarken şöyle demiştir: “Bu, Allah’ın kulları hakkındaki bir başka kanununu bildirmektedir. Buna göre o şehirlerin halkı -Mekkeliler ve başkaları gibi- Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve Âhiret gününe inansalar, Allah’ın nehyettiği, haram kıldığı şeylerden, şirkten, yeryüzünde fesat çıkarmaktan, günahlardan ve hoş olmayan şeylerden sakınsalardı, elbette Allah onlara gökten yağmur gibi birçok hayırlar indirir ve yerde bitki bitirir, madenler ve hazineler gibi hayırlarını çıkarırdı. Kâinatın kanunlarını anlamak için onlara ilim, tanıma ve rabbani ilhamlar verirdi. Yani; inansalardı, Allah onlara, üstlerinden, altlarından, kendilerinden ve fikirlerinden olmak üzere her türlü hayrı ve bereketi verirdi. Bunda, sahih imanın saadet ve bolluğa sebep olduğuna işaret vardır. Fakat onlar, peygamberlerini yalanladılar, iman etmediler ve sakınmadılar. Bunun üzerine onlar, kazandıkları günah, haram ve dünya hayatını bozan şirkleri sebebiyle helakla cezalandırıldılar. Bunda, cezanın, işlenen isyanların sonucu olduğuna işaret vardır”⁴⁹⁴.

3.2.1.9. Allah Te‘âla işlerinde kolaylıklar ihsan eder

⁴⁹³ A‘râf, 7/96.

⁴⁹⁴ Zuhaylî, *Tefsiru’l-Münîr*, V, 20.

Yüce Allah, müttaki olan mü'minlere günahlardan, haramlardan uzak durmaya davet ederek, işlerinde her türlü kolaylığı ve rahatlığı sağlayacağını buyurmuştur:

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا / *“Kim Allah’a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona bir çıkış yolu açar”*⁴⁹⁵.

İbn Abbas bu âyeti şöyle yorumlamıştır: “Kim Allah’ın emrettiği şekilde hanımını boşayacak olursa, iddet süresi içerisinde ric‘at yapmak suretiyle onun için bir çıkış yolu olur. İbn Abbas âyetin baş tarafını da ele alarak burada olan takva kelimesini talakla ilişkilendirerek böyle bir anlam vermiştir. İbn Abbas sadece bununla yetinmeyip, daha kapsamlı bir anlamda vermiş bulunmaktadır, o da; Kim Allah’a karşı gelmekten sakınırsa, Allah Te‘âla onu Dünya ve Âhirette her türlü sıkıntıdan kurtarır, Dünya ve Âhret hayatını ona kolaylaştırır”⁴⁹⁶.

Başka bir âyet-i kerîme de Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ذَلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنْزَلَهُ إِلَيْنَا وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيُغْنِهِ اللَّهُ بِرِزْقِهِ وَأَنْ يَسْتَعِينَهُ

*“Kim Allah’a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona işinde bir kolaylık(çıkış yolu) verir. İşte bu, Allah’ın size indirdiği emridir. Kim Allah’a karşı gelmekten sakınırsa, Allah onun kötülüklerini örter ve onun mükâfatını büyütür”*⁴⁹⁷.

“Kim Allah’tan korkarsa Allah ona işinde kolaylık verir” mealindeki âyetin tefsiri, ed-Dahhak’a göre: Kim sünnete uygun talak vermekle ondan korkarsa, sakınırsa Allah’da o kimseye hanımına ric‘at yapmak işinde kolaylık verir. Mukâtil ise, daha geniş ve kapsamlı bakarak şöyle ifade etmiştir: Kim günahlardan kaçınmak hususunda Allah’tan korkarsa, Allah da ona itaate yönelme hususundaki işinde kolaylık verir⁴⁹⁸.

3.2.1.10. Allah’ın merhametine mazhar olurlar

Allah Te‘âla’nın rahmeti geniş ve her şeyi kapsamaktadır. Bu Dünya’da her kes yaratılış ve amel itibariyle merhametine mazhar olur. Ancak müttaki olan kişilere rahmetinin yansımaları daha farklı ve ayrıcalıklıdır. Allah Te‘âla şöyle buyurmuştur:

⁴⁹⁵ Talâk, 65/2.

⁴⁹⁶ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur‘ân*, XVIII, 105.

⁴⁹⁷ Talâk, 65/4-5.

⁴⁹⁸ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur‘ân*, XVIII, 109.

أَوْعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ / “Sizi uyarması ve sizin de Allah’a karşı gelmekten sakınıp rahmete ulaşmanız için, içinizden bir adam aracılığı ile Rabbinizden size bir zikir (vahiy ve öğüt) gelmesine şaştınız mı?”⁴⁹⁹

Bu âyet dört şeye işaret etmektedir: a) Öncelikle Hz. Nuh’a Allah’tan bir kitap gelmiştir. Şu halde o bir resuldür ve içlerinden biridir.Yani yakından tanıdıkları ve dürüst bildikleri bir insandır, b) Amacı insanları uyarmaktır, c) Uyarının gayesi takvadır, ilâhî buyruklara uyup yasaklardan sakınmaktır, d) Takvanın götüreceği sonuç ise, Allah’ın rahmetine mazhar olmaktır⁵⁰⁰.

Allah’ın rahmetine hakiki manada kavuşabilmeniz için, Allah’a karşı gelmekten sakınmanız gerekir⁵⁰¹. O’nun emirlerini önemseyip, yerine getirerek, nehyettiği kötü şeylerden kaçınarak, samimi, sadık, doğru ve dürüst bir şekilde hareket ederek Yüce Allah’ın rahmetine kavuşun.

3.2.1.11. Allah’ın dostluğunu kazanırlar

İman, takva, korkusuzluk ve kedersizlik gibi manevi oluşumların meydana getirdiği ilahi dostluk, insan için en büyük ödüldür. Bu ödül Yüce Allah’ın veliliğini yani; dostluğunu kazanmaktır. Zira el-Velî; dostlarına yardım eden, yardım etmeyi seven, kullarının işlerini üstlenen, onları seven, onlara hep yakın olan, düşmanlarını kahreden demektir. Gerçek anlamda dost ve yardımcı O’dur. Kullar hakkında Veli ile muttaki ifadeleri, hemen hemen aynı kişiyi ifade etmektedir. Yüce Allah Kur’ân-ı Kerim’de kimlerin dostu olduğunu veya kendisine dost olanların özelliklerini sayarken, temel özellik olarak takvayı göstermektedir. Allah Te‘âla şöyle buyurmuştur:

إِنَّهُمْ لَنْ يَغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ / “Çünkü onlar, Allah’a karşı sana asla bir fayda sağlayamazlar. Şüphesiz zalimler birbirinin dostlarıdır. Allah ise kendisine karşı gelmekten sakınanların dostudur”⁵⁰².

Taberî âyeti şöyle yorumlamıştır: “Allah Te‘âla, emirlerini tutup yasaklarından kaçınan takva sahiplerinin dostudur. O halde sen, Allah’tan kork. O, zalimlere karşı senin için yeterlidir. Sayıları çok da olsa onlar sana bir şey yapamayacaklardır”⁵⁰³.

⁴⁹⁹ A‘râf, 7/63.

⁵⁰⁰ Karaman, vd., *Kur’ân Yolu*, II, 543.

⁵⁰¹ Begavî, *Tefsiru’l-Begavî*, III, 241.

⁵⁰² Câsiye, 45/19.

Seyyid Kutub'un açıklaması ise şöyledir: “Hak olan tek bir şeriat vardır. Onun dışındaki hayat düzenleri bilgisizlikten kaynaklanan arzulardır, ihtiraslardır. Dava adamı, sadece şeriate uymalı ve bütün arzuları, ihtirasları bir kenara bırakmalıdır. Kesinlikle en ufak bir mes’elede bile Allah’ın şeriatından sapıp arzulara, ihtiraslara uymamalıdır. Çünkü arzularına, ihtiraslarına uyacağı kimseler, şeriatın sahibi olan Allah’a karşı ona hiçbir yardımda bulunamayacak, onu savunamayacak kadar güçsüzdürler, zayıftırlar. Heva ve heveslerden kaynaklanan hayat sistemlerinin taraftarları birbirlerine yardım eden birleşik bir cephedirler. Onlar şeriatın sahibine karşı birbirleri ile dayanışma içindedirler. Bunun için şeriatı benimseyen birisi, bazılarının yardımını umarak onlara eğilim göstermemeli, onları birbirlerine bağlayan heva ve heveslerine sempati ile yaklaşmamalıdır. Üstelik onlar dava adamına eziyet edemeyecek, ona zarar veremeyecek kadar zayıftırlar, güçsüzdürler. Çünkü muttakilerin dostu Allah’tır. Şimdi Allah’ın dostluğu ile heva ve heveslerine göre hareket edenlerin dostluğu bir midir? Birbirlerinin dostu olan zayıf, cahil ve basit kimseler nerde, müttakilerin dostu olan Allah’ı dost edinen şeriat izleyicisi nerde”⁵⁰⁴.

Başka bir âyet-i kerime de ise şöyle buyurmuştur:

وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ / “Sizin için Allah’tan başka ne bir dost, ne de bir yardımcı vardır”⁵⁰⁵.

Âyette geçen (ولي) kelimesinin asıl manası, işi üzerine alan demektir. Yani; Allah Te’âla müminlerin bütün işlerini sevk ve idare etmektedir. (نصير) ise, Destekleyen, takviye eden demektir. Yani; Allah, mü’minlerin yardımcısı ve destekleyicisidir. Öyleyse ey müminler, sizin için Allah’tan başka bir yardımcı yoktur. Ondan başka sizin işlerinizi yoluna koyacak, sizi destekleyecek ve düşmanlarınıza karşı size yardım edecek kimse de yoktur⁵⁰⁶.

Diğer bir âyet’de;

وَكَفَى بِاللَّهِ وَلِيًّا وَكَفَى بِاللَّهِ نَصِيرًا / “Allah, dost olarak yeter. Allah, yardımcı olarak da yeter”⁵⁰⁷ buyurulmuştur.

O, inanan kulları için her zaman dosttur. O’nun dostu olarak O’na layık ve yaraşır kul olmalıyız, her şeyimizle O’na yönelip O’nun olmalıyız ki O’nun yardım ve rahmeti

⁵⁰³ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XI, 259.

⁵⁰⁴ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, V, 3229.

⁵⁰⁵ Bakara, 2/107.

⁵⁰⁶ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, I, 529-530.

⁵⁰⁷ Nisâ, 4/45.

üzerimizden eksik olmasın. Zira mü'min de Allah'ın velisi ve dostudur. Dost, dostu her zaman dost bilir; düşmanını da düşman bilir. O halde Allah'ın dostları Allah'ın veli kullarının da dostları; O'nun düşmanları, onların da düşmanları olmalıdır.

3.2.1.12. Allah'ın nimetlerine şükrederler

Şükretmek, mü'minlerin en önemli özelliklerinden biridir. Mü'minin hayatı sabır ile şükür anlayışı arasında geçmelidir. Allah'ın verdiği nimetler sayılamayacak kadar çoktur. Bu nimetlerin sahibine şükür, yaratılışın bir gereğidir. Şükür, iman ettikten sonra, bütün bir ömrü boyunca Allah Te'âla'nın isteği dahilinde yaşamakla, nimet sahibinin rızası doğrultusunda hareket etmekle yerine getirilir. Yüce Allah, insanlara verdiği nimetleri zaman zaman hatırlatmakta ve böylece onları şükretmeye teşvik ederek şöyle buyuruyor:

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ / “Andolsun, siz son derece güçsüz iken Allah size Bedir’de yardım etmişti. O hâlde Allah’a karşı gelmekten sakının ki şükretmiş olasınız”⁵⁰⁸.

Bu âyette Allah'ın yardımıyla kazanılan Bedir zaferi hatırlatılarak müslümanların Allah'a şükretmeleri, O'nun emrinden çıkmamaları, savaşta korkaklık ve zaaf göstermemeleri gerektiğine işaret edilmiştir⁵⁰⁹.

Nimetlere şükretmek, onu ikram eden Rezzak'ın azametini itiraf etmektir. Bunlara karşı aldırış etmemek ise nankörlüktür. Şükürün hakikatini anlayabilmek için öncelikle var olan her şeyin nimet olduğunu ve bütün nimetlerin Yüce Allah'tan geldiğini bilmek gerekir. Bu aynı zamanda tevhid bilgisidir, nimeti başkasından bilmek ise bir tür şirkir.

3.2.2. Uhrevi Semereler

Allah Te'âla korkusuyla kendisini günahlardan uzak tutarak Yüce Allah'ın azabından korunan ve böylelikle Yüce Allah'tan gereğince sakınan, O'na saygıda kusur etmeyen kimseler için Allah Te'âla mutluluk yurdu olan Âhiret yurdunda da tükünmeyecek, bitmeyecek çeşitli mükafatlar ve ödüller hazırlamıştır. Muttakiler, Âhiret’de Cehennem azabından korunmuş, Cennet ve nimetleri ile huzur ve sükûna ermiş olurlar. Allah Te'âla, müttaki olan kişilere ayrı bir değer vererek, onları övmüş, medhetmiş ve onlar için ebedi, farklı mükafat ve ödüller hazırlamıştır.

⁵⁰⁸ Âl-i İmrân, 3/123.

⁵⁰⁹ Karaman, vd., *Kur'an Yolu*, I, 666.

Allah Te‘âla Kur’ânı-ı Kerîm’de şöyle buyurmuştur:

وَالْآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ / “*Âhîret nimeti ise, Rabbinin katında, Allah’ın azabından sakınıp rahmetine sığınanlara mahsustur*”⁵¹⁰.

Taberî âyeti şöyle açıklamıştır: “Rabbinin nezdinde Âhîret yurdu onun cezalandırmasından korkup ona titizlikle kulluk eden takva sahipleri için daha süslü ve daha değerlidir”⁵¹¹.

Zuhaylî âyeti işlerken şöyle diyor⁵¹²: “Dünya nimetleri az, süresi kısadır. Âhîret ve Cennet ise takva sahibi olanlar, Allah’tan korkanlar içindir. Allah Rasulü (sav) şöyle buyurmuştur: “*Dünya mü’minin zindanı, kâfirin cennetidir*”⁵¹³ Başka bir hadiste de şöyle buyurmuştur: “*Eğer Dünya Allah katında bir sivrisineğin kanadına denk olsaydı, Allah Dünya’da kâfire bir yudum su içirmezdi*”⁵¹⁴

Seyyid Kutub ise şöyle ifade etmektedir: “Allah bu Dünya’yı bir imtihan yeri olmak üzere insanlar için yarattı. Bu, sadece mü’minler için değil, kafir ve müşrikler için de böyledir. Dünya’nın ve içindeki zenginliklerin Allah katında hiçbir değeri ve kıymeti yoktur. Allah, bunların hepsinden müstağnidir. Bu sebeple, yarattığı insanlara mü’min kafir ayrımı yapmaksızın bu Dünya’da rızık verir. Şayet bu Dünya’nın Allah katında bir değeri olsaydı, inanmayan müşriklere ve kafirlere hiçbir şey vermezdi. Çünkü onlar Allah’ın düşmanlarıdır. Düşman olana nimet verilmeyeceği herkesin kabul edeceği bir gerçektir. Kendilerine nimet verilenler, eğer bu nimeti verenin kadrini ve kıymetini bilir ve onun emirlerini yerine getirirlerse, Allah onları mükafatlandırır; karşı gelen ve inkar içinde olanları ise cezalandırır. Bu sonuç, ilâhî imtihanın gereğidir. İnanmayanlar bu dünya hayatından sonra ebedî bir hayatın varlığını kabul etmedikleri ya da bu dünya hayatını ebedî hayatla ilgili görmedikleri için, her şeye burada sahip olmak ister ve cennetlerini bu alemde yaşarlar. Bunlar Allah’tan korktukları için onun katında saygınlık kazanan kimselerdir. Bu yüzden Yüce Allah onlar için daha değerli ve daha kalıcı nimetler hazırlamaktadır, daha dayanıklı ve daha pahalı nimetleri

⁵¹⁰ Zuhruf, 43/35.

⁵¹¹ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, XI,187.

⁵¹² Zuhaylî, *Tefsiru’l-Münîr*, XIII, 155-156.

⁵¹³ Müslim, *es-Sahîh*, 53, Zühhd, 1, h.no: 2956, (IV/2272) ; Tirmizî, *es-Sunen*, 37, Zühhd, 16, h. no: 2324, (IV/152).

⁵¹⁴ Tirmizî, *es-Sunen*, 37, Zühhd, 13, h.no: 2320, (IV/150).

tercih etmektedir. Onları Rahman'ı inkar edenlerden ayırmaktadır. Rahman'ı inkar edenlere, hayvanlarınkine benzer basit nimetler verilmiştir⁵¹⁵.

Yine Allah Te'âla şöyle buyurmuştur:

وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا / *“Âhiret, Allah'a karşı gelmekten sakınan kimse için daha hayırlıdır. Size kıl payı kadar haksızlık edilmez”*⁵¹⁶.

Takva sahibi olanlar, günahlardan sakınan ve uzak duranlar için Âhiret yurdu daha hayırlı, kıymetli ve değerlidir⁵¹⁷. Resulullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“Benim dünya ile ilgim ne kadar ki? Ben bu Dünya'da bir ağacın altında gölgelenen, sonra da oradan kalkıp giden binitli bir yolcu gibiyim”*⁵¹⁸

Yüce Allah'ın, Kur'ân'da müttakilere Âhiret'de vereceğini va'd ettiği nimetleri şöyle sıralayabiliriz:

3.2.2.1. Müttakilere Cennet verilecektir

Takvadan kaynaklanan hasletleri taşıyanlar ve gereğini yerine getirenler Allah katında sevilen kimselerdir. Yüce Allah Âhiret'de onların mükafatını verecektir. Verilecek mükafatlardan birisi de Cennettir. Allah Te'âla bu konuyla ilgili şöyle buyurmuştur:

وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ / *“Rabbinizin bağışına, genişliği göklerle yer arası kadar olan ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için hazırlanmış bulunan Cennet'e koşun”*⁵¹⁹.

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ / *“Cennet, Allah'a karşı gelmekten sakınanlara yaklaştırılacak”*⁵²⁰.

وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ قَالَوا خَيْرًا لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَآدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ

*“Allah'a karşı gelmekten sakınan kimselere, Rabbiniz ne indirdi? denildiğinde, Hayr indirdi derler. Bu Dünya'da iyilik yapanlara bir iyilik vardır. Âhiret yurdu ise daha hayırlıdır. Allah'a karşı gelmekten sakınanların yurdu ne güzeldir”*⁵²¹.

⁵¹⁵ Seyyid Kutub, *fî Zilâl*, V, 3188.

⁵¹⁶ Nisâ, 4/77.

⁵¹⁷ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, V, 182.

⁵¹⁸ Tirmizî, *es Sunen*, 37, Zühd, 44, h. no: 2377, (IV/186).

⁵¹⁹ Âl-i İmrân, 3/133.

⁵²⁰ Şu'arâ, 26/90.

Cennet, örtmek, gizlemek anlamındaki ‘‘cenn’’ kökünden isim olup bitki ve ağaçları ile toprağı örten bahçe anlamına gelir. Âhîret hayatında mü’minlerin ebedi saadet yurdu olan yerin bu şekilde adlandırılmasının sebebi, genel görünümüyle Dünya bahçelerine benzemesi veya eşsiz nimetlerini insan idrakinden gizlemiş olması şeklinde açıklanmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’de değişik türevleriyle beraber yüz elli yerde geçmektedir⁵²². İnanan insan için amaç, dünya mutluluğı ile birlikte Cennet’i kazanmaktır. Onun için islam literatüründe ebedî saadetle ilgili va’dler, özendirici anlatım ve tasvirler genellikle Cennet ismi etrafında yoğunlaşmıştır. Allah Te’âla Cennet’in vasıflarıyla ilgili şöyle buyurmuştur:

مِثْلَ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرَ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ
مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ
وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ

‘‘Allah’a karşı gelmekten sakınanlara söz verilen Cennet’in durumu şöyledir: Orada bozulmayan su ırmakları, tadı değişmeyen süt ırmakları, içenlere zevk veren şarap ırmakları ve süzme bal ırmakları vardır. Orada onlar için meyvelerin her çeşidi vardır. Rablerinden de bağışlama vardır. Bu cennetliklerin durumu, ateşte temelli kalacak olan ve bağırsaklarını parça parça edecek kaynar su içirilen kimselerin durumu gibi olur mu?’’⁵²³

Kurtubî âyetle ilgili beyanı şöyledir: ‘‘Takva sahipleri için hazırlanmış olan Cennet’in niteliğı şudur: Orada bozulmayan sudan ırmaklar vardır. Bizim Dünya’daki sulardan gördüğümüz özelliklerden biri, çok durduğunda tadının bozulmasıdır. Uzun zaman duran suyun içinde yosunlaşma başlar ve bozulan tadından dolayı içilmez hale gelir. Cenneteki su ırmağının suyu ise bozulmayacağını söylemektedir. Tadı değişmeyen süttten nehirler vardır. Yani; Dünya’daki sütler ekşiyerek tadı değiştiğı gibi, Cennet’de uzun süre kaldığından dolayı ekşimeyen süttten nehirler vardır. İçenlere lezzetli gelen şaraptan nehirler vardır. Yani; dünya şarabı gibi (meyvesi sıkılırken) ayaklarla kirletilmemiş ve ellerin bulandırmadığı, dolayısıyla tadı lezzetli, içmesi hoş ve içenlere tiksinti vermeyen şaraptan nehirler vardır. Süzölmüş baldan nehirler vardır. Bu meyve ve ırmakların bulunduğu cennetin misali, hiç Hamim’in (kaynar su) ve Zakkum’un içinde bulunduğu ateşin misali gibi olur mu? Hiç ebedi nimetler

⁵²¹ Nahl, 16/30.

⁵²² Abdulbakî, *Mu‘cemu’l-Müfehres*, 180-182.

⁵²³ Muhammed , 47/15.

içerisinde bulunan cennetlikler, kalıcı azab içerisinde bulunan cehennemlikler gibi olur mu? Olamaz”⁵²⁴.

Allah Te‘âla yine Cennet’in nitelikleriyle ilgili başka bir âyet-i kerimede şöyle buyurmuştur:

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ أُكُلُهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَعُقْبَى
الْكَافِرِينَ النَّارُ

“Allah’a karşı gelmekten sakınanlara va’dolunan Cennet’in durumu şudur: Onun zemininden ırmaklar akar, yemişleri ve gölgeleri devamlıdır. İşte bu, Allah’a karşı gelmekten sakınanların sonudur. İnkâr edenlerin sonu ise ateştir”⁵²⁵.

أَدْخُلُوهَا بِسَلَامٍ آمِنِينَ / “(Onlara) oraya esenlikle ve güven içinde girin, (denilir)”⁵²⁶.

Allah Te‘âla Cenneti şu üç şekilde vasıflandırmıştır:

a) Altından ırmaklar akması.

b) Yemişlerinin devamlı olması. Bu, Dünya cennetlerinin (bahçelerinin), yaprakları meyveleri ve faydaları devamlı olmaz. Ama Ahiret’de Cennet’in meyveleri devamlıdır, kesintiye uğramaz demektir.

c) Gölgelerinin devamlı olması. Bu, orada sıcak, soğuk, güneş, ay ve karanlık diye birşey yoktur.

Allah Te‘âla Cenneti bu üç vasıfla niteledikten sonra, müttakilerin akibetinin, Cennet’e varmak olduğunu beyan buyurmuştur. Yani; muttakilerin akibeti Cennet’e girmek, kafirlerin akibeti ise Cehennem’e girmek olur demektir. Âyetten çıkarılan sonuç şudur: Müttakilerin mükafatı, her türlü şaibeden uzak, devamlı olma özelliğinde birçok faydalardır.

Kur’ân-ı Kerîm’de, Cennet için başka isimler de zikredilmiştir:

a) **Cennetü’n-Naîm:** İnsana mutluluk veren maddî ve manevî bütün güzellikleri ifade etmektedir. Buna göre cennâtü’n-Naîm “mutluluklarla dolu cennet” manasına gelir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

⁵²⁴ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, XVI, 156-157.

⁵²⁵ Ra’d, 13/35.

⁵²⁶ Hicr, 15/46.

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ / “Şüphesiz iyi kimseler, Naîm cennetindedirler”⁵²⁷

b) **Dârü’s-Selâm**: Hoşa gitmeyen şeylerden korunmuş olma manasındaki *selâm* ile yurt ve ev anlamındaki *dar* kelimesinden oluşan bir terkiptir. Allah Te’âla şöyle buyurmuştur:

لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ / “Rableri katında selâm yurdu (Cennet) onlarıdır. Allah, yapmakta oldukları şeylerden dolayı onların dostudur”⁵²⁸.

c) **Firdevs** : İçinde üzüm bulunan bağ, bahçe anlamına gelir.

الَّذِينَ يَرْتُونَ الْفَرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ / “Onlar Firdevs cennetlerine varis olurlar. Onlar orada ebedî kalacaklardır”⁵²⁹.

d) **Adn** : İkamet edilecek cennetler manasında kullanılmıştır.

جَنَّاتٍ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ كَذَلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ / “İçinden nehirler akan Adn cennetlerine gireceklerdir. Kendileri için orada diledikleri her şey vardır. Allah, kendine karşı gelmekten sakınanları böyle mükâfatlandırır”⁵³⁰.

e) **Dârü’l-Mukâme** : Ebedî ikamet edilecek yer anlamındadır.

الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمَقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ / “O, lütfuyla bizi kalınacak yurda yerleştirendir. Bize orada bir yorgunluk dokunmaz. Bize orada usanç da gelmez”⁵³¹.

f) **Hüsnâ**: İyilik yapanlara Allah tarafından daha büyük bir iyilikle karşılık verileceği anlamındadır.

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ / “Güzel iş yapanlara (karşılık olarak) daha güzeli ve bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine

⁵²⁷ Mutaffifin, 83/22.

⁵²⁸ En’âm , 6/127.

⁵²⁹ Mü’minun , 23/11.

⁵³⁰ Nahl, 16/31.

⁵³¹ Fâtır, 35/35.

ne bir kara bulaşır, ne de bir zillet. İşte onlar cennetliklerdir ve orada ebedî kalacaklardır”⁵³².

Sahip olduğu özelliklere göre Cennet için başka isimler de kullanılmıştır: Dâr, ed-Dârü'l-Âhire (Âhiret yurdu), Akıbetü'd-Dâr, Ukbe'd-Dâr, İlliyyîn, Ecr (mükafat, sevap), Rahmet, Rahmetullah, Rızkun kerîm, Mak'adü sıdk, vs.

3.2.2.2. Cehennem azabından kurtuluşa ereceklerdir

Sözlükte, derin kuyu anlamına gelen Cehennem, kavram olarak, dünya hayatında iman etmeyenlerin sürekli olarak, iman ettiği halde salih amel işlemeyen kimselerin de günahları ölçüsünde, cezalandırılmak üzere kalacakları ceza ve azap yeridir⁵³³.

Kur'ân-ı Kerîm'de Cehennem kelimesi yetmiş yedi ayrı yerde geçmektedir⁵³⁴.

Allah Te'âla şöyle buyurmuştur:

وَيُنَجِّي اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ لَا يَمَسُّهُمْ السُّوءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ / *“Allah, kendisine karşı gelmekten sakınanları başarıları sebebiyle kurtarır. Onlara kötülük dokunmaz. Onlar üzülmezler de”*⁵³⁵.

Taberî şöyle demiştir: “Allah, Dünya’da iken emirlerini tutup yasaklarından kaçınarak kendisinden korkan kullarını, üstünlükleri ve amelleri sayesinde Cehennem azabından kurtarır. Onlara Cehennem’in kötülüklerinden birşey dokunmaz. Onlar, Dünya’da elde edemedikleri birtakım ihtiyaçlarından dolayı da üzülmezler. Zira onlar Allah’ın ikramlarına ve Cennet nimetlerine erişmişlerdir”⁵³⁶.

Başka bir âyette şöyle buyurulmuştur:

لَا يَدْخُلُونَ فِيهَا الْمَوْتِ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَىٰ وَوَقَّيَهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ فَضْلًا مِنْ رَبِّكَ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ *“Orada ilk ölümden başka bir ölüm tatmazlar. Allah, onları Cehennem azabından korumuştur. Bunlar, Rabbinden bir lütuf olarak verilmiştir. İşte bu büyük başarıdır”*⁵³⁷.

⁵³² Yûnus, 10/26.

⁵³³ Karaman vd. *Dini kavramlar*, 87.

⁵³⁴ Abdülhakî, *Mu'cemu'l-Müfehres*, 184-185.

⁵³⁵ Zümer, 39/61.

⁵³⁶ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, XI, 21-22.

⁵³⁷ Duhân, 44/56-57.

Zuhaylî bu âyeti şöyle açıklıyor: “Yüce Allah, kendisinin bir ihsanı olarak, muttaki kullarına çeşitli nimetlerle ikramda bulunmuş ve onları Cehennem azabından korumuştur. İşte mutluluk, büyük kazanç ve kurtuluş ancak budur. Bu büyük kurtuluşun kesinlikle benzeri yoktur. **“İşte büyük kurtuluş ancak budur”** âyeti, Allah’ın lütfunun, hak edilen sevaptan daha yüksek derecede olduğunu göstermektedir. Çünkü bunun Allah’ın bir ihsanı ve büyük bir kurtuluş olduğu anlatılmaktadır. Yani ilâhî ihsan, amel karşılığı verilecek mükafattan daha değerlidir”⁵³⁸. Resulüllah (sav) bir hadisin de şöyle buyurmuştur: “Allah’a yaklaşıcı amellere sarılın, doğruyu arayın, şunu da iyi bilin ki hiç kimse kendi ameliyle Cennet’e giremez.” Sen de mi? diyenlere de, Allah Rasülü şu şekilde cevap vermiştir: “Evet, Ben de. Eğer Allah (cc) rahmeti ve fazlıyla sarıp sarmalamazsa.”⁵³⁹

وَوَقَّيْهُمْ رَبُّهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ / “Rableri onları cehennem azabından korumuştur”⁵⁴⁰.

فَمَنْ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَّيْنَا عَذَابَ السَّعِيرِ / “Allah da bize lütfetti ve bizi iliklere işleyen cehennem azabından korudu”⁵⁴¹.

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا / “Şüphesiz Allah’a karşı gelmekten sakınanlara bir kurtuluş vardır”⁵⁴².

Allah Te‘âla, insanın yaratılışında ve ruhunda bulunan güzellik ve iyilik cevherini, yapacağı çirkinlik ve kötülüklerle mahvetmesine razı değildir. Onun için insana, iyilikle kötülüğü, güzellikle çirkinliği, doğru ile yanlış seçip ayıracak bir akıl ve ikisinden birini gerçekleştirecek özgür bir irade verdiği halde merhameten bir de kitap ve Peygamber göndermiş; Dünya’da verilen nimet ve güzelliklere nankörlük etmeden güzelce yaşamının, Âhirette de ebedî güzelliklere kavuşmanın yolunu göstermiştir. O’nun razı olduğu şekilde güzel yaşayıp diğer insan ve canlılara da güzel davranan kullarından Kur’ân’da müttakiler diye söz etmiş; müttaki ve muhsinlerin özelliklerini açıklayarak onları sevgisi ve Cennet’i ile müjdelemiştir. Kederden, sıkıntıdan ve Cehennem azabından da onları korumuştur.

Kur’ân-ı Kerim’de Cehennem için yedi isim kullanılmıştır:

⁵³⁸ Zuhaylî, *Tefsiru’l-Münîr*, XIII, 259.

⁵³⁹ Buhârî, *es-Sahîh*, 81, Rikâk, 18, h. no:6463, 6464,6467, (1609).

⁵⁴⁰ Tûr, 52/18.

⁵⁴¹ Tûr, 52/27.

⁵⁴² Nebe’, 78/31.

a) **Cahîm** : Alevleri kat kat yükselen ateş demektir. فَأَهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ “onları cehennemine yoluna koyun”⁵⁴³.

b) **Sakar**: Şiddetli bir ısı ile yakıp kavurmak anlamındadır.

سَأُصَلِّهِ سَقَرَ وَمَا أَدْرَاكَ مَا سَقَرٌ لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ لَوْ آخِذَةٌ لِلْبَشَرِ / “Ben onu Sekar’a (Cehennem’e) sokacağım. Sekar’ın ne olduğunu sen ne bileceksin? Geride bir şey koymaz, bırakmaz. Derileri kavurur”⁵⁴⁴.

c) **Hâviye**: Yukarıdan aşağıya düşmek ve kızgın ateş manasındadır.

فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَةٌ نَارٍ حَامِيَةٌ / “İşte onun anası (varacağı yer) Hâviye’dir. Sen Hâviye’nin ne olduğunu ne bileceksin? O, kızgın bir ateştir”⁵⁴⁵.

d) **Saîr**: Tutuşturmak, alevlendirmek anlamına gelmektedir.

إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا / “Şüphesiz Allah, kafirlere lânet etmiş ve onlara alevli bir ateş hazırlamıştır”⁵⁴⁶.

e) **Hutame**: Kırmak, ufalayıp tahrip etmek anlamında kullanılmıştır.

كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحُطَمَةُ نَارُ اللَّهِ الْمَوْقُودَةُ الَّتِي تَطَّلُعُ عَلَى الْأَفْنِدَةِ / “Hayır! Andolsun ki o, Hutame’ye atılacaktır. Hutame’nin ne olduğunu sen ne bileceksin? O, Allah’ın, yüreklere işleyen tutuşturulmuş ateşidir”⁵⁴⁷.

f) **Lezzâ**: Halis ateş anlamına gelen bir kelimedir.

كَلَّا إِنَّهَا لَأَطَى نَرَاعَةً لِلشَّوَى / “Hayır (ne mümkün)! Şüphesiz cehennem, derileri kavurup çıkararak alevli ateştir”⁵⁴⁸.

3.2.2.3. İnce ipekten ve parlak atlastan giysileri vardır

⁵⁴³ Sâffât, 37/23.

⁵⁴⁴ Müdessîr, 74/26-29.

⁵⁴⁵ Kâri’a, 101/9-11.

⁵⁴⁶ Ahzâb, 33/64.

⁵⁴⁷ Hümeze, 104/4-7.

⁵⁴⁸ Me’âric, 70/15-16.

Allah Te‘âla, Âhiret hayatında mü’min-müttaki kişilere, ipekten giysiler bahşederek şöyle buyurmuştur:

يَلْبَسُونَ مِنْ سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَابِلِينَ / “İnce ipekten ve parlak atlastan elbiseler giyinerek karşılıklı otururlar”⁵⁴⁹.

Onların giysileri, göz alıcı şekilde parlak, ince ve kalın ipektendir. Oturuşları da, birbirlerinin yüzüne bakarak sohbet etmek maksadıyla, yüzyüze şeklindedir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurdu:

فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ / “Onlar Na‘îm cennetlerindedirler. Koltuklar üzerinde karşılıklı olarak otururlar”⁵⁵⁰.

3.2.2.4. Melekler müttakileri “Selâmün Aleyküm” diyerek karşılırlar

Allah Te‘âla bu konuyla ilgili şöyle buyurmuştur:

الَّذِينَ تَتَوَفَّيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ / “Melekler, onların canlarını iyi kimseler olarak alırken, Selâm size! Yapmış olduğunuz iyi işlere karşılık girin cennete derler”⁵⁵¹.

Taberî âyeti şöyle ifade etmiştir: “Bu müttakiler iman ile kendilerini arındırılmış oldukları halde Meleklerin, canlarını aldığı kimselerdir. Melekler onları, canlarını alırken “Selâm olsun size, Dünya’da yaptığınız amellerin karşılığı olarak Cennet’e girin” diyerek müjdeleyeceklerdir”⁵⁵².

Başka bir âyette de şöyle buyurmuştur:

وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا حَتَّىٰ إِذَا جَاؤُهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَّبِعُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ الْعَامِلِينَ

“Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da grup grup Cennet’e sevk edilirler. Cennet’e vardıklarında oranın kapıları açılır ve Cennet bekçileri onlara şöyle der: Size selâm olsun! Tertemiz oldunuz. Haydi ebedî kalmak üzere buraya girin. Onlar şöyle derler:

⁵⁴⁹ Duhân , 44/53.

⁵⁵⁰ Sâffât, 37/43-44.

⁵⁵¹ Nahl, 16/32.

⁵⁵² Taberî , Câmi’u ’l-Beyân, VII, 580.

*Hamd, bize olan va'dini gerçekleştiren ve bizi Cennet'ten dilediğimiz yere konmak üzere bu yurda varis kalan Allah'a mahsustur. Salih amel işleyenlerin mükâfatı ne güzelmiş!*⁵⁵³

3.2.2.5. Kendilerine hizmet eden gençler vardır

Mü'minler için Cennet'de hizmet edecek gençler var edilmiş, hiç yorulmadan, usanmadan, severek, isteyerek can-ı gönülden o hizmeti yerine getirirler. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ / *“Hizmetlerine verilmiş, kabuğunda saklı inci gibi gençler etraflarında dönüp dolaşırlar”*⁵⁵⁴.

Zuhaylî bu âyeti şöyle açıklamıştır: “Yani; güzellik ve parlaklıkta kabuğu içinde gizlenmiş ve korunmuş, el değmemiş incilere benzeyen delikanlılar onlara kaseler, meyveler, yiyecek ve içecekler takdim ederek hizmet ederler”⁵⁵⁵.

“O sedefleri içinde gizlenmiş inci gibi civanlar da kendilerine hizmet için etraflarında döner”. Râzi, bu ayeti ele alarak şöyle beyan etmiştir: “O civanlar kadehlerle dönüp, dolaşırlar. Nitekim Allah Te‘âla, ‘*Cennet pınarından doldurulmuş sürahiler, ibrikler ve kadehlerle, çevrelerinde (hizmet için) ölümsüz gençler dolaşır*,⁵⁵⁶ buyurmuştur. Âyetteki, *“kendilerine”* kelimesi, Cennet ehli, onlar üzerinde emir, nehiy ve istihdam gibi tasarrufla bulunma kudretlerinin bulunduğunu açıklamak üzere getirilmiş olup, bunlar, onların mülküdür manasındadır. Meşhur olan görüş budur. Şöyle bir başka izah da mümkündür: Allah Te‘âla, Âhiret içkisinin Dünya içkisinden üstün oluşunu açıklayınca, bu sefer, Âhiret delikanlılarının (gılmanlarının), Dünya delikanlılarından üstün olduğunu da beyan etmiştir. Çünkü Dünya civanları (delikanlıları, hizmetkarları), efendilerinin ve hükümdarlarının huzurunda dönüp dolaştıklarında, ya bir fayda beklentisi, yahut da kendisine karşı müsamaha ve sevginin artması gibi bir sebep için, kendi menfaatlarına olmak üzere, onlar etrafında dönüp dolaşmış olurlar. Âhiretteki bu dönüp dolaşma ise, o gılmanların bu işi, sadece Cennet ehli için, Cennet ehli yararınadır ve gılmanların onlara, ihtiyaçları yoktur. İşte durumu bu olan hizmetkarın, böyle olmayanlara göre bir meziyeti vardır. Binaenaleyh, gılman bazen evlatlar derecesine ulaşır. Âyetteki, *“inci gibi”* ifadesi, saflık, temizlik manasındadır. *“Meknûn”* (sedefleri içine gizlenmiş) kelimesi de, renklerdeki

⁵⁵³ Zümer, 39/73-74.

⁵⁵⁴ Tûr, 52/24.

⁵⁵⁵ Zuhaylî, *Tefsiru'l-Münir*, XIV,74.

⁵⁵⁶ Vâkı‘â, 56/17-18.

berraklığın çok fazla olduğunu ifade etmek, yahut da sahiblerinin yanından hiç çıkmamış, hiç görülmemiş olan hep onların yanlarında kalan günyüzü görmemiş kimseler gibi olduğunu anlatmaktadır⁵⁵⁷.

3.2.2.6. Müttakiler için temiz eşler vardır

Allah Te'âla, Cennet'de mü'min-müttakiler için temiz, güzel, sevimli, cezbedici hûriler yaratarak şöyle buyurmuştur:

وَكَوَاعِبَ أُنثَاءٍ / *“(Müttakiler için) kendileriyle aynı yaşta, göğüsleri çıkmış genç kızlar vardır”*⁵⁵⁸.

وَعِنْدَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ أُنثَاءٍ / *“Yanlarında gözlerini kendilerinden ayırmayan yaşıt eşler vardır”*⁵⁵⁹.

لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ
بِالْعِبَادِ

*“Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için Rableri katında, içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları Cennetler, tertemiz eşler ve Allah’ın rızası vardır. Allah, kullarını hakkıyla görendir”*⁵⁶⁰.

كَذَلِكَ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ / *“İşte böyle. Ayrıca onları iri siyah gözlü hûrilerle evlendirmiştir”*⁵⁶¹

وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ / *“Biz, onlara, iri gözlü güzel hurileri eş olarak vermişizdir”*⁵⁶²

‘Hûru’l-‘în’, iri, geniş gözlü ve beyaz tenli kadınlar demektir, Ona bakan ayak topuğunda yüzünü görür, tıpkı ayna gibi. Bu da derisinin inceliğinden, teninin parlaklığından ve renginin oldukça arı oluşundan dolayıdır⁵⁶³.

Kurtubî âyeti ele alırken şuna değinmiştir: “Cennet’de Ademoğullarından olan kadınlar mı yoksa huriler mi daha faziletli olduğu hususunda görüş ayrılığı vardır.

⁵⁵⁷ Râzî, *Mefatih*, XVIII, 254.

⁵⁵⁸ Nebe, 78/33.

⁵⁵⁹ Sâd, 38/52.

⁵⁶⁰ Âl-i İmrân, 3/15.

⁵⁶¹ Duhân , 44/54.

⁵⁶² Tûr, 52/20.

⁵⁶³ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, XV, 54; XVI, 101.

Âdemoğulları kadınları arasından Cennet'e girenler Dünya'da işledikleri ameller sebebiyle hûru'l-în'den üstün kılınmıştır”⁵⁶⁴

İbn Kesîr âyeti şöyle yorumlamıştır: “Allah Te‘âla, iyiliklerine karşılık, fazl ve keremiyle muttakileri, Cennet’de yakut ve mercan gibi güzel ve çekici olan ve daha önce hiç kimse tarafından dokunmamış, bakışlarını sadece eşlerine çevirmiş dilberlerle mükafatlandıracaktır”⁵⁶⁵.

3.2.2.7. Müttakilere hiçbir kötülük dokunmaz

Müttaki kişiler, daimi bir huzur ve mutluluk içerisinde, her türlü kötülükten uzak bir hayat sürdüreceklerdir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

فَمَنْ اتَّقَىٰ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ / “Her kim Allah’a karşı gelmekten sakınır ve hâlini düzeltirse, artık onlara korku yoktur. Onlar üzülecek de değillerdir”⁵⁶⁶

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ / “Bilesiniz ki, Allah’ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeceklerdir de”⁵⁶⁷

قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِ / “Allah, bize iyilikte bulundu. Çünkü, kim kötülükten sakınır ve sabrederse, şüphesiz Allah iyilik yapanların mükafatını zayi etmez dedi”⁵⁶⁸

Yüce Allah’ın veli kulu, gerçek manada iman edip, salih amel işleyen ve hakkıyla Allah’a karşı gelmekten sakınan veya hiç bir çıkar ve menfaate dayanmaksızın sadece Allah için bir birini seven kişilerdir. Resulullah (sav) buyurdu ki: “Allah’ın kulları arasında bir grup var ki, onlar ne peygamberlerdir, ne şehitlerdir. Üstelik Kıyamet günü Allah indindeki makamlarının yüceliği sebebiyle peygamberler de, şehitler de onlara gıpta ederler. Orada bulunanlar sordu: Ey Allah’ın Resülü! Onlar kim, bize haber ver! Onlar aralarında ne kan bağı ne de birbirlerine bağışladıkları bir mal olmadığı halde, Allah’ın kelâmı Kur’ân adına birbirlerini sevenlerdir. Allah’a yemin ederim, onların yüzleri mutlaka nurdur. Onlar bir nur üzeredirler. İnsanlar korkarken, onlar korkmazlar. İnsanlar üzülürken, onlar üzülmezler”⁵⁶⁹

⁵⁶⁴ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur’ân*, XV, 101-102.

⁵⁶⁵ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur’ân*, IV, 158.

⁵⁶⁶ A‘râf, 7/35.

⁵⁶⁷ Yunus, 10/62.

⁵⁶⁸ Yusuf, 12/90.

⁵⁶⁹ Ebu Davud, *es Sunen*, 17, Buyû‘, 78, h. no:3527, (V/386-387).

ve şu âyeti okudu: *“Bilesiniz ki, Allah’ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de”*⁵⁷⁰

3.2.2.8. Onlarda kin ve nefret yoktur

Allah Te‘âla’nın yardımını ve inayetiyle takva sahibi kişiler kin ve nefretten uzak kalarak, mü’min kardeşlerinin yanında bulunarak sürekli Yüce Allah’ın rızasını gözetirler. Bununla ilgili Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَىٰ سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ

*“Biz, onların kalplerindeki kini söküp attık. Artık onlar sedirler üzerinde, kardeşler olarak karşılıklı otururlar. Onlara orada hiçbir yorgunluk dokunmaz, onlar oradan çıkarılacak da değillerdir”*⁵⁷¹

Kurtubî âyetle ilgili İbn Abbas’ın görüşünü alarak şöyle açıklamıştır: “Cennetlikler, Cennet’e ilk gireceklerinde karşılıklarına iki pınar çıkar. Bu iki pından birisinden içerler. Allah, kalplerinde kin namına ne varsa hepsini giderir. Sonra diğer pınara girerler, orada da yıkanır. Renkleri parıldar, yüzleri arınır ve bol nimetlerin parlaklığı üzerlerinde görünür”⁵⁷².

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا / *“Orada boş söz işitmezler. Yalnızca (meleklerin) selâm! (deyişini) işitirler. Orada sabah akşam rızıkları da vardır”*⁵⁷³

Zuhaylî’nin bu âyetle ilgili beyanı şöyledir: “Cennet ehli olan o iyi kimseler, orada işe yaramaz yahut anlamsız, değersiz veya hiç bir mana ifade etmeyen gevezeliklerden ibaret sözler Dünya’da bazen görüldüğü gibi işitmezler. Fakat onlar birbirlerine verdikleri selâmı yahut meleklerin onlara verdikleri selâmı işitirler. Bu da onlara güven ve huzur duygusu verir. Onlar huzur ve mutluluğun en ileri derecesindedirler”⁵⁷⁴.

3.2.2.9. Allah Te‘âla’nın rızasına naîl olmuşlardır

⁵⁷⁰ Yunus, 10/62.

⁵⁷¹ Hicr, 15/47- 48.

⁵⁷² Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, X, 23.

⁵⁷³ Meryem, 19/62.

⁵⁷⁴ Zuhaylî, *Tefsiru’l-Münîr*, XVI, 474-475.

Mü'min'in gaye ve hedefi, Yüce Allah'ı tefekkür ederek rızasına kavuşmaktır. Rıza-ı İlahi'ye ulaşan kişinin hayatı huzur ve mutluluk içerisinde olur. Allah (cc) şöyle buyurmuştur:

لِّلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ
بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ

“Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için Rableri katında, içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları Cennetler, tertemiz eşler ve Allah’ın rızası vardır. Allah, kullarını hakkıyla görendir”⁵⁷⁵.

Bu âyeti kerimede, müttakiler için ödül ve mükafat olarak Cennet, temiz eşler ve Allah’ın rızası zikredilmiştir. Bunlar ve diğer bahşedilecek olan nimetler arasında en değerli ve en kıymetli olan nimet Allah’ın rızasıdır. Çünkü Allah’ın rızası her şeyin üstünde ve Allah Te‘âla’ya kişileri yakınlaştıran hiç bir Dünya mefaatının etkili olmadığı manevî ve rûhî bir unsurdur⁵⁷⁶.

Allah Te‘âla rızasının en değerli ve en kıymetli olduğuna dair delalet eden Allah’ın bu yüce âyetleridir:

وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ
هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

“Allah, mü’min erkeklere ve mü’min kadınlara, ebedî olarak kalacakları, içinden ırmaklar akan Cennetler ve Adn cennetlerinde çok güzel köşkler va’detti. Allah’ın rızası ise, bunların hepsinden daha büyüktür. İşte bu büyük başarıdır”⁵⁷⁷.

“İşte onların mükafatı Rab’leri tarafından bağışlanma ve içinden ırmaklar akan Cennetlerdir ki orada ebedî kalacaklardır. (Allah yolunda) çalışanların mükâfatı ne güzeldir”⁵⁷⁸.

Bezdavî âyeti açıklarken جَنَّاتِ kelimesinin, nekire olarak getirilmesine dikkat çekerek, şöyle ifade ediyor: “Bunlara va’d edilen cennetlerin, müttakiler için hazırlanan cennetlerden daha aşağı derecede olduğu anlaşılmaktadır”⁵⁷⁹.

لٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِلْأَبْرَارِ

⁵⁷⁵ Âl-i İmrân , 3/15.

⁵⁷⁶ İbn Âşûr, *Tahrir*, III,184.

⁵⁷⁷ Tevbe, 9/72.

⁵⁷⁸ Âl-i İmrân, 3/136.

⁵⁷⁹ Baydavî, *Envâru't-Tenzil*, II, 39.

“Fakat Rablerine karşı gelmekten sakınanlar için, Allah katından bir konaklama yeri olarak, içinde ebedî kalacakları, içinden ırmaklar akan Cennetler vardır. Allah katında olan şeyler iyiler için daha hayırlıdır”⁵⁸⁰.

وَلَوْ أَنَّهُمْ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ خَيْرٌ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ / “Eğer onlar iman edip Allah’ın emirlerine karşı gelmekten sakınmış olsalardı, Allah katında kazanacak-

ları sevap kendileri için daha hayırlı olacaktı. Keşke bilselerdi!”⁵⁸¹.

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا أَجْرٌ عَظِيمٌ / “Onlardan güzel davranıp iyilik edenlere ve Allah’a karşı gelmekten sakınanlara büyük bir mükâfat vardır”⁵⁸².

وَإِنْ تُوْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ / “Eğer iman eder ve Allah’a karşı gelmekten sakınırsanız sizin için büyük bir mükâfat vardır”⁵⁸³.

Yukarıdaki âyetler, Yüce Allah’a karşı gelmekten sakınan, günahlardan uzak duran, hayatının her alanına Allah’ın rızasını hakim kılan kişiler, Yüce Allah’ın rızasına, affına, ikramına, sevap ve büyük mükafatına nail olacaklarına işaret etmektedir.

⁵⁸⁰ Âl-i İmrân, 3/198.

⁵⁸¹ Bakara, 2/103.

⁵⁸² Âl-i İmrân, 3/172.

⁵⁸³ Âl-i İmrân, 3/179.

SONUÇ

Son kutsal kitap olan Kur'ân-ı Kerim'de Allah Te'âla insanları inanç bakımından temelde iman edenler ve iman etmeyenler olarak belirlemiştir. Yüce yaratıcı Zatına karşı sorumluluk duyan takva sahiplerini, sevdiği kulların başında, kurtuluşa erenler olarak nitelemiştir.

Takva, Yüce Allah'ın emirlerini yerine getirip, yasakladıklarından kaçınmak, kalbi ve nefsi, günahlardan temizlemek, isyan etmeyip itaat etmek, şirkten sakınmak, bid'atlardan uzak durmak ve aynı zamanda Allah Te'âla'yı düşünüp tefekkür etmek, faydasız olan şeylerle meşgul olmamaktır.

Bu çalışmamızda inanç yönünden en üstün mertebede bulunan Müttakilerin özelliklerini ve takva kavramını ele almaya çalıştık.

Yüce Allah'tan korkmak, Allah'ın azabından korunmak, Allah'a karşı gelmekten sakınmak, şirkten korunmak anlamına gelen takvayı ve takva sahiplerinin önemini Yüce Yaratıcı Kur'ân-ı Kerim'de en güzel şekilde açıklamıştır.

Allah (cc) **“Allah'a karşı gelmekten sakının”** emrini Kur'ân'da bir çok defa tekrarlayarak insanların müttaki olmasını istemiş, müjdeci, uyarıcı ve son peygamber olan Hz. Muhammed de (s.a.v) ümmetine müttaki olmalarını tavsiye etmiştir. Sadece Peygamberimiz (s.a.v) değil diğer peygamberler de (as) ümmetlerine müttaki olmalarını tavsiye etmiştir. Cenab-ı Hak, Âhîret merhalesi için kulun süslenebileceği en hayırlı ve en iyi giysinin takva olduğunu buyurmuştur. İnsanları, Âhîret azığı olmak üzere takvaya teşvik etmiştir. Asıl gayenin Yüce Allah olmasını emretmiştir. Ayrıca mü'minlerin maneviyatlarının, kalplerinin ve ruhlarının güçlenmesine ve kuvvetlenmesine vesile olması için takvaya sevk etmiştir.

Asıl müttakilerin, Kur'ân'ı tefekkür eden, nefisle mücahede eden ve Yüce Allah'ın mârifetine eren kişiler olduğu bildirilmiştir.

Allah Te'âla Kur'ân-ı Kerim'de iman etmeyenleri çeşitli âyetlerde uyarılmış, onların Âhîret saadeti elde etmeyeceklerini ve iman edenlerle asla bir olmayacağını vurgulamıştır.

Gayba iman eden, namazı dosdoğru kılan, Allah Te'âla'ya boyun eğen, O'na itaat eden, Yüce Allah yolunda infak eden, istiğfarda bulunan, tevbe eden, günah işlemede ısrar etmeyen, öfkelerini yenenler ve bağışlayanlar, korku ve ümit arasında yaşayanlar, doğru sözlü olanlar olarak tanımlanan müttakilere, Yüce Allah, Dünya saadeti ve Âhîret mutluluğu müjdelemiş ve onları asıl kurtuluşa erenler olarak tanımlamıştır.

Ulaştığımız sonuç üzere Kur'ân-ı Kerim'in en çok önem verdiği ve insanları teşvik ettiği konulardan biride takva ve müttakiler olmuştur.

Takva, müttaki mü'minin basiretinin açılmasına neden ve sebep olur. Onun İşlerini kolaylaştırır, sıkıntılarını giderir ve izale eder. Yüce Allah'ın, Meleklerin ve insanların sevgi ve muhabbetine ulaştırır. Gökyüzü ve yeryüzü kapılarını kendisi için açar, onu düşmanlarından korur ve sakındırır. Yüce Allah'ın rızasına, yardımına ve nusratına kavuşturur. Amellerin ve ibadetlerin kabulü için vesile olur. Dünya ve Ahîret azabından uzaklaştırır.

KAYNAKÇA

ABDULBAKÎ, Muhammed Fuad (ö.1388/1968), *el-Mu‘cemu’l-Müfehres li Elfazi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Daru’d-Da‘ve, İstanbul, 1987, (I). (*Mu‘cemu’l-Müfehres*).

el-ÂLÛSÎ, Şihâbuddîn Ebü’s-Senâ Mahmûd b. Abdillâh (ö.1270/1853), *Rûhu’l-Me‘ânî fî Tefsiri’l-Kur’âni’l-‘Azîm ve’s-Seb‘i’l-Mesânî*, thk.Mahir Habbuş Müessesetü’r-Risale, Beyrut, 2010, (XXX). (*Rûhu’l-Me‘â’ni*).

el-ASKALÂNÎ, Hafız Ahmed b. Ali b. Hacer (ö.852/1449), *Feth’ul-Bârî bi Şerhi Sahihi’l-Buhârî*, thk.Muhibuddin el-Hatib, Daru’r-Reyyan, Kahire,1988,(XIII)

el-ASKERÎ, Ebi Hilâl (ö.395/1005), *el-Fürûku’l-Luğeviyye*, Daru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, Beyrut, trs., (I). (*el-Fürûk*).

el-BEGAVÎ, Ebu Muhammed el-Hüseyn bin Mesud (ö.516/1122), *Me‘âlimu’t-Tenzil*, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum‘a Dumeyriyye, Süleyman Müslim el-Hareşî, Daru Taybe, Riyad, 1987, (VIII). (*Tefsi-ru’l-Beğevî*)

el-BEYDÂVÎ, Nasuruddin Ebi’l-Hayr Abdillâh bin Ömer bin Muhammed, (ö.791/1389), *Envâru’t-Tenzil ve Esrâru’t-Te’vîl*, Daru ihyai’t-Türasi’l-Arabi, Beyrut, trs.,(V). (*Envâru’t-Tenzil*).

el-BUHÂRÎ, Ebu Abdillâh Muhammed bin İsmâîl (ö.256/870), *Sahihu’l-Buhârî*, Daru ibn Kesîr, Beyrut, 2002, (I). (*es-Sahih*).

el-CÛRCÂNÎ, Ali b. Muhammed Seyyid Şerif (ö.816/1413), *Mu‘cemu’t-Ta‘rifât*, Daru’l-Fadile, Kahire, trs., (*Ta‘rifât*).

ed-DAMEĞÂNÎ, Huseyn b. Muhammed (ö.478/1085), *el-Vücûh ve’n-Nezâir fî’l-Kur’âni’l-Kerîm*, thk. Abdulaziz Seyyidulehl, Daru’l-İlmi’l-Melâyîn, Beyrut,1983, (I). (*el-Vücûh*).

DEMİRCİ, M. (2009). *Tefsir Terimleri Sözlüğü*. (Birinci Baskı). İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

EBU DAVUD, Süleyman bin Eş‘as el-Ezdiyyi (ö.275/889), *Sünen-u Ebî Davud*, thk. Şuayb el-Arnâvut, Muhammed Kamil Karabelli, Abdulatif Hırzıllah, Daru’r-Risaleti’l-Alemiyye, Beyrut, 2009,(VII). (*es -Sunen*).

EYYUB, Hasan (ö.1429/2008), *Fikhü’l-İbadât bi Edilletiha fî’l-İslâm*, Darü’s-Selam, Kahire 2003.

el-FARİYÂBÎ, Mahmud b. Ahmed (ö.607/1210), *Tehzibu Hâliseti’l-Hakâik ve Nisabu Gâyeti’d-Dakâik*, Daru İbn Hazm.

FÎRÛZÂBÂDÎ, Mecduddin Muhammed bin Ya'kub (ö.817/1357), *Basâiru zevî't-Temyiz fi Letâifi'l-Kitabi'l-'Aziz*, thk.Muhammed Ali en-Neccar, Kahire,1996, (VI). (*Basâir*).

HARUN NEBİL, Abdusellam (ö.1408/1988), *el-Mu'cemu'l-Vecîz li El- Fazi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Daru'n-Neşr, Mısır, 1997.

el-ISFAHÂNÎ, Ebu Nuaym Ahmet b. Abdillâh (ö.430/1038), *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*, Darü'l-Fikr, Beyrut, 1996, (X). (*Hilye*).

el-ISFAHÂNÎ, Rağîb Ebu'l-Kasım el-Hüseyn bin Muhammed (ö.502/1108), *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, thk.Muhammed Seyyid Geylânî, Daru'l-Mârifet, Beyrut, trs. (*Müfredât*).

IZUTSU, T. (1975). *Kur'ân'da Allah ve İnsân*. çev.Süleyman Ateş. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

İBN ÂŞÛR, Muhammed Tahir (ö.1393/1973), *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, ed-Daru't-Tunusîyye, Tunus, 1984, (XXX).(*Tahrîr*).

İBN CEVZÎ, Cemaluddin Abdurrahman b. Alî b. Muhammed Ebu'l-Ferec, (ö.597/1200), *Zadu'l-Mesîr fi 'İlmi't-Tefsîr*, Daru ibn Hazm, Beyrut, 2002, (*Zadu'l-Mesîr*).

İBN FARÎS, Ahmed bin Ali Ebu'l-Huseyn (ö.395/1005), *Mu'cemu Mekayisi'l-Luğa*, thk. Abdusselam Muhammed Harun, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1979, (VI). (*Mekayisi'l-Luğa*).

İBN HÂİM, Şihabuddin Ahmed b. Muhammed b.'Imad (ö.798/1396), *et-Tibyan fi Tefsiri'l-Ğaribi'l-Kur'ân*, thk. Dahî Abdulkakî Muhammed, Dar'ul-Ğerbi'l-İslami, Beyrut, 2003, (*Tibyan*).

İBN KAYYİM EL-CEVZÎYYE, Ebu Abdillâh bin Ebibekr bin Eyyub (ö.751/1415), *Medâricu's-Sâlikîn*, thk. Muhammed el-Mu'tasım-Billâh el-Bağdadî, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 2003, (III). (*Medâric*).

----- *el-Vabilu's-Sayyib*, thk. Seyyid İbrahim, Daru'l-Hadis, Kahire, trs.

İBN KESÎR, Ebu'l-Fida İsmail bin Kesir el-Kureşî (ö.774/1373),*Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, Daru'l-Mârifet, Beyrut, 1987, (IV). (*Tefsîru'l-Kur'ân*).

İBN MANZUR, Ebul Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükrim (ö.711/1311), *Lisanu'l-Arab*, Daru's-Sadr, Beyrut, 1994, (XV). (*Lisan*).

İBN SÎDE, Ebu'l-Hasan Alî bin İsmâil el-Endülüsî, el-mâ'ruf bi İbn Sîde (ö. 458/1066), *el-Muhassas*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 1996, (V).

KAL'ACÎ, Muhammed Revas (ö.1435/2014) - KUNEYBÎ, Hamid Sadık, *Mu'cemu Luğati'l-Fukahâ*, Daru'n-Nefâis, Beyrut, 1988.

KARAMAN, F., KARAGÖZ, İ., PAÇACI, İ., CANPOLAT, M., GELİŞGEN, A., VURAL, İ. (2006). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: DİB.

KARAMAN, H., ÇAĞIRICI, M., DÖNMEZ, İ.K., Gümüş S. (2007). *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. (Üçüncü Baskı). Ankara: DİB.

el-KURTUBÎ, Ebu Abdillâh Muhammed bin Ahmed el-Ensârî (ö.671/1273), *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, trs.,(XX), (*Ahkâmu'l-Kur'an*).

el-MÂVERDÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdi el-Basrî (ö.450/1058), *en-Nüket ve'l-'Uyûn, Tefsîru'l-Mâverdi*, thk. es-Seyyid b. Abdulmak-ud b. Abdurrahîm, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, trs., (VI). (*en-Nüket*).

el-MEKKÎ, Ebu Talib Muhammed b. Ali b. 'Atiyye (ö. 386/ 996), *Kûtü'l-Kulûb fî Mu'âmeleti'l-Mahbûb ve Vasfî Tarîki'l-Mürîd ilâ Makâmi't-Tevhîd*, thk.Mahmud İbrahim Muhammed er-Rıdvânî, Mektebetu Darî't-Türas, Kahire, 2001,(I) (*Kût*).

el-MERÂĞÎ, Ahmed bin Mustafa (ö.1371/1952), *Tefsîru'l-Merâğî*, Mektebetu Mustafa, Mısır, 1946, (XXX). (*Tefsîru'l-Merâğî*).

el-MUHÂSİBÎ, Haris b. Esed Ebu Abdillâh (ö.243/857), *er-Ri'âye li Hukûkillah*, thk. Abdulkâdir Ahmed Atâ, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, (I). (*Hukûkillah*)

----- *et-Tevbe*, thk. Abdulkâdir Ahmed Atâ, Daru'l-Fadile, Kahire, trs.(I)

MUSTAFA, İbrahim - ez-ZEYYAT, Ahmed hasan - ABDULKADİR, Hamid - NECCAR, Muhammed Ali, *el Mu'cemu'l-Vasît*, Daru'd-Da'Ve, İstanbul, 1989, (II). (*el-Mu'cem*).

MÜSLİM en-NİSÂBÜRÎ, b. el-Haccac el-Kuşeyrî (ö.261/875), *Sahihu Müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdulkâdir, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991, (V). (*es-Sahih*).

en-NEVEVÎ, Muhyiddin Ebu Zekeriyya Yahya b. Şeref (ö.676/1277), *Riyâdu's-Salihîn*, thk.Abdullah Muhammed ed-Dervîş, Daru'l-Beyarık, Beyrut,1994, (I).

----- *Şerhu Sahihi Müslim*, Daru'l-Hayr, Beyrut, 1994, (XVIII).

NURSÎ, B.S. (2012). *Şuâlar*. İstanbul: Söz BasımYayın.

er-RÂZÎ, Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyn (ö.604 / 1208), *Mefâtihu'l-Ğayb*, Daru'l Fikir, Beyrut, 1981, (XXXI). (*Mefâtih*).

RİZÂ, Seyyid Muhammed reşid (ö.1353/1935), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hekim / Tefsîru'l-Menâr*, Daru'l Menâr, Kahire,1949, (XII). (*Tefsîru'l-Menâr*).

SA'DÎ, Ebu Habîb, *El-Kamusu'l-Fikhi Luğatan ve Istılağan*, Daru'l-Fikir, Dımaşk,1988, (I)

SALİH, Muhammed Edib (ö.1438/2017), *et-Takva fî Hedyi'l-Kitabi ve's- Sünneti ve Siyeri's-Sâlihîn*, Daru'l-Kalem, Dımaşk, yy.(IV), (*et-Takva*).

SEMÎN, Ahmed b.Yusuf b. Abdidaim (ö.756/1356), *‘Umdetü’l-Hüffaz fî Tefsiri Eşrefi’l-Elfâz*, thk. Muhammed Basıl ‘Uyun es-Sûd, Daru’l-Kütübi’l-‘İl-miyye, Beyrut, 1996, (IV). (*‘Umde*).

SEYYİD KUTUB, (ö.1384 / 1966), *fî Zilâli’l-Kur’ân*, Daru’ş-Şuruk, Beyrut, 1994, (VI). (*fî Zilâl*).

es-SİCİSTÂNÎ, Ebu Bekir Muhammed b. Uzeyr (ö.330/941), *Kitabü Ğaribi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Edib Abdulvahid Cemran, Daru Kuteybe, Dımaşk, 2010, (I). (*Ğaribi’l-Kur’ân*).

SÜLÜN, M. (2015). *Kur’ân-ı Kerîm Açısından İman-Amel İlişkisi*. İstanbul: Ensar.

eş-ŞEVKÂNÎ, Muhammed bin Alî bin Muhammed (ö.1255/1840), *Fethu’l-Kadîr*, Daru’l-Hadîs, Kahire, 1993, (VI), (*el-Feth*).

et-TABERÎ, Ebu Ca’fer Muhammed bin Cerîr (ö.310/923), *Tefsiru’t-Taberi, el-Müsemma Câmi’a’l-Beyân fî Tevili’l-Kur’ân*, Daru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 1992, (XII). (*Câmi’u’l-Beyân*).

et-TİRMİZÎ, el-Hafız Ebi İsa Muhammed bin İsa (ö.279/892), *el-Câmi’u’l-Kebîr*, Daru’l-Ğerbi’l-İslamî, Beyrut, 1996, (VI). (*es Sunen*).

YAZIR, M.H. (2007) . *Hak Dini Kur’ân Dili*. İstanbul: Çevik Matbaası.

ez-ZEMAŞERÎ, Ebu’l-Kasım Carullah Mahmud b.Ömer (ö.538/1144), *Tefsiru’l-Keşşâf*, thk. Halîl Memun Şiha, Daru’l-Mârife, Beyrut, 2009, (I), (*Keşşaf*)

ez-ZEBÎDÎ, Muhammed Murtezâ el-Hüseynî (ö.1205/1791), *Tâcü’l-‘Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, thk. Dahî Abdulbakî, Kuveyt, 2001, (40).

ez-ZECCAC, İbrahim b.Serrî Ebu İshak (ö.311/923), *Me’â’ni’l-Kur’ân ve İ’rabüh*, thk. Abdulcelil Abduh Şelebî, Alemu’l-Kütüb, Beyrut, 1988, (V), (*Me’â’ni’l-Kur’ân*).

ez-ZÜHAYLÎ, Vehbe (ö.1436/2015), *et-Tefsîru’l-Münîr fî’l-Akîdeti ve’ş-Şerîâti ve’l-Menheci*, Daru’l-Fikr, Dımaşk, 2009, (XVII). (*Tefsîru’l-Münîr*).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : AYAZ Mehmet Saki
Uyruğu : TC
Doğum Tarihi ve Yeri : 20.01.1972 / Tatvan
Telefon : 5324680013
Faks :

E-mail :

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora
Yüksek Lisans
Lisans	İlahiyat	2010

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
1988	Bitlis	İmam-Hatip
2014	Bitlis	Vaiz

Yabancı Dil

Arapça

Yayımlar

.....

Hobiler

.....

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

24/06/2019

Tez Başlığı / Konusu:

KUR'ÂN'DA MUTTAKİLERİN ÖZELLİKLERİ

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 135 sayfalık kısmına ilişkin, 24/06/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 16 (on altı) dır.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

24.06.2019

Mehmet Saki AYAZ

Adı Soyadı : Mehmet Saki AYAZ

Öğrenci No : 11921310125

Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri ABD

Programı : Tefsir Bilim Dalı

Statüsü : Y.Lisans X Doktora

DANIŞMAN

Prof. Dr. Selahattin SÖNMEZSOY

18.06.2019

ENSTİTÜ ONAYI

UYGUNDUR

18.06.2019

Doç. Dr. Bekir KOCLAR

Enstitü Müdürü